

ISSN 2617-6319(Print)
ISSN 2791-3368 (online)
Индекс 10532

**Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігінің
«Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің
Әскери институты» республикалық мемлекеттік мекемесі**

**«Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері
Әскери институтының хабаршысы» ғылыми-ақпараттық журналы**

**Научно-информационный журнал «Вестник Военного института
Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова»**

**Scientific and informational journal «Bulletin of the Sagadat
Nurmagambetov Military Institute of Land Forces»**

№ 4 (60) 2024

Алматы 2024

Бас редакторы: Б.Ш. Ибатулин

Редакция алқасы

- В.Войчик** техника ғылымдарының докторы, профессор, Люблин технологиялық университеті (Польша), **H=23**
- А.Разак** техника ғылымдарының докторы, профессор, Нью-Йорк технология институты (АҚШ), **H=16**
- І. Топсакал** PhD, профессор, Стамбул университеті (Түркия), **H=6**
- А.Н. Рыспаев** PhD, қауымдастырылған профессор, әскери ғылымдар академиясының корреспондент мүшесі, «Әскери-стратегиялық зерттеулер орталығы» АҚ Президенті, запастағы генерал-майор (Қазақстан)
- Г.Ф. Дубовцев** әскери ғылымдар кандидаты, доцент, РФ әскери академиясының корреспондент мүшесі, ҚР АӘГ корреспондент мүшесі (Қазақстан), **H=2**
- Е.Н. Амиргалиев** техника ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Ұлттық инженерлер академиясының академигі (Қазақстан), **H=12**
- Б.К. Кенжеалиев** техника ғылымдарының докторы, профессор, Металлургия және кен байыту институты (Қазақстан), **H=17**
- А.С. Самекин** PhD, қауымдастырылған профессор, М.С. Нарықбаев атындағы ҚазМЗУ (Қазақстан), **H=11**
- Ж.Сакенов Шнайдер** PhD, қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Қазақстан), **H=8**
- Е.А. Дайнеко** PhD, қауымдастырылған профессор, Халықаралық ақпараттық технологиялар университеті (Қазақстан), **H=7**
- К.К. Елемесов** техника ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қ.И. Сатпаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті (Қазақстан), **H=6**
- Ж.Н. Бисенбаева** PhD, қауымдастырылған профессор, Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері Әскери институты (Қазақстан), **H=2**

*ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінде тіркелген
қайта есепке қою туралы куәлігі № KZ46VPY00052454
алғашқы есепке алу уақыты мен нөмірі 07.12.2009, № 10532-Ж
ISSN Халықаралық орталығында тіркелген №1999-5911 (Париж)
Журналдың шығу мерзімділігі – жылына 4 рет
Басылымның тілдері: қазақ, орыс, ағылшын*

Редакцияның мекен-жайы: 050053, Қазақстан, Алматы қ., Красногорская к-сі, 4.

Тел: 290-13-20, факс: 290-17-48. <http://journal-visv.kz>

Жауапты редактор: Н.А. Егимбаев

Техникалық редактор: М.Б. Римова

Главный редактор: Б.Ш. Ибатулин

Редакционная коллегия

- В.Войчик** доктор технических наук, профессор, Люблинский технологический университет (Польша), **Н=23**
- А.Разак** доктор технических наук, профессор, Нью-Йоркский технологический институт (США), **Н=16**
- І. Топсакал** PhD, профессор, Стамбульский университет (Турция), **Н=6**
- А.Н. Рыспаев** PhD, ассоциированный профессор, член-корреспондент Академии военных наук, Президент АО «Центр Военно-стратегических исследований», генерал-майор запаса (Казахстан)
- Г.Ф. Дубовцев** кандидат военных наук, доцент, член-корреспондент Академии военных наук РФ, член-корреспондент АВН РК, (Казахстан), **Н=2**
- Е.Н. Амиргалиев** доктор технических наук, профессор, академик Национальной инженерной академии РК (Казахстан), **Н=12**
- Б.К. Кенжеалиев** доктор технических наук, профессор, институт Metallургии и обогащения (Казахстан), **Н=17**
- А.С. Самекин** PhD, ассоциированный профессор, КазГЮУ имени М.С. Нарыкбаева (Казахстан), **Н=11**
- Ж. Сакенов Шнайдер** PhD, ассоциированный профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева (Казахстан), **Н=8**
- Е.А. Дайнеко** PhD, ассоциированный профессор, Международный университет информационных технологий (Казахстан), **Н=7**
- К.К. Елемесов** кандидат технических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный исследовательский технический университет имени К.И. Сатпаева (Казахстан), **Н=6**
- Ж.Н. Бисенбаева** PhD, ассоциированный профессор, Военный институт Сухопутных войск имени Сагата Нурмагамбетова (Казахстан), **Н=2**

Зарегистрирован в Министерство информации и общественного развития РК

Свидетельство о постановке на переучет №KZ46VPY00052454

Время и номер первичной постановки на учёт 07.12.2009, № 10532-Ж

Зарегистрирован в Международном центре ISSN №1999-5911 (Париж)

Периодичность издания журнала – 4 номера

Языки издания: казахский, русский, английский

Адрес редакции: 050053, Казахстан, г. Алматы., ул. Красногорская, 4.

Тел: 290-13-20, факс: 290-17-48. <http://journal-visv.kz>

Ответственный редактор: Н.А. Егимбаев

Технический редактор: М.Б. Римова

MainEditor: B.Sh. Ibatulin

Editorial board

- W. Woicik** doctor of technical sciences, professor of the Lublin University of Technology (Poland), **H=23**
- A. Razaque** doctor of technical sciences, professor of the New York Institute of Technology (USA), **H=16**
- I. Topsakal** PhD, professor of the Istanbul University (Turkey), **H=6**
- A.N. Ryspayev** PhD, associate professor, President of JSG «Center for military-strategic research», general major of the reserve (Kazakhstan)
- G.F. Dubovcev** candidate of military sciences, associate professor, Corresponding Member of the Academy of Military Sciences of the RF, Corresponding member of the ABN RK (Kazakhstan), **H=2**
- E.N. Amirgaliev** doctor of technical sciences, professor, Academician of NAS RK (Kazakhstan), **H=12**
- B.K. Kenzhealiyev** doctor of technical sciences, professor, Institute of Metallurgy and Ore Beneficiation (Kazakhstan), **H=17**
- A. Samekin** Phd, associate professor, M.S. Narikbayev KazGUU (Kazakhstan), **H=11**
- Zh. Sakenov Shnaider** PhD, associate professor, Eurasian national university named after L.N. Gumilyov (Kazakhstan), **H=8**
- A. Daineko** PhD, associate professor of the International University of Information Technology (Kazakhstan), **H=7**
- K.K. Elemesov** candidate of technical sciences, associate professor, Kazakh national research technical university named after K.I. Satpayev (Kazakhstan), **H=6**
- Zh.N. Bissenbayeva** PhD, associate professor, Military Institute of Land Forces named after Sagadat Nurmagambetov (Kazakhstan), **H=2**

Registered by the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan

Registration Certificate № KZ46VPY00052454

Registered at the ISSN International Center №1999-5911 (Paris)

Time and number of initial registration: 07.12.2009, № 10532-Ж

Periodicity is 4 issues per year

Publication languages are Kazakh, Russian and English

Editorial office address: 050053, Kazakhstan, Almaty, ул. Krasnogorskaya, 4.

Tel: 290-13-20, fax: 290-17-48. http: // journal-visv.kz

Responsible editor: N.A. Egimbaev

Technical editor: M.B. Rimova

МАЗМҰНЫ

ҚАРУ-ЖАРАҚ ЖӘНЕ ӘСКЕРИ ТЕХНИКА

<i>Е.М. Орқушаев</i> – Артиллериялық бөлімшелердің «Квадрокоптер» ұшқышсыз ұшатын ұшағының көмегімен оқ жүргізуі.....	8
<i>Т.А. Садвакасов, Е.Ж. Оспанов, Д.А. Берикболов, Ж.Х. Джарасбаева</i> – Қазақстан Республикасының транзиттік дәліздер жүйесіндегі автомобиль өткізу бекеттерінің жұмыс істеу талдауы: мәселелері мен даму перспективалары.....	17
<i>С.Т. Калхоразов, Н.М. Кудро</i> – Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын көп аспектілі талдау: кешенді тәсіл.....	30
<i>А.К. Аширов, С.Ж. Кинжикеев, Т.Б. Карбаев</i> – Роботты қолдану ерекшеліктері көлік құралдарының мүддесі үшін әскерлерді тылдық қамтамасыз етуді ұйымдастыру.....	41
<i>А.А. Довганюк, В.В. Зеленков</i> – Дүниежүзілік соғыс жылдары аралығында стратегиялық резервтерді құруға көзқарастар.....	48

ӘСКЕРИ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ

<i>Б.Т. Габдуллин, Е.М. Искаков</i> – Әскери оқу орындарындағы болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетінің қалыптастыру моделі.....	56
<i>Б.Қ. Қалыбек</i> – Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының жеке құрамын тәрбиелеуге әлемдік және дәстүрлі діндердің әлеуетін пайдалану ерекшеліктері.....	65
<i>Д.Е. Амиргалиев</i> – Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастырудың әдістемесі.....	72

ШЕТ ЕЛ ӘСКЕРЛЕРІНДЕ

<i>К.А. Усеналиев</i> – Қырғыз Республикасының аймақтық қауіпсіздігі және оның шекара қауіпсіздігіне әсері.....	85
---	----

СОДЕРЖАНИЕ

ВООРУЖЕНИЕ И ВОЕННАЯ ТЕХНИКА

<i>Е.М. Оркушпаев</i> – Управление огнём артиллерийских подразделений с помощью БПЛА типа «Квадрокоптер».....	8
<i>Т.А. Садвакасов, Е.Ж. Оспанов, Д.А. Берикболов, Ж.Х. Джарасбаева</i> – Анализ функционирования автомобильных пунктов пропуска в системе транзитных коридоров Республики Казахстан: проблемы и перспективы развития.....	17
<i>С.Т. Калхоразов, Н.М. Кудро</i> – Многоаспектный анализ Государственной границы Республики Казахстан: комплексный подход.....	30
<i>А.К. Аширов, С.Ж. Кинжикеев, Т.Б. Карбаев</i> – Особенности применения роботизированных транспортных средств в интересах организации тылового обеспечения войск.....	41
<i>А.А. Довганюк, В.В. Зеленков</i> – Взгляды на создание стратегических резервов в период между мировыми войнами.....	48

ВОИНСКОЕ ОБУЧЕНИЕ И ВОСПИТАНИЕ

<i>Б.Т. Габдуллин, Е.М. Искаков</i> – Модель формирования профессиональной культуры будущих офицеров в военном вузе.....	56
<i>Б.К. Калыбек</i> – Особенности использования потенциала мировых и традиционных религий в воспитании личного состава Национальной гвардии Республики Казахстан.	65
<i>Д.Е. Амиргалиев</i> – Методика формирования патриотических ценностей курсантов на основе традиций института героев Великой степи.....	72

В ИНОСТРАННЫХ АРМИЯХ

<i>К.А. Усеналиев</i> – Региональная безопасность Кыргызской Республики и её влияние на пограничную безопасность.....	85
---	----

CONTENT

WEAPONS AND MILITARY EQUIPMENT

<i>E.M. Orkushpayev</i> – Fire control of artillery units with the help of UAVs of ‘Quadrocopter’ type.....	8
<i>T.A. Sadvakasov, E.Zh. Ospanov, D.A. Berikbolov, Zh.Kh. Jarasbayeva</i> – Analysis of the functioning of automobile checkpoints in the transit corridor system of the Republic of Kazakhstan: problems and development prospects.....	17
<i>S.T. Kalkhorazov, N.M. Kudro</i> – Multi-aspect analysis of the state border of the Republic of Kazakhstan: an integrated approach.....	30
<i>A.K. Ashirov, S.ZH. Kinzhikeev, T.B. Karbaev</i> – Features of the use of robotic vehicles in the interests of organizing the logistics of troops.....	41
<i>A.A. Dovganyuk, V.V. Zelenkov</i> – Views on the creation of strategic reserves in the period between the World Wars.....	48

MILITARY TRAINING AND EDUCATION

<i>B.T. Gabdullin, E.M. Iskakov</i> – A model for the formation of professional culture for future military university officers.....	56
<i>B.K. Kalybek</i> – Features of using the potential of world and traditional religions in the education of the personnel of the national guard of the republic of Kazakhstan.....	65
<i>D.E. Amirgaliev</i> – The method of formation of patriotic values of cadets based on the traditions of the Institute of heroes of the Great Steppe.....	72

IN FOREIGN ARMIES

<i>K.A. Usenaliev</i> – Regional security of the Kyrgyz Republic and its impact on border security.....	85
---	----

Е.М. Оркушпаев

*Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің
Әскери институты, Алматы, Қазақстан
(E-mail: evgeniorkushpaev@gmail.com)*

Артиллериялық бөлімшелердің «Квадрокоптер» ұшқышсыз ұшатын ұшағының көмегімен оқ жүргізуі

Мақалада заманауи жауынгерлік жағдайларда артиллериялық бөлімшелердің оқтарын басқару үшін квадрокоптерлерді қолдану қарастырылады. Осы типтегі пилотсыз ұшу аппараттарын (ҰҰА) қолданудың жоғары маневрлігі, қарапайым операциясы, төмен құны және барлау қабілеті сияқты артықшылықтары сипатталады. Квадрокоптерлер нақты уақыт режимінде атыс түзетуін жүзеге асыруға мүмкіндік береді, бұл артиллериялық бөлімшелердің атыс дәлдігін айтарлықтай арттырады. ҰҰА -ның артиллериялық бөлімшелермен есептеулерінің өзара әрекеттесуін ұйымдастыруға, отты басқаруға ерекше назар аударылады, мақсатты көрсетудің әртүрлі әдістері және атыс тапсырмаларын орындау кезінде ҰҰА операторының әрекет ету тәртібі сипатталады.

Кілт сөздер: ҰҰА, квадрокоптер, атыс басқару, атыс қондырғылары, артиллерияның атыс дәлдігі, атыс тапсырмасы.

Кіріспе

Қазіргі заманғы қарулы қақтығыстар дәлдікті жоғары зақымдау құралдарының рөлінің айтарлықтай өсуімен, әскерлердің ұтқырлығының артуымен және атыс басқару әдістерінің жетілуімен сипатталады. Осыған байланысты, артиллерия бөлімшелерінің атуын барлау, бағыттау және реттеу үшін ҰҰА ерекше орын алады. Ең тиімді шешімдердің бірі квадрокоптерлерді - жоғары маневрлік сипаттамалары, пайдалану жеңілдігі және үлкенірек ұшқышсыз жүйелермен салыстырғанда төмен құны бар көп мақсатты дрондарды пайдалану болып табылады.

ҰҰА немесе дрондар кең ауқымды тапсырмаларды орындай алады және әлемнің көптеген әскерлерінде бар. Күн сайын ҰҰА сенімдірек, көп функционалды және өлімге әкелетін бола түсуде. Шағын ҰҰА -лардың шынайы өрлеуі 2000-жылдардың аяғында тұрмыстық электрониканың, әсіресе ұялы телефондардың қарқынды дамуымен басталды. Тиімді және ықшам барлау аппараттарын әзірлеу үшін қажетті көптеген құрамдас бөліктер: жоғары сапалы фото және бейне түсірілімге арналған электроника, радиомодульдер, GPS қабылдағыштары, сондай-ақ сыйымдылығы жоғары, жеңіл және ықшам аккумуляторлар дәл осы мобильді құрылғылар үшін жасалды және жаппай өндіріле бастады [1].

Әлем тарихында алғаш рет квадрокоптер соғыста белсенді түрде қолданылуда: барлау, артиллериялық шабуылды реттеу, айналмалы оқ-дәрі ретінде пайдаланылады. Коптердің жұмыс істеу қағидаты қарапайым - сіз оны ұшырып, өзіңіздің үстіңізден 200–500 метр биіктікке көтерілесіз және монитор арқылы қоршаған ортаны ешқандай қауіп төндірмей бақылайсыз. Бақылау үшін биіктікке көтерілудің қажеті жоқ. Егер квадрокоптер жақсы беріктікке ие болса және 30 минуттан артық ауада ұша алатын болса, жанармай реттеу немесе барлау үшін бір-үш километр шетке қарай ұшқан жөн. Арнайы жүйелерсіз мұндай квадрокоптерді атып түсіру іс жүзінде мүмкін емес болады - 500 метр биіктікте сіз оны естімейсіз. Ол жылдам, миниатюралы және ықшам - қалтаға да сыяды. Қазір Украинадағы Арнайы әскери операциялар кезінде пайдаланылатын барлық коптерлердің 90%-ы қытайлық DJI компаниясы шығарған [2]. Бұл қарапайым, арзан, бірақ сенімді құрылғылар аз салмақта ұшу тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Дәстүрлі "ұшақ" аэродинамикалық конструкцияларынан айырмашылығы, олар төмен жылдамдықта тамаша басқару және маневр жасауды қамтамасыз етеді. Құрылым ерекшеліктері модульділікті және далалық жағдайларда нысаналы жүктемелерді оңай өзгертуді қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, мұндай дизайн өлшемдері мен жүк көтергіштігі бойынша оңай масштабталады. Квадрокоптерлер үшін болашақтағы ең өзекті мәселе олардың автоматтандырылған тактикалық басқару жүйелеріне интеграциялануы болып табылады.

Жоғарыда аталған артықшылықтарға қарамастан, квадрокоптерлерде өз шектеулері де бар: квадрокоптерлердің қысқа ұшу қашықтығы (әдетте 5-10 км дейін) оларды алдыңғы сызықтан үлкен қашықтықта қолдануға шектейді; заманауи РЭҚ құрылғылары квадрокоптерлерді басқару және навигация сигналдарын тиімді түрде басуға қабілетті; квадрокоптерлердің ұшу уақыты шектеулі және аппараттар мен аккумуляторларды жиі ауыстыруды қажет етеді.

Зерттеу нысаны - артиллериялық бөлімшелердің оқтарын басқару болып табылады.

Зерттеу нысанасы - артиллериялық бөлімшелердің оғынды "Квадрокоптер" үлгісіндегі ҰҰА көмегімен басқару.

Зерттеу әдістері

Зерттеу жүргізу кезінде теориялық әдістер: дәйекті әрекеттер (қайшылықтарды анықтау және шешу, мәселені қою, гипотезалар құру және т.б.), арнайы әдебиеттерді, мұрағат материалдарын, бұқаралық ақпарат құралдарының жарияланымдарын, әскери ғылымды зерттеу: соғыстар мен операцияларды жүргізу тәжірибесін жинақтау; оқу-жаттығулар мен әскери ойындар тәжірибесін талдау; әскери болжау және т.б. қолданылды.

Негізгі бөлім

Қазіргі таңда пилотсыз ұшу аппараттары артиллериялық барлау санатына жататын әуеден барлау құралы ретінде пайдаланылуда. Оның негізгі міндеттеріне: қарсыластың артиллериялық және минометтық батареяларын (дивизияларын), танктер мен жаяу әскерді шоғырлану және жүру аймақтарында, қорғаныс құрылыстарын, басқару пункттерін және басқа да маңызды объектілерді барлау; жергілікті жерді рекогносцировкалау; жауынгерлік техника элементтерінің координаталарын, мөлшерлерін, инженерлік тәртібін нақтылай отырып нысаналарды (міндеттерді) барлау; қарсылас әскерлердің, сондай-ақ олардың бөлімшелерінің әрекеттерін бақылау; жасырын байқау немесе аудандарды патрульдеу, колонналарды сүйемелдеуді қамтамасыз ету мақсатында өз бөлімшелерінің орналасқан жерін барлауды жүргізу [3].

Квадрокоптерлер артиллерияға қызмет көрсетуге байланысты тапсырмаларды шешуге қабілетті: нысананың координаттарын барлау және анықтау; отты басқару (нысанаға оқ ату, жойқын мақсатта оқ ату кезінде атуды реттеу, қозғалатын жердегі нысаналарды соққыға жыққан кезде кездесу нүктесін анықтау, жойқын мақсатта оқ ату нәтижелерін нақтылау). Сонымен қатар, квадрокоптерлер артиллериялық бөлімшелерге нақты уақыт режимінде деректер алуға мүмкіндік береді, бұл атуға дайындық процесін айтарлықтай жеделдетеді.

Соққының нәтижелерін анықтау нысанаға оқ атылғаннан кейін ол туралы ақпарат жинауды көздейді. Бұған мыналар кіреді: нысананың бұрынғы орнында орналасқанын анықтау; нысанаға оқ атылғаннан кейінгі оның жай-күйін бағалау; нысанаға оқ тигізілген әсердің сандық және сапалық көрсеткіштерін (кетірілген залал мөлшерін) айқындау; нысана әрекеттерінің сипатын немесе өзгеруін анықтау, қайта соққы беру үшін координаттар мен басқа да сипаттамаларды нақтылау (қажет болған кезде).

Дивизионы (батареялық) отты басқару - оттық тапсырмаларды дайындау және орындау бойынша бөлімдердегі дивизия командирі (штаб бастығы) және батарея командирлері орындайтын нысаналы қызмет. Ол артиллериялық бөлімшелерді ұрыс барысында басқарудың ең маңызды бөлігі болып табылады, қойылған оттық тапсырмаларды тиімді орындауды қамтамасыз етуге бағытталған [4].

Квадрокоптердің көмегімен отты басқаруды ұйымдастыру басқару пункттерінің, басқару және атыс зақымдау құралдарының орналасуына байланысты. Жағдайға байланысты, ұшқышсыз ұшу аппараттарының құрамы, әдетте, есептеу бастығы, оператор, жүргізуші (көлік құралы болған жағдайда) артиллерия бөлімшелерінің басқару пункттерінде орналасып, келесідей әрекет ете алады:

- алдыңғы қатардағы батарея командирімен бірлесіп, ұшқышсыз ұшу аппаратын есептеу (қосымша байланыс құралдарын қажет етпейді);

- ұшқышсыз ұшу аппаратын отты басқару пунктінде дивизионы штаб бастығымен есептесу (қосымша байланыс құралдарын қажет етпейді);

- ұшқышсыз ұшу аппаратын атыс позициясындағы (АП) батареяның аға офицерімен бірлесіп есептеу (қосымша байланыс құралдарын қажет етпейді);

- ұшқышсыз ұшу аппаратының есептеуі өз бетінше тапсырмаларды орындайды.

ҰҰА-ның есептеуішімен (операторымен) өзара іс-қимылды ұйымдастыру алдын ала жүзеге асырылады және олардың әрекеттерін уақыт, орын және міндеттер бойынша келісуді білдіреді. Артиллерия бөлімшесінің командирі өзара іс-қимылды тікелей ұйымдастырушы болып табылады.

Ол жалпы мәселелермен қатар: әуе барлауын жүргізу бойынша міндеттер мен жауапкершілік аймақтарын; ерекше назар аударылатын аудандарды; әуе барлауын жүргізу және ақпаратты (барлау деректерін) ұсыну тәртібін; ҰҰА қолдануды жоспарлау тәртібін; ҰҰА -ның өміршеңдігін, оның ішінде жоғары температура мен шаң түзілуінен қамтамасыз ету жөніндегі шараларды белгілейді.

ҰҰА -ның есептеу бастығы (операторы) баяндайды:

- өзінің орналасқан жерін;

- радиобайланыс мүмкіндіктері, қосымша мониторлардың болуы, оның ішінде қағу радиусын кеңейту мүмкіндігімен;

- ұшқышсыз ұшу аппараттарының саны, нысаналы жүктемелердің мүмкіндігі;

- ұшу ресурсының (аккумулятор саны) және зарядтау дәрежесінің болуы, бір аккумулятормен ұшу уақыты;

- артиллерияның атуына қызмет көрсетуді қамтамасыз ету бойынша мүмкіндіктер (әрекет ету қашықтығы, ұшу биіктігі, нысанаға оқ жаудыру тәртібі, нысананың және жарықтарының координаттарын анықтау).

Барлау жүргізуге тапсырмалар қойылған кезде ҰҰА -ның есептеу бастығына (операторына) мыналар көрсетіледі.

- қарсылас, майдан шебі, жақын маңдағы әуе қорғанысы құралдарының орналасуы, артиллерияның орналасуы мен орналасуының ықтимал аудандары, қарсыластың резервтері мен қорғаныс шептері туралы қысқаша мәліметтер;

- барлауды жүргізу кезінде ерекше назар аударылатын аудандар;

- артиллерияның барлауы мен атуына қызмет ету міндеттері;

- мақсаттардың белгіленген нөмірленуі;

- нысаналар ауданындағы бағдарлар (реперлер) және олардың координаттары;

- барлау мәліметтерін беру тәртібі мен тәсілдері;

- қоңыраулар, радиосигналдар, жиіліктер, қоңыраулар,

- құпиясөздері, картаның шифрлануы.

Реттеу бастығы (оператор) ұшқышсыз ұшу аппаратының бағытын белгілейді және рельефті, барлау аймақтары орналасқан жерді және қарсыластың әуе қорғаныс құралдары туралы деректерді ескере отырып, ұшу

режимдерін белгілейді. Ол ұшқышсыз ұшу аппаратының ұшу тапсырмасын, оның әртүрлі объектілерді анықтау мүмкіндіктерін барынша пайдалануға ұмтыла отырып, анықтайды [1, 40–41 б.].

Әдетте, ұшқышсыз ұшу аппаратының ұшыру нүктесі артиллериялық бөлімшенің командалық бақылау пунктiнiң (КБП) жанында таңдалады, мұнда бақылау нүктесiнiң координаттары КБП координаттарына сәйкес келедi. Дегенмен, қажет болған жағдайда, нысананы анық көруге болатын ұшқышсыз ұшу аппаратының радиусындағы кез келген нүкте (мысалы, жарылыс нүктесi) бақылау нүктесi ретiнде таңдалуы мүмкiн. Миномет бөлімшелерінің атуына қызмет көрсету кезінде ҰҰА координаттары әдетте негізгі миномет координаттарымен сәйкес келетін операциялық пункт ауданынан тікелей жұмыс істей алады.

ҰҰА операторы артиллериялық командирден (бастықтан) бірнеше жолмен мақсатқа нұсқаулар алады:

- Мониторға көрсетіп;
- бақылау нүктесін (жергілікті объектіні) пайдалана отырып;
- тіктөртбұрышты бағытта.

Ең қарапайым және сенімді әдіс - мақсатты мониторда көрсету, мысалы, *"Миномет орнында тұр. Ұста. Атқыла."* Бұл оператор мен батарея командирі бір нүктеде болғанда тығыз байланыста болуын талап етеді.

Бақылау нүктесін (жергілікті нысан) пайдаланған кезде, егер командир мен оператор бір жерде болса немесе нақты уақытта ақпарат алмаса (мысалы, теледидар бейнесі) қайта есептемеу әдісі қолданылады. Командир нысананың тірек нүктесінен қашықтығын метрмен береді. Мысалы: *"Бақылау нүктесі - 42 бағдар (бұта). Солға 200 метр, 100-ден төмен. ПТУР орнатылуы. Бақылау. Нысана координаттарын қайталау"*. Оператор қашықтықты көзбен бағалап, нысананың орналасқан жерін оның белгілері бойынша анықтайды [5].

ҰҰА операторы мен атыс тапсырмасын орындаушы бір бақылау нүктесінде болмағанда, атыс тапсырмасын орындау кезінде тікбұрышты координаттар пайдаланылады. Командир нысананың координаттары мен сипатын жеткізеді. Мысалы: *"Нысана X=55330, Жауынгерлер тобы Y=32510 (5532 шаршы 6 ұяшық). 41 Бақылау"*. Оператор нысананы оның сипаттамалары бойынша бақылау үшін осы координаттарды пайдаланады.

Оператор қарсыластың әрекет ету аймағындағы жерді үнемі зерттейді, белсенділік белгілерін (адамдар, нысандар, түтін, шаң, өсімдіктердің өзгеруі, жылулық радиациясы және т.б.) іздеу үшін ерекше назар аударатын аймақтарға назар аударады. Бақылаулар барлау журналына тіркеледі, нысана белгілері бар аймақтарға ерекше назар аударылады. Үздіксіз бақылау тіпті жақсы жасырылған нысаналарды жанама белгілер арқылы анықтауға көмектеседі [1, 42–43 б.]. Отты басқару ескерілуге тиіс бірқатар ерекшеліктер ескеріле отырып, атыстың және отты басқарудың жалпы қағидалары бойынша жүзеге асырылады.

От тапсырмасын айқындай отырып:

- барлау және жою аймағындағы міндеттерге сүйене отырып, мақсаттарды таңдайды;

- нысананың жай-күйі мен сенімділігін анықтайды;

- нысананың маңыздылығын, оның қызметі мен маневрлігін, анықталу уақытын айқындайды;

- ҰҰА-ның қалған ұшу уақытын (автономды жұмыс уақытын) анықтайды.

Оқ тапсырмасын орындау шарттарын бағалау кезінде:

- АП-ның жағдайын және оқ жаудыруды бастау уақытын айқындайды;

- қоршаған ауа температурасын ескере отырып, от тапсырмасын орындаудың жалпы уақытын айқындайды;

- ҰҰА -ның атуға қызмет көрсету мүмкіндіктерін, ақпарат алу тәртібін нақтылайды;

- нысана ауданындағы жер бедерінің сипатын, жеке құрамының қорғансыз болуын, өз әскерлерінің орналасуын және өз снарядтарының жарылуынан қауіпсіз қашықтықты, қашықтан атқылайтын және рикошетпен ататын оқ-дәрілерді қолдану мүмкіндігін анықтайды.

Атыс тапсырмасын орындау туралы шешім қабылдай отырып, әдетте, батарея командирі өз бастамасымен мыналарды айқындайды:

- жеңілмек ниет;

- ату мақсатын және ату түрін;

- тапсырманы орындау тәртібі;

- тартылатын жойғыш құралдардың (қару-жарақтардың) саны;

- жойып жіберуге арналған қондырғыларды анықтау тәсілі;

- нысанаға соққы беру тәсілі;

- снарядтың түрі, жарылғыш заттың түрі, атқылау түрі және заряд;

- жойып жіберу тәртібі;

- қызмет көрсететін ҰҰА;

- снарядтардың шығыны;

- ату қызмет көрсету барысында өз әскерлері мен ұшқышсыз ұшу аппараттарына қойылатын қауіпсіздік талаптары.

Зақымдарға атуға арналған қондырғылар:

- толық (қысқартылған) дайындық;

- жаңартылған түзетулерді қолдану;

- нысананы атумен сипатталады [1, 47–49 б.].

Атқылау сол аппаратпен координаттары анықталған нысаналар бойынша жүзеге асырылады. Егер нысананың координаттары басқа құралдармен алынса, олар осы ҰҰА көмегімен нақтыланады. Корректировканы есептеу үшін тек ҰҰА көмегімен анықталған нысананың координаттары пайдаланылады. Атқылау (сәтсіздікке ату) кезінде оператор хабарлайды:

- жарып шығу координаттары (шабуылдағы жарықтар тобының ортасы);

- топтың діңгегінің мақсаттан ауытқуы;

- үзілістің типі (әуе, жердегі);
- ату кезіндегі әрекет нысанасы.
ҰҰА-мен атуды мыналар орындайды:
- жарылу белгілерін байқау бойынша;
- әлем елдері бойынша жүйелі тексеріс;
- кесте немесе шәкіл бойынша;
- жарықты көзбен өлшеп, торда өткізу;
- өлшенген ауытқулар бойынша (тиісті болған кезде бағдарламалық жасақтамадан басқа).

Атқылаудың басында сальпоның орнына түтін минасымен (снарядпен) бір оқ атылуға рұқсат етіледі. Батареяның дайындығы бойынша операторға сальподағы немесе атылған оқтардың саны, сондай-ақ минаның (снарядтың) ұшу уақыты туралы хабарлайды. Отты оператор жарылысты сезуге дайындық туралы есеп бергеннен кейін ашады және оған жасалған сальполар (атқыштар) туралы хабарлайды. ҰҰА операторы жарылыстар (жарылыстар) тобының нысанадан ауытқуларын анықтайды және хабарлайды [1, 50 б.].

Қорытынды

Осылайша, артиллериялық бөлімшелердің оқ басқаруында квадрокоптерлерді пайдалану нысанаға оқ ату дәлдігі мен тиімділігін арттыру үшін жаңа мүмкіндіктер ашады. Бұл құрылғылар жедел барлау, атуды реттеу және жоғары дәлдікті оқ-дәрілерді бағыттауға мүмкіндік береді. Алайда, айқын артықшылықтарына қарамастан, квадрокоптерлердің осалдығы мен шектеулі ауқымына байланысты бірқатар шектеулері де бар, бұл олардың өзін де, оларды қолдану әдістерін де одан әрі дамыту мен жетілдіруді талап етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Чернышев Ю. М., Карпович А.В. Коммерциялық мақсаттағы БПЛА-мен барлау-от тапсырмаларын орындау. - СПб, 2018. - 104 б.
2. Сильников М. В., Баканеев С. А. Ұшқышсыз ұшатын аппаратпен әуе барлау кешенінің операторына арналған артиллерия курсы. - СПб., 2022. - 364 с.
3. Украина Қарулы Күштерінің ұшқышсыз авиациялық кешендері, зымыран әскерлері және артиллерия бөлімшелерінің жауынгерлік жұмысы жөніндегі уақытша нұсқаулық. – Львов: 2019. - 92 б.
4. Ату және артиллериялық оқ ату ережелері / ҚР ҚК Құрлық әскерлері РВ және А басқармасы. – Астана: 2003. - 365 б.
5. Жауынгерлік жұмыс басшылығы /ҚР ҚК Құрлық әскерлері РВ және А басқармасы. – Астана: 2002. - 65 б.

Е.М. Оркушпаев

Управление огнём артиллерийских подразделений с помощью БПЛА типа «Квадрокоптер»

В статье рассматривается использование квадрокоптеров для управления огнём артиллерийских подразделений в условиях современного боя. Описываются преимущества применения беспилотных летательных аппаратов (БПЛА) данного типа, такие как высокая маневренность, простота эксплуатации, низкая стоимость и возможность получения разведывательных данных. Квадрокоптеры позволяют проводить корректирование огня в режиме реального времени, что значительно повышает точность огня артиллерийских подразделений. Особое внимание уделяется организации взаимодействия расчетов БПЛА с артиллерийскими подразделениями, управление огнем, описаны различные способы целеуказания и порядок действий оператора БПЛА при выполнении огневых задач.

Ключевые слова: БПЛА, квадрокоптер, управление огнём, установки для стрельбы, точность огня артиллерии, огневая задача.

Е.М. Orkushpayev

Fire control of artillery units with the help of UAVs of ‘Quadrocopter’ type

The article deals with the use of quadrocopters for fire control of artillery units in the conditions of modern combat. The advantages of using unmanned aerial vehicles (UAVs) of this type are described, such as high manoeuvrability, ease of operation, low cost and the possibility of obtaining reconnaissance data. Quadrocopters allow for real-time fire correction, which significantly improves the accuracy of artillery units' fire. Particular attention is paid to the organisation of interaction between UAV units and artillery units, different ways of target designation and the procedure of UAV operator's actions when performing firing tasks are described.

Keywords: UAV, quadrocopter, fire control, firing units, accuracy of artillery fire, firing task.

References:

1. Chernyshev, Yu. M., Karpovich, A.V. (2018). Vypolnenie razvedyvatelno-ogneyih zadach s BPLA kommercheskogo naznacheniya [Performing reconnaissance and fire missions with commercial UAVs]. Study guide. – St. Petersburg. – 104 p.
2. Silnikov, M.V., Bakaneev, S.A. (2022). Kurs artillerii dlya operatora kompleksa vozduшной razvedki s bespilotnym letatelnyim apparatom [Artillery course for the operator of an air reconnaissance complex with an unmanned aerial vehicle]. Study guide. – St. Petersburg. – 364 p.
3. (2019). Vremennoe rukovodstvo po boevoy rabote podrazdelenij bespilotnyh aviacionnyh kompleksov, raketnyh voysk i artillerii Vooruzhennyh Sil Ukrainy [Temporary manual on the combat work of unmanned aerial vehicle units, missile troops and artillery of the Armed Forces of Ukraine]. Study guide. – Lviv: – 92 p.
4. (2003). Pravila strelby i ogyom artillerii [Rules of shooting and artillery fire]. Missile Forces and Artillery Directorate of the Ground Forces of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan. – Astana: – 365 p.

5. (2003) Upravleniye RV i A Sukhoputnykh voysk VS RK: Rukovodstvo po boevoy rabote.[Combat Operations Manual] Missile and Artillery Troops Management of the Ground Forces of the Republic of Kazakhstan – Astana: - 65 p.

Оркушпаев Михайлович	Евгений	полковник, Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері Әскери институты артиллерия кафедрасының доценті, Алматы, Қазақстан
Оркушпаев Михайлович	Евгений	полковник, доцент кафедры артиллерии Военного института Сухопутных войск имени Сағадата Нурмағамбетова, Алматы, Қазақстан
Orkushpaev Evgeni		colonel, Associate Professor of the Department of Artillery of the Military Institute of Land Forces named after Sagadat Nurmagambetov, Almaty, Kazakhstan.

T.A. Sadvakasov¹, E.Zh. Ospanov¹, D.A. Berikbolov¹,
Zh.Kh. Jarasbayeva¹

¹*Border Academy of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan,
Almaty, Kazakhstan
(E-mail: A.aitpaev@list.ru)**

Analysis of the functioning of automobile checkpoints in the transit corridor system of the Republic of Kazakhstan: problems and development prospects

The article presents an overview of the main automobile transport and transit corridors and automobile checkpoints located on their routes. An analysis of the development of automobile transport and transit corridors is conducted through the prism of the functioning of automobile checkpoints. Based on the results of the analysis, problematic aspects of automobile checkpoints that hinder the development of transport and transit corridors of the Republic of Kazakhstan are identified and analyzed. The article was prepared as part of a study of problems in automobile checkpoints on the routes of transport and transit corridors of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: international transport corridors, transport and transit potential, automobile check point, border control, vehicles.

Introduction

Globalization and strengthening of the international integration, the national interests of the Republic of Kazakhstan are acquiring special significance [1]. The implementation of national interests presupposes a complicated approach to provide state security, including sovereignty, territorial integrity, and socio-economic development. Economic security, represented by production competitiveness, public welfare, and the provision of financial, energy, food, and transport security, has been elevated to a key priority of state policy. In this context, special attention is paid to modernization and innovative renewal of the economy as the foundation to achieve high development dynamics. The strategy «Kazakhstan-2050» and the Message of the President of the country «Kazakhstan Way – 2050» define the directions of reforms and set an ambitious aims of becoming one of the 30 developed countries of the world, which implies a deep modernization of the economy, the development of investments, science and small medium-sized businesses. According to the Foreign Policy Concept for 2020-2030, the deepening integration of Kazakhstan's economy into the global economic system envisions the country's transformation into a transcontinental transit and logistics hub, which is facilitated by Kazakhstan's geographical location between the economic markets of China, the European Union, and the Asia-Pacific region. This location requires communications integrated with the world transport

system [2]. For integration into the world transport system, Kazakhstan has huge transport and transit corridors, along which there are automobile checkpoints, which currently have insufficient capacity. This limitation is a serious obstacle to the effective use of the transport and transit potential of Kazakhstan. Insufficient ability of automobile checkpoints leads to delays in the transfer of goods, an increase in delivery time and, as a result, a decrease in the competitiveness of transport routes passing through the country. It seems these problems were considered and confirmed in the Concept for the development of the country's transport and transit potential [3]. Thus, it is necessary to pay attention that without solving the ability issues of automobile checkpoints, it is impossible to achieve full integration of Kazakhstan into the global transport system and realize its potential as a key transit hub on the Eurasian continent. In this regard, the issues identifying and analyzing problematic aspects of automobile checkpoints that limit the development of the country's transport and transit potential becomes particularly relevant.

Problem Statement. Existing automobile checkpoints in Kazakhstan face ability limitations and low efficiency, which prevents the country from realizing its full transport and transit potential.

Analysis of the latest research and publications on the development of transport and transit potential has revealed the interest of a number of scientists in this topic. Foreign authors A.A. Korolev and A.A. Dutin [4] examined international transport logistics trends, while A.A. Akaev and V.A. Sadovnichiy [5] researched trade ways within China's «One belt and one road» strategy. Domestic scientists M.B. Izteleuova [6], E.S. Iskaliev [7], Zh.B. Rakhmetulina, and A.T. Karipova [8] researched issues of developing Kazakhstan's transport and transit potential.

However, issues of development of transport and transit corridors through the prism of the functioning of automobile checkpoints and their impact on the country's transit potential remains insufficiently studied.

The aim of the study is to identify and systematize critical factors affecting the capacity and efficiency of automobile checkpoints in Kazakhstan, to justify necessary measures to improve their functioning and increase the competitiveness of the country's transit corridors.

Research methods include general scientific and special methods. Analysis and synthesis were used to study documents and literature. Telephone interviews with experts were conducted to collect information about the condition and problems of automobile checkpoints. SWOT analysis was applied to evaluate strengths, weaknesses, opportunities, and threats in the operation of border crossing points. This complicated approach allowed for a thorough examination of vehicle check point's operations and identification of main obstacles to the development of transport and transit corridors in Kazakhstan.

Main Part

In the context of globalization and strengthening international integration, the national interests of the Republic of Kazakhstan are getting particular significance [9]. The realization of national interests requires a complex approach to provide state security, including sovereignty, territorial integrity, and socio-economic development. Economic security, determined by production competitiveness, public welfare, and the provision of financial, energy, food, and transport security, has been elevated to a key priority of state policy.

In this connection, special attention is paid to modernization and innovative renewal of the economy as the foundation for achieving high development dynamics. The Strategy «Kazakhstan-2050» and the President's Message «Kazakhstan's Way – 2050» define the directions of reforms and set an ambitious goal of joining the top 30 developed countries in the world, which implies big economic modernization, increasing of investments, science, and small and medium-sized businesses. According to the Foreign Policy Concept for 2020-2030, the introduction integration of Kazakhstan's economy into the global economic system the country's transformation into a transcontinental transit and logistics hub, which is due to the geographical location of the territory of Kazakhstan [10].

It should be noted that the territory of the Republic of Kazakhstan is crossed by main transcontinental destinations connecting the Asia-Pacific region, the Middle East, and Europe. Nowadays, seven international transport corridors operate through Kazakhstan: «TRACECA», «North-South», «Western Europe - Western China», «TARM Northern Corridor», «TARM Southern Corridor», «TARM Central Corridor» and «TITR» [11]. These international transport corridors (ITCs) represent a network of main transport routes with corresponding infrastructure, providing the transportation of passengers and cargo between different countries. ITCs are multimodal routes including various types of transport - air, sea, railway, and highway [12].

In this context, the main directions of transit corridors are analyzed. The territory of the Republic of Kazakhstan is crossed by several transit road corridors that can contribute to increasing the country's transport and transit potential.

1. Uzbekistan border – Shymkent – Taraz – Bishkek – Almaty – Korgas – China border
2. Uzbekistan border – Shymkent – Kyzylorda – Aktobe – Uralsk – Russian Federation border
3. China border – Almaty – Karaganda – Astana – Petropavlovsk – Russian Federation border
4. Russian Federation border – Atyrau – Aktau – Turkmenistan border
5. Russian Federation border – Pavlodar – Semipalatinsk – Maikapchagai – China border
6. Astana – Kostanay – Russian Federation border (sub-variant of corridor №3) [13]

According to the Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan, 44 automobile checkpoints operate along the routes of the mentioned transit

corridors [14], which play the main role in providing the ability and efficiency of transport and transit flow through the country. Automobile checkpoints are classified as multilateral, facilitating the passage of vehicles in any direction, and bilateral, designed exclusively for transportation between neighboring states.

Over the past 10-15 years, the country's head has adopted various state programs aimed at developing effective ways to formation Kazakhstan's transit potential. Some state programs have been completed, though not all their objectives were fully achieved: State Program for Accelerated Industrial-Innovative Development of the Republic of Kazakhstan for 2010-2014 [15], Program for Transport Infrastructure Development in the Republic of Kazakhstan for 2010-2014 [16], Strategic Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2020 [17], State Program for Development and Integration of Transport System Infrastructure of the Republic of Kazakhstan until 2020 [18], while other state programs are still not completed.

One of the main reasons for this is the limited ability of automobile checkpoints, which limits the full realization of the country's transport and transit potential. Long delays for individuals and vehicles during control procedures at checkpoints negatively affect the transport system's efficiency and reduce the country's attractiveness as a transit corridor [19].

The majority of state's rejection of the "iron curtain" policy, their accession to international treaties that ensure freedom of movement for citizens, and the expansion of interstate relations have led to a sharp increase in the intensity of movement of people and vehicles across the state borders, and the volume of goods and cargo transported across them.

This circumstance has both a positive and negative side. The positive side includes the expansion of economic, political and cultural ties between states and other countries, and the perception by the world community of Commonwealth of Independent States as democratic states.

The negative influences can be attributed to the creation of objective prerequisites for spectrum expansion national security threats CIS member states.

About this, Prime Minister Alikhan Smailov noted that to increase cargo flows along transit destinations, existing barriers must be minimized. These barriers include cargo inspection procedures and checking document during crossing state borders, as well as insufficient infrastructure development and other factors limiting the effective operation of the transport and logistics system [20].

In the period of studying this area, the author identified specific problematic aspects that limit the development of the country's transport and transit potential. These include the nonconformance of border crossing points' service infrastructure to modern standards and requirements, insufficient equipment with modern technical means, absence of separate control lanes for transit flow, different numbers of traffic lanes with other sides, unresolved issues of distribution of vehicle flows and travel purpose within border crossing points. The inattentiveness of service zones close to check points, lack of proper conditions for comprehensive

service of international traffic participants, and unsatisfactory condition of access roads to border crossing points also have significant impact [21].

Threats has a way of manifesting itself action, statement, gesture, behavior or some measurable quantity, etc. That is the threat itself carries information about events that may happen or not to occur in case of non-fulfillment certain conditions and can cause harm. Threat type and level directly determines the conditions for completing tasks to prevent or eliminate it. Timely threat identification possible subject to timely identifying its signs that carry information about both the threat itself and about the source of this threat.

So, it is necessary to take a set of measures to increase the ability of border crossing points in the conditions of developing the transport and transit potential of the Republic of Kazakhstan. To achieve this, a SWOT analysis of the current situation should be conducted, paying special attention to the operation of border crossing points. This analysis will help identify key factors affecting capacity.

Table 1 - SWOT analysis for the development of transport and transit potential of the Republic of Kazakhstan

Strengths (S)	Weaknesses (W)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kazakhstan's advantageous geographical position at the intersection of important transport corridors between Europe and Asia, which provides potential for high transit flow. 2. The presence of a developed network of transport and transit corridors connecting main cities and international destinations in Eurasia. 3. Kazakhstan's participation in Chinese initiative «One belt and one road». 4. Political stability and consistent state policy in the field of transport infrastructure development. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Insufficient capacity of check points, especially during peak load periods. 2. Delays of individuals and vehicles when going through control procedures at check points. 3. Long term control operations to check documents and inspect vehicles. 4. Outdated infrastructure and technical equipment of individual check points. 5. Insufficient level of implementation of modern information technologies and automated IT systems in the operations of points. 6. Creating of unnecessary barriers. 7. Corruption motives of control bodies at check points.
Opportunities (O)	Threats (T)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Modernization and expansion of existing check points to increase their throughput capacity. 2. Implementation of advanced technologies and automated control systems at check points to speed up inspection and clearance procedures. 3. Development of infrastructure border, including the creation of transport and logistics centers and terminals near check points. 4. Strengthening cooperation between neighboring countries to conduct joint border crossing procedures and exchange information. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Geopolitical instability in the region which could negatively affect the volume of cargo flows and the functioning transport corridors. 2. Competition from the group of alternative transport routes and corridors passing through the territories of other countries. 3. Possible changes in the trade policies of Kazakhstan's key partners that could lead to reduction in the volume of freight traffic. 4. Risks associated with epidemiological situation and the introduction of restrictive measures affecting the operation check points and the transport industry as a whole.

Based on the presented SWOT analysis, it is possible to systematize the critical factors influencing the capacity and efficiency of automobile checkpoints in Kazakhstan as follows:

1. Infrastructure Limitations:

- facilities and infrastructure at check points do not meet modern standards;
- ineffective use of modern technologies and automated control systems capable of speeding up border control processes at check points and increasing efficiency;
- ineffective number of traffic lanes in the border control zone and inspection areas limits the capacity to handle freight and passenger flows, especially during peak periods.

2. Organizational and Technological Limitations:

- complex and uniform border control procedures for all types of flow lead to delays and reduced capacity;
- insufficiently effective coordination between the entities implementing control over crossing the State border makes it difficult to optimize the work of check points;
- many processes at border crossing points are not automated at the level of new digital technologies and AI for data processing, which increases the time for physical inspection and document processing.

3. Socio-Economic and Administrative Factors:

- ineffective number of personnel for full and timely execution of all necessary control procedures reduces overall capacity of check points;
- lack of systematic work increase motivation and develop ethical ideological values among employees has a negative impact on their responsibility and commitment to high work standards;
- corruption risks among employees of border control entities at check points remain at a fairly high level, in some cases this leads to the creation of artificial queues which reduce efficiency.

4. Geopolitical and External Factors:

- the strengthening of sanctions policy and military conflict in Eastern Europe have a large impact on transit and transport flows and forcing a revision of regional logistics routes;
- creation of alternative routes by passing the territory of Kazakhstan which creates a threat of reducing the attractiveness of the country's transit routes;
- changes in trade policy and economic priorities of Kazakhstan's partners, introduction of new trade barriers, sanctions, or changes in cooperation conditions can both increase and reduce transit flows.

5. Epidemiological and Environmental Risks:

- the risks associated with the pandemic and epidemiological situation remain quite high, which significantly affects the functioning of check points, reducing throughput capacity and as a consequence, the transit potential of the country;

- increasing international environmental standards require additional measures and financial costs which directly affects the speed and efficiency of flows.

Thus, these systematized critical factors provide a comprehensive understanding of problems affecting the capacity and efficiency of automobile checkpoints in Kazakhstan and can form the basis for developing measures to overcome them.

Conclusion

The conducted research allowed systematizing of key factors, which influence the capacity and efficiency of automobile checkpoints in Kazakhstan, categorizing them into different categories. The analysis confirmed the significance of infrastructural, technological, socio-economic, and geopolitical aspects, each contributing to the overall operation of border crossing points.

Infrastructure limitations remain one of the most critical aspects requiring modernization to increase capacity. Technological barriers emphasize the necessity for active implementation of modern automation and control systems that will accelerate and simplify border cross procedures. Socio-economic and administrative factors, including motivation issues and adherence to ethical standards, determine the level of responsibility and efficiency of employees, as well as the system's resistance to corruption risks. In conclusion, geopolitical changes and external challenges require Kazakhstan's flexibility and ability to adapt transit capabilities under the influence of external factors, such as changes in international trade, sanction regimes, and pandemics.

Comprehensive attention to each of these areas will allow Kazakhstan to improve its position as a transit hub, enhancing the efficiency and competitiveness of its transport and logistics system at the international level.

References:

1. Zakon Respubliki Kazahstan O nacional'noj bezopasnosti Respubliki Kazahstan. [Law of the Republic of Kazakhstan «On National Security of the Republic of Kazakhstan»] [Electronic resource]. - Access mode: <http://online.zakon.kz>. (circulation date 12.03.2024).

2. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 06 marta 2020 goda № 280 «Ob utverzhdenii Konceptii vneshnej politiki Respubliki Kazahstan na 2020 – 2030 gody». [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated March 06, 2020, No. 280 «On Approval of the Foreign Policy Concept of the Republic of Kazakhstan for 2020-2030»] [Electronic resource]. - Access mode: https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-konceptii-vneshnei-politikirespubliki-kazahstan-na-2020-2030-gody. (circulation date 25.06.2024).

3. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 30 de-kabrja 2022 goda № 1116 «Ob utverzhdenii Konceptii razvitija transportno-logisticheskogo potenciala Respubliki Kazahstan do 2030 goda». [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 30, 2022, No. 1116 «On Approval of the Concept for Development of Transport and Logistics Potential of the Republic of Kazakhstan until 2030»] [Electronic resource]. - Access mode: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200001116>. (circulation date 25.06.2024).

4. Koroleva A.A., Dutina A.A. Mezhdunarodnaja transportnaja logistika: Konkurentnye pozicii Belarusi. [Koroleva A.A., Dutina A.A. International Transport Logistics: Belarus's Competitive Positions] Monografija. Minsk: Izdatel'skij centr BGU, 2020. – 165 p.

5. Akaev A. A., Sadovnichij V. A. Matematicheskoe modelirovanie i prognozirovanie kitajskogo megaproekta «Odin pojas – odin put'» i ego vlijanija na dolgosrochnoe jekonomicheskoe razvitie Evrosojuza, Kitaja i Rossii / [Akaev A.A., Sadovnichij V.A. Mathematical Modeling and Forecasting of the Chinese Megaproject «Belt and Road Initiative» and its Impact on Long-term Economic Development of the EU, China, and Russia] – M.: Mosk. red. izd-va «Uchitel'», 2018. – P. 54 - 65.

6. Izteleuova M.B. Razrabotka predlozhenij po sovershenstvovaniju transportnologisticheskoy sistemy Kazahstana [Izteleuova M.B. Development of Proposals for Improving Kazakhstan's Transport and Logistics System] // Dissertacija na soiskanie stepeni doktora filosofii (PhD). KazATiK im. M. Tynyshpaeva – Almaty: 2020. - 167 p.

7. Iskaliev E.S. Sozdanie transportno-logisticheskikh habov – fundament razvitiya jekonomiki Kazahstana. [Iskaliev E.S. Creation of Transport and Logistics Hubs - Foundation for Kazakhstan's Economic Development] [Electronic resource]. - Access mode: [http // https://sk-pharmacy.kz/rus/press-centr/smi_o_nas/sozdanie-transportno-logisticheskix-xabov%E2%80%93fundament-razvitiya-ekonomikikazaxstana](http://https://sk-pharmacy.kz/rus/press-centr/smi_o_nas/sozdanie-transportno-logisticheskix-xabov%E2%80%93fundament-razvitiya-ekonomikikazaxstana) (circulation date 08.07.2024).

8. Rahmetulina Zh.B., Karipova A.T. Perspektivy sotrudnichestva mezhdu Kazahstanom i Kitaem v processe razvitiya transportnogo koridora Evrazii [Rahmetulina Zh.B., Karipova A.T. Prospects for Cooperation between Kazakhstan and China in the Development of Eurasia's Transport Corridor] // Zhurnal jekonomicheskoe otnoshenija. Evrazijskij nacional'nyj universitet im. L. N. Gumileva, Nur-Sultan, Kazahstan, tom 9, № 3, 2019.

9. Zakon Respubliki Kazahstan (s izmenenijami po sostojaniju na 13.01.2014 g.) «O nacional'noj bezopasnosti Respubliki Kazahstan». [Law of the Republic of Kazakhstan (with amendments as of 13.01.2014) «On National Security of the Republic of Kazakhstan»] [Electronic resource]. - Access mode: <http://online.zakon.kz>. (circulation date 08.07.2024).

10. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 06 marta 2020 goda № 280 «Ob utverzhdenii koncepcii vneshnej politiki Respubliki Kazahstan na 2020 – 2030 gody». [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated March 06, 2020, No. 280 «On Approval of the Foreign Policy Concept of the Republic of Kazakhstan for 2020-2030»] [Electronic resource]. - Access mode: https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-koncepcii-vneshnei-politiki-respubliki-kazahstan-na-2020-2030-gody. (circulation date 08.07.2024).

11. Musin A.K. Analiz sushhestvujushhix mezhdunarodnyh transportnyh koridorov, prohodjashhix cherez territorii gosudarstv-chlenov. Analiticheskij doklad Departamenta transporta i infrastruktury EJeK. [Mussin A.K. Analysis of Existing International Transport Corridors Passing Through Member States' Territories. Analytical Report of the EEC Transport and Infrastructure Department.2019.] [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/energetikaiinfr/transport/infrastruktura> (circulation date 08.07.2024).

12. Akaev A. A., Sadovnichij V. A. Matematicheskoe modelirovanie i prognozirovanie kitajskogo megaproekta «Odin pojas – odin put'» i ego vlijanija na dolgosrochnoe jekonomicheskoe razvitie Evrosojuza, Kitaja i Rossii / [Akaev A.A., Sadovnichij V.A. Mathematical Modeling and Forecasting of the Chinese Megaproject «Belt and Road Initiative» and its Impact on Long-term Economic Development of the EU, China, and Russia] – M.: Mosk. red. izd-va «Uchitel'», 2018. – P. 54 – 65.

13. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 30 sentjabrja 2010 goda № 1006 «Ob utverzhdenii Programmy po razvitiyu transportnoj infrastruktury v Respublike Kazahstan na 2010 - 2014 gody». [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated September 30, 2010, No. 1006 «On Approval of the Transport Infrastructure Development Program in the Republic of Kazakhstan for 2010-2014»] [Electronic resource]. - Access mode: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001006> (circulation date 12.07.2024).

14. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 9 ijulja 2013 goda № 697 «Ob utverzhdenii perechnja punktov propuska cherez Gosudarstvennuju granicu Respubliki Kazahstan i stacionarnyh postov transportnogo kontrolja na territorii Respubliki Kazahstan». [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated July 9, 2013, No. 697 «On Approval of the List of Border Crossing Points through the State Border of the Republic of Kazakhstan and Stationary Transport Control Posts on the Territory of the Republic of Kazakhstan»] [Electronic resource]. - Access mode: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1300000697> (circulation date 12.07.2024).

15. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 19 marta 2010 goda № 958 «Gosudarstvennaja programma po forsirovannomu industrial'no-innovacionnomu razvitiju Respubliki Kazahstan na 2010–2014 gody». [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated March 19, 2010, No. 958 «State Program for Forced Industrial-Innovative Development of the Republic of Kazakhstan for 2010-2014»] [Electronic resource]. - Access mode: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U100000958> (circulation date 13.07.2024).

16. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 30 sentjabrja 2010 goda № 1006 «Ob utverzhdenii Programmy po razvitiju transportnoj infrastruktury v Respublike Kazahstan na 2010 - 2014 gody». [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated September 30, 2010, No. 1006 «On Approval of the Transport Infrastructure Development Program in the Republic of Kazakhstan for 2010-2014»] [Electronic resource]. - Access mode: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001006> (circulation date 14.07.2024).

17. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 1 fevralja 2010 goda № 922 «O Strategicheskom plane razvitija Respubliki Kazahstan do 2020 goda». [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated February 1, 2010, No. 922 «On the Strategic Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2020»] [Electronic resource]. - <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U100000922> (circulation date 14.07.2024).

18. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 19 marta 2010 goda № 957 «O Gosudarstvennoj programme razvitija i integracii infrastruktury transportnoj sistemy Respubliki Kazahstan do 2020 goda». [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated March 19, 2010, No. 957 «On the State Program for Development and Integration of Transport System Infrastructure of the Republic of Kazakhstan until 2020»] [Electronic resource]. - Access mode: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1400000725> (circulation date 17.07.2024).

19. Moldazym N.M. Nekotorye aspekty sovershenstvovanija pograničnogo kontrolja v uslovijah realizacii transportno-tranzitnogo potenciala Respubliki Kazahstan. [Moldazym N.M. Some Aspects of Improving Border Control in the Context of Implementing Transport and Transit Potential of the Republic of Kazakhstan. Scientific Works of Border Academy of NSC RK] Nauchnye trudy PA KNB RK, №1, 2024. – P. 18-24.

20. Zasedanie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan. Rassmotrenie voprosa razvitija gruzovyh avtoperevozok i tranzita. [Meeting of the Government of the Republic of Kazakhstan. Consideration of Cargo Transportation and Transit Development] [Electronic resource]. - Access mode: <https://primeminister.kz/ru/news/kazahstan-planiruet-narastit-uroven-tranzita-gruzov-iz-kitaya-v-evropu-po-svoey-territorii-v-5-raz-k-2029-godu-26531> (circulation date 15.07.2024).

21. Moldazym N.M., Martik'jan A.S. «Shekaralyk bakylyau belimsheleriniń otkizu kabiletin ylfajtudyn ozektiligi, problemalyk maseleleri zhəne sheshu zholdary» [Moldazym N.M., Martikyan A.S. «Relevance of Increasing Border Control Units' Capacity, Problem Issues and Solutions»] materialy mezhdunarodnoj nauchno-teoreticheskoj konferencii. PA KNB RK Chast' 1 INV.№457, -Almaty: 2023. -P. 313-318.

Т.А. Садвакасов, Е.Ж. Оспанов, Д.А. Берикболов, Ж.Х. Джарасбаева

Қазақстан Республикасының транзиттік дәліздер жүйесіндегі автомобиль өткізу бекеттерінің жұмыс істеу талдауы: мәселелері мен даму перспективалары

Мақалада негізгі автомобиль көлік-транзит дәліздері мен олардың бағыттарында орналасқан автомобиль өткізу бекеттеріне шолу жасалған. Автомобиль өткізу бекеттерінің жұмыс істеуі тұрғысынан автомобиль көлік-транзит дәліздерінің дамуына талдау жүргізілді. Талдау нәтижелері бойынша Қазақстан Республикасының көлік-транзит дәліздерінің дамуына кедергі келтіретін автомобиль өткізу бекеттерінің проблемалық аспектілері анықталып, ашылды. Мақала Қазақстан Республикасының көлік-транзит дәліздері жолдарындағы автомобиль өткізу бекеттеріндегі мәселелерді зерттеу аясында дайындалды.

Кілт сөздер: халықаралық көлік дәліздері, көлік-транзиттік әлеует, автомобиль өткізу пункті, талдау, көлік құралдары.

Т.А. Садвакасов, Е.Ж. Оспанов, Д.А. Берикболов, Ж.Х. Джарасбаева

Анализ функционирования автомобильных пунктов пропуска в системе транзитных коридоров Республики Казахстан: проблемы и перспективы развития

В статье представлен обзор основных автомобильных транспортно-транзитных коридоров и расположенных на их маршрутах автомобильных пунктов пропуска. Проведен анализ развития автомобильных транспортно-транзитных коридоров через призму функционирования автомобильных пунктов пропуска. По результатам анализа, выявлены и раскрыты проблемные аспекты автомобильных пунктов пропуска, препятствующие развитию транспортно-транзитных коридоров Республики Казахстан. Статья подготовлена в рамках исследования проблем в автомобильных пунктах пропуска на путях транспортно-транзитных коридоров Республики Казахстан.

Ключевые слова: международные транспортные коридоры, транспортно-транзитный потенциал, автомобильный пункт пропуска, пограничный контроль, транспортные средства.

Список литературы:

1. Закон Республики Казахстан. О национальной безопасности Республики Казахстан. [Электронный ресурс]. - URL: <http://online.zakon.kz>. (дата обращения: 22.06.2024).
2. Указ Президента Республики Казахстан от 06 марта 2020 года № 280 «Об утверждении Концепции внешней политики Республики Казахстан на 2020–2030 годы». [Электронный ресурс]. - URL: https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-konceptcii-vneshnei-politikirespubliki-kazahstan-na-2020-2030-gody. (дата обращения 25.06.2024).
3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 декабря 2022 года № 1116 «Об утверждении Концепции развития транспортно-логистического потенциала Республики Казахстан до 2030 года» [Электронный ресурс]. - URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200001116>. (дата обращения 25.06.2024).

4. Королева А.А. Дутина А.А. Международная транспортная логистика: Конкурентные позиции Беларуси. Монография. Минск: Издательский центр БГУ, 2020. – 165 с.
5. Акаев А. А., Садовничий В. А. Математическое моделирование и прогнозирование китайского мегапроекта «Один пояс – один путь» и его влияния на долгосрочное экономическое развитие Евросоюза, Китая и России /. – М.: Моск. ред. изд-ва «Учитель», 2018. – С. 54–65.
6. Изтелеуова М.Б. Разработка предложений по совершенствованию транспортнологистической системы Казахстана // Диссертация на соискание степени доктора философии (PhD). КазАТиК им. М. Тынышпаева – Алматы: 2020. - 167 с.
7. Искалиев Е.С. Создание транспортно-логистических хабов – фундамент развития экономики Казахстана. [Электронный ресурс]. URL: [http // https://sk-pharmacy.kz/rus/press-centr/smi_o_nas/sozdanie-transportno-logisticheskix-habov%E2%80%93fundament-razvitiya-ekonomikakazakhstana](http://https://sk-pharmacy.kz/rus/press-centr/smi_o_nas/sozdanie-transportno-logisticheskix-habov%E2%80%93fundament-razvitiya-ekonomikakazakhstana). (дата обращения 08.07.2024).
8. Рахметулина Ж.Б., Карипова А.Т. Перспективы сотрудничества между Казахстаном и Китаем в процессе развития транспортного коридора Евразии // Журнал экономические отношения. Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, Нур-Султан, Казахстан, том 9, № 3, 2019.
9. Закон Республики Казахстан (с изменениями по состоянию на 13.01.2014 г.) «О национальной безопасности Республики Казахстан». [Электронный ресурс]. - URL: <http://online.zakon.kz>. (дата обращения: 08.07.2024).
10. Указ Президента Республики Казахстан от 06 марта 2020 года № 280 «Об утверждении Концепции внешней политики Республики Казахстан на 2020–2030 годы». - [Электронный ресурс]. – URL :https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-konceptcii-vneshnei-politiki-respubliki-kazahstan-na-2020-2030-gody. (дата обращения 08.07.2024).
11. Мусин А.К. Анализ существующих международных транспортных коридоров, проходящих через территории государств-членов. Аналитический доклад Департамента транспорта и инфраструктуры ЕЭК. 2019. [Электронный ресурс]. -URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/energetikaiinfr/transport/infrastruktura>. Москва 2019 (дата обращения 08.07.2024).
12. Акаев А. А., Садовничий В. А. Математическое моделирование и прогнозирование китайского мегапроекта «Один пояс – один путь» и его влияния на долгосрочное экономическое развитие Евросоюза, Китая и России /. – М.: Моск. ред. изд-ва «Учитель», 2018. – С. 54–65.
13. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 сентября 2010 года № 1006 «Об утверждении Программы по развитию транспортной инфраструктуры в Республике Казахстан на 2010–2014 годы». [Электронный ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001006> (дата обращения 12.07.2024).
14. Постановление Правительства Республики Казахстан от 9 июля 2013 года № 697 «Об утверждении перечня пунктов пропуска через Государственную границу Республики Казахстан и стационарных постов транспортного контроля на территории Республики Казахстан». [Электронный ресурс]. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1300000697> (дата обращения 12.07.2024).
15. Указ Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года № 958 «Государственная программа по форсированному индустриально-инновационному развитию Республики Казахстан на 2010–2014 годы». - [Электронный ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U100000958> (дата обращения 13.07.2024).
16. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 сентября 2010 года № 1006 «Об утверждении Программы по развитию транспортной инфраструктуры в Республике Казахстан на 2010–2014 годы». [Электронный ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001006> (дата обращения 14.07.2024).

17. Указ Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года № 922 «О Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года» - [Электронный ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U100000922> (дата обращения 14.07.2024).

18. Указ Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 года № 957 «О Государственной программе развития и интеграции инфраструктуры транспортной системы Республики Казахстан до 2020 года» [Электронный ресурс]. - URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1400000725> (дата обращения 17.07.2024).

19. Молдазым Н.М. Некоторые аспекты совершенствования пограничного контроля в условиях реализации транспортно-транзитного потенциала Республики Казахстан. Научные труды ПА КНБ РК, №1, 2024. – С. 18–24.

20. Заседание Правительства Республики Казахстан. Рассмотрение вопроса развития грузовых автоперевозок и транзита. [Электронный ресурс]. - URL: <https://primeminister.kz/ru/news/kazakhstan-planiruet-narastit-uroven-tranzita-gruzov-iz-kitaya-v-evropu-po-svoey-territorii-v-5-raz-k-2029-godu-26531> (дата обращения 15.07.2024).

21. Молдазым Н.М., Мартикьян А.С. «Шекаралық бақылау бөлімшелерінің өткізу қабілетін ұлғайтудың өзектілігі, проблемалық мәселелері және шешу жолдары» материалы международной научно-теоретической конференции. ПА КНБ РК Часть 1 ИНВ.№457, - Алматы: 2023. - С. 313-318.

Садвакасов Талғатбек Асылзатұлы	PHD докторы, Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясы 2-ші факультеті бастығының орынбасары, Алматы, Қазақстан
Садвакасов Талғатбек Асылзатович	доктор PHD, заместитель начальника 2-го факультета Пограничной академии КНБ Республики Казахстан, Алматы, Казахстан
Sadvakasov Talgatbek	PHD, Deputy Head of the 2nd Faculty of the Border Academy of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

Оспанов Ержан Жарылкасымович	әскери іс және қауіпсіздік магистрі, Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясының 1-факультеті 3-арнайы кафедрасының доценті, Алматы, Қазақстан
Оспанов Ержан Жарылкасымович	магистр военного дела и безопасности, доцент 3-ей специальной кафедры 1-го факультета Пограничной академии КНБ Республики Казахстан, Алматы, Казахстан
Ospanov Yeran	master of Military Affairs and Security, Associate Professor of the 3 rd special department of the 1 st Faculty of the Border Academy of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

Берикболов Дулат Айтенович	магистр военного дела и безопасности, доцент 3-ей специальной кафедры 1-го факультета Пограничной академии КНБ Республики Казахстан, Алматы, Казахстан
Берикболов Дулат Айтенович	әскери іс және қауіпсіздік магистрі, Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясының 1-факультеті 3-арнайы кафедрасының доценті, Алматы, Қазақстан
Berikbolov Dulat	master of Military Affairs and Security, Associate Professor of the 3 rd special department of the 1 st Faculty of the Border Academy of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan
Джарасбаева Жанар Хатиевна	гуманитарлық ғылымдар магистрі, Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясының 1-факультеті 13-арнайы кафедрасының аға оқытушысы, Алматы, Қазақстан
Джарасбаева Жанар Хатиевна	магистр гуманитарных наук, старший преподаватель 13 специальной кафедры 1 факультета Пограничной академии КНБ Республики Казахстан, Алматы, Казахстан
Jarasbayeva Zhanar	master of humanities, Senior teacher of the 13 th special department of the 1 st Faculty of the Border Academy of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

С.Т. Калхоразов¹, Н.М. Кудро¹

¹*Пограничная академия КНБ Республики Казахстан, Алматы, Казахстан
(E-mail: medvejonok10.84@mail.ru)**

Многоаспектный анализ Государственной границы Республики Казахстан: комплексный подход

Статья посвящена многоаспектному анализу Государственной границы Республики Казахстан с целью выявления ведущей закономерности её формирования. В исследовании применены геополитический, юридический, социально-экономический, культурно-исторический и безопасностный подходы, что позволило получить комплексное представление о природе и роли государственной границы. Исследование показывает эволюцию границы от физических барьеров к сложным политико-экономическим и социокультурным конструкциям, а также подчеркивает важность интеграции современных технологий и международного сотрудничества для эффективной охраны границы. В заключении предлагаются рекомендации по оптимизации управления границей Казахстана в современных условиях.

Ключевые слова: государственная граница, геополитический подход, юридический подход, социально-экономический подход, культурно-исторический подход, безопасность границы, национальная безопасность, междисциплинарный анализ.

Введение

В условиях глобализации и усиления межгосударственных взаимодействий вопросы охраны и управления государственной границей приобретают возрастающую значимость. Республика Казахстан, имея стратегическое географическое положение на стыке Европы и Азии, сталкивается с множеством вызовов, связанных с обеспечением национальной безопасности, регулированием миграционных потоков, развитием приграничных территорий и поддержанием стабильных межгосударственных отношений.

Исторически понятие государственной границы эволюционировало от простых физических барьеров до сложных политико-экономических и социокультурных конструкций. Современная граница Казахстана представляет собой не только юридическую линию раздела, но и динамичную зону пересечения различных культур, экономических систем и социальных потоков. Это создает необходимость интеграции различных подходов к изучению границы для обеспечения её эффективной охраны и управления.

Несмотря на значительный прогресс в разработке правовых и организационных механизмов охраны Государственной границы Республики

Казахстан, существует необходимость более глубокого понимания её многогранной природы. Граница Казахстана представляет собой не только юридическую линию раздела, но и сложную социокультурную, экономическую и политическую конструкцию. Возникает проблема интеграции различных подходов к изучению границы для обеспечения её эффективной охраны и управления.

Анализ исследований и публикаций. Вопросы государственной границы и её охраны активно исследуются различными учёными и специалистами. К. Шваб [1] рассматривает границу как зону пересечения интересов и потоков, подчеркивая необходимость адаптации подходов к её охране в условиях Четвёртой промышленной революции. Колосов В.А. [2] анализирует идеологические достижения и практику географии государственных границ, отмечая влияние международных норм на их регулирование. Цветкова О.В. [3] акцентирует внимание на феномене государственных границ как местах взаимодействия культур и экономических систем, что создаёт новые возможности и вызовы. Манилов А.Л. и соавторы исследуют социокультурные аспекты границ, подчеркивая их динамическую природу. Meyer С. [4] и Hansen S.J. [5] фокусируются на международном праве и современных технологиях в обеспечении безопасности границ, подчеркивая важность межгосударственного сотрудничества. Эти исследования демонстрируют необходимость междисциплинарного подхода к изучению государственных границ, учитывающего геополитические, юридические, социально-экономические, культурно-исторические и безопасностные аспекты.

Целью исследования является комплексный анализ понимания Государственной границы с использованием геополитического, юридического, социально-экономического, культурно-исторического и безопасностного подходов, что позволит выявить ключевые факторы, влияющие на формирование стратегии защиты и охраны границы, а также укрепления национальной безопасности в современных условиях.

Методы исследования

Для комплексного анализа Государственной границы Республики Казахстан были использованы потенциалы геополитического, юридического, социально-экономического, культурно-исторического и безопасностного подходов, более конкретные методы включали в себя анализ нормативных документов, научной литературы, сравнительный анализ, а также общенаучные методы, такие как анализ, синтез, индукция, дедукция, абстрагирование.

Основная часть

Государственная граница Республики Казахстан - линия и проходящая по ней вертикальная плоскость, определяющие пределы территории

Республики Казахстан (суши, вод, недр, воздушного пространства) и пространственный предел действия государственного суверенитета Республики Казахстан [6]. В международной практике государственную границу следует понимать как юридически установленную линию, отделяющая одну страну от другой, и играющую ключевую роль в обеспечении суверенитета и территориальной целостности стран, это норма закреплена в международном праве Уставом ООН и Венской конвенцией о праве международных договоров 1969 года. Граница служит барьером для предотвращения вторжений, контроля миграционных потоков и регулирования внешнеэкономической деятельности. Согласно К. Швабу, современная государственная граница становится не только линией раздела, но и зоной, где пересекаются интересы и потоки, что ставит перед государствами новые вызовы и требует адаптации подходов к охране границ [1].

Ретроспективный взгляд на понимание государственной границы показывает, что исторически представления о границе эволюционировали от простых физических барьеров до сложных политико-экономических конструкций. В античные и средневековые времена границы в основном определялись географическими особенностями и военными конфликтами. Природные препятствия, такие как горы, реки и леса, служили естественными границами, обеспечивая защиту от внешних угроз и регулируя миграционные потоки. Например, Римская империя использовала Адрианову стену как физический барьер для защиты своих северных границ от варварских племен.

С развитием государственных институтов и дипломатии в эпоху Возрождения и Просвещения понятие границы начало приобретать более формализованный характер. Международные договоры и соглашения стали инструментами регулирования территориальных споров и установления границ между государствами. Венский конгресс 1815 года, завершивший Наполеоновские войны, является одним из примеров того, как международное сообщество стремилось к стабилизации и формализации границ Европы, учитывая политические реалии того времени.

В XX веке, с окончанием Второй мировой войны и формированием международного порядка, концепция границы претерпела значительные изменения, отражая политические реалии того времени [2]. Создание Организации Объединённых Наций и других международных институтов способствовало укреплению международно-правовых норм, регулирующих вопросы государственности и границ. Появление новых государств и изменение существующих границ после деколонизации стали вызовом для международного сообщества, требуя новых подходов к их урегулированию.

Современная государственная граница, рассматриваемая через призму пост неклассической науки [7], перестаёт быть лишь линией раздела между двумя государствами. Она становится сложной социокультурной и политической конструкцией, представляющей собой гибкую зону

пересечения различных культур, экономических и социальных систем. Исследования таких учёных как Цветкова О.В., Колосов В.А., Манилов А.Л. и другие [2, 3], свидетельствуют о том, что граница не является статической линией раздела, а скорее зоной пересечения, где рефлексированы культурные, экономические и социальные различия. Де-факто границы культурных, экономических и социальных систем часто не совпадают с административными границами государств, образуя район трансграничных связей, отличающийся от центральной территории страны.

Сложность конструкции государственной границы обусловлена тем, что в различных сферах деятельности человека граница рассматривается по-разному. В этом контексте становится необходимым применение различных теоретических подходов для её всестороннего анализа. Авторами границы рассмотрены с применением геополитического, юридического, социально-экономического, культурно-исторического и безопасного подходов, что позволило получить комплексное понимание её сущности и роли в обеспечении национальной безопасности Республики Казахстан.

Геополитический подход акцентирует внимание на влиянии географических и политических факторов на формирование государственных границ. География вбирает в себя рельеф местности, природные ресурсы и климат и играет немаловажную роль в формировании границ. Географические особенности выступают естественными барьерами, облегчая или усложняя охрану границы. Так, горные массивы Тянь-Шаня, Алатау и Тарбагатай, вносят свой вклад в охрану границ Казахстана, создавая естественные препятствия для противоправной деятельности.

На формирование границы и их охрану существенным образом влияют политические интересы и стратегические цели государств. Государства, постоянно и глубоко учитывающие геополитическую обстановку в краткосрочном и в среднесрочном стратегическом целеполагании способны более гибко и оперативно управлять своими границами, адаптируя их к текущим и потенциальным угрозам. Согласно исследованиям Костюкова В.А. [8], успешное геополитическое планирование позволяет государствам предусматривать изменения в региональной безопасности и оперативно реагировать на геополитические вызовы.

Кроме того, геополитический подход рассматривает границу как стратегический ресурс, влияющий на экономическое и военное положение государства. Контроль над определёнными территориями обеспечивает доступ к важным ресурсам, транспортным путям и экономическим зонам.

Таким образом, геополитический подход подчеркивает необходимость интеграции географических данных и политических стратегий в процесс охраны границы, что позволяет Казахстану эффективно защищать свои национальные интересы на международной арене.

Юридический подход подчеркивает важность международно-правовых норм и национального законодательства в регулировании границ. Такие Международные договоры и соглашения как Венская конвенция о праве международных договоров 1969 года, Устав ООН от 1945, Конвенция ООН

по морскому праву от 1982 года и другие нормы устанавливают правила для признания и защиты границ между государствами. Такие нормы обеспечивают закрепляют право каждого государства на территориальную целостность, правовую основу для решения территориальных споров, установление порядка пересечения границы и других аспектов в части защиты национальных интересов.

Международные нормы дополняются национальными законодательствами определяя внутренние механизмы защиты и охраны границы, устанавливая режимы, таможенные процедуры и административные меры в пограничном пространстве. Закон Республики Казахстан «О Государственной границе Республики Казахстан» от 16 января 2013 года является основным нормативным актом, регулирующим вопросы Государственной границы в Казахстане. Закон устанавливает правовые рамки для защиты и охраны границы, определяет компетенцию государственных органов и механизмы взаимодействия.

Вместе с тем юридический подход вбирает в себя правовые инструменты для борьбы с трансграничной преступностью, нелегальной миграцией и другими противоправными действиями на Государственной границе. Нормативно-правовые акты, разработанные в рамках международного сотрудничества в рамках функционирования Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), Совета командующих пограничными войсками (СКПВ) и Организации Договора о коллективной безопасности (ОДКБ), способствуют обмену информацией между государствами-участниками, повышая эффективность охраны границы [4].

Так, юридический подход позволяет создать систематизированную и структурированную правовую основу для охраны границ, способствуя предупреждению конфликтов и обеспечивая законность трансграничных отношении. В рамках рассмотренного подхода Казахстану необходимо постоянно обновлять и системно совершенствовать нормативную правовую базу исходя из международных норм и национальных интересов.

Социально-экономический подход рассматривает границу как зону социально-экономического взаимодействия, где происходит экономическое взаимодействие между государствами. Подход выделяет особое место приграничной торговли и её влияние на экономическое развитие регионов. Приграничная территория Казахстана МЦПС «Харгос» являются примером успешной трансграничной экономической зоны, способствующая развитию торговли и притоку инвестиций.

По мнению О. В. Цветковой [3], границы становятся местом взаимодействия культур и экономических систем, что создает новые возможности для развития. Социально-экономический подход подчеркивает, что открытые и тесно интегрированные границы способствуют росту занятости, развитию малого и среднего бизнеса, а также улучшению инфраструктуры приграничных районов. Наряду с этим такие районы могут быть источником конфликтов из-за конкуренции за ресурсы и рынки.

Необходимость балансирования между открытостью границы в рамках экономической интеграции и необходимостью установления уровня контроля трансграничных угроз становится ключевым аспектом в управлении приграничными районами. Эффективное социально-экономическое управление границей требует правильное балансирование экономических стратегий и мер безопасности, что позволяет Казахстану получить максимум экономической выгоды и минимизировать риски.

Кроме того, социально-экономический подход учитывает влияние миграционных потоков на экономику и социум. Комплексное управление миграцией путем интеграции мигрантов в приграничный район, способствует планомерному развитию социальных взаимосвязей без резких негативных всплесков. Важным аспектом является создание благоприятных условий для инвестиций и предпринимательства, которые являются триггером устойчивого развития приграничных районов и укрепления экономических связей с соседними странами.

Таким образом, социально-экономический подход подчеркивает необходимость комплексного управления границами, с учетом экономических и социальных аспектов, для устойчивого укрепления и развития международных связей.

Следующий, **культурно-исторический подход** акцентирует внимание на роли исторических и культурных факторов в формировании восприятия границы. Взгляд с такого ракурса позволяет рассмотреть границу не как четкую линию, а зону, где пересекаются культурные идентичности и социального взаимодействия [9]. Так культурные различия, языковые барьеры и исторические взаимоотношения между народами могут оказывать существенное влияние на стабильность и безопасность на границе. Например, в приграничных регионах Казахстана, наблюдается взаимодействие различных этнических групп, что создает уникальные культурные и социальные динамики. В результате можно наблюдать как гармонию и взаимопонимание, так напряжённость и конфликты.

Культурно-исторический подход акцентирует внимание на необходимость учёта культурных особенностей и исторического контекста при разработке стратегий охраны Государственной границы. Это позволяет создать благоприятные условия для межкультурного понимания и взаимовыгодного сотрудничества, что является важным аспектом обеспечения безопасности на государственной границе. Взаимодействие культурных и социальных систем в приграничных зонах создает благоприятные условия для взаимовыгодного развития, а также укрепления межэтнических связей.

Кроме того, ретроспектива играют важную роль в формировании восприятия границы, конфликты или сотрудничество между государствами на границе в прошлом порой сильно отражается на текущих взаимоотношениях и определяют перспективную пограничную политику. Понимание исторических контекстов помогает разработать более эффективные и культурно чувствительные меры обеспечения пограничной

безопасности, снижая риски конфликтов и укрепляя доверия между государствами.

Таким образом, культурно-исторический подход обеспечивает глубокое понимание социальной и культурной динамики приграничных регионов, что является необходимым условием для комплексной разработки стратегии охраны границы.

Безопасностный подход рассматривает границу как один из основных инструментов обеспечения национальной безопасности. Он базируется на принципах концепции секьюритизации и акцентирует внимание на использование всевозможных инструментов для обеспечения максимальной защиты границы, рассматривая во всех трансграничных процессах потенциальную угрозу для национальной безопасности [5].

Подход включает в себя различные аспекты безопасности, начиная от постоянного мониторинга и физического присутствия на границе до использования таких последних технических достижений, как биометрия, искусственный интеллект, БПЛА и т.д. и т.п. позволяющие повысить эффективность защиты и охраны государственной границы. Например, внедрение биометрических систем в пунктах пропуска позволяет быстро и точно идентифицировать лиц, одновременно снижая риск незаконного пересечения границы, и повышая пропускную способность.

Безопасностный подход также предполагает координацию и межведомственное взаимодействие. Единая координация и эффективное взаимодействие способствуют системному реагированию на сложные, многогранные угрозы, а также позволяет исключить дублирование функций различными ведомствами. Наряду с взаимодействием и координацией немаловажную роль в пограничной безопасности играет международное сотрудничество. В рамках безопасностного подхода международное сотрудничество реализуется путем обмена информацией, проведения совместных операций, учений, выработки общих стандартов, протоколов охраны границы и других мероприятий, направленных на повышение уровня безопасности на границе.

Также безопасностный подход включает в себя превентивные меры, направленные на предупреждение возникновения угроз, путем разработки и реализации социальных программ, направленных на повышение экономики в приграничных районах, а также на снижение рисков радикализации и терроризма. Мультипликативный эффект от таких мер вырежется в снижении уровня вовлеченности населения приграничных районов в противоправную деятельность.

Таким образом, безопасностный подход обеспечивает комплексный подход к охране границы, сочетая в себе использование современных технологий, межведомственное взаимодействие, международное сотрудничество и превентивные меры для эффективной защиты национальных интересов в пограничном пространстве.

Исходя из изложенного материала, можно выделить ведущую закономерность в эволюции и понимании Государственной границы: происходит объективная трансформация сущности и функциональной значимости границы от простых физических барьеров к комплексным политико-экономическим и социокультурным конструкциям, обусловленная системным взаимодействием геополитических, юридических, социально-экономических, культурно-исторических и безопасных факторов, к числу которых относятся изменение международных отношений, развитие национального законодательства, экономическая интеграция и культурный обмен между государствами и социумами. Эта закономерность подчёркивает, что существование государственных границ не отличается статичностью, универсальностью и механистичностью. Напротив, они динамично реагируют на изменения во внешней и внутренней среде развития социума и государственных систем, диалектично преобразуя свои свойства, в ответ усложнение характера развития общества и государства. Переход от простых физических разделителей к сложным конструкциям отражает необходимость учитывать разнообразные факторы, такие как экономическая интеграция, миграционные потоки, культурные различия и технологические достижения, для обеспечения эффективной охраны и управления границами в современных условиях.

Указанная закономерность проявляется как в ранней истории нашей страны, так и в современных инициативах Казахстана по развитию приграничных регионов. Эмпирическим подтверждением этого служит пример развития трансграничной экономической зоны МЦПС «Харгос», а также внедрение современных технологий охраны границы и усиление культурного обмена в приграничных регионах Казахстана. Это обуславливает объективную трансформацию теоретических и практических подходов к охране Государственной Границы, но это уже тема других научных изысканий.

Заключение

Подводя итог можно утверждать, что Государственная граница Республики Казахстан представляет собой сложную и многогранную конструкцию, требующую интеграции различных теоретических подходов для её эффективного анализа, защиты и охраны. Эволюция понятия границы от простых физических барьеров до сложных политико-экономических и социокультурных зон отражает необходимость учета множества факторов, включая геополитические реалии, международно-правовые нормы, экономические взаимодействия и культурные различия. Комплексный подход, объединяющий геополитические, юридические, социально-экономические, культурно-исторические и безопасные аспекты, позволяет обеспечить устойчивое развитие и укрепление национальной безопасности Казахстана. В условиях динамичных изменений во внешней и внутренней среде, развитие и адаптация стратегий охраны границы становятся

ключевыми факторами обеспечения её эффективности и стабильности. Дальнейшие исследования в этой области должны сохранить междисциплинарный подход, учитывающий новые вызовы и возможности для оптимизации управления государственной границей.

Список литературы:

1. Шваб К., Дэвис Н. Технологии четвертой промышленной революции / пер. К.С. Ахметов, А.А. Врублевский, В.В. Капрюк, А.А. Козлов. – М.: Бомбра, 2018. – 320 с.
2. Колосов В. А. География государственных границ: идеи, достижения, практика // Известия Российской академии наук. Серия географическая. – 2008. – Т. 5, № 1. – С. 8-20.
3. Цветкова О.В. Феномен государственных границ // Власть. – 2014. – Т. 10, № 3. – С. 66-69.
4. Meyer, C. International Law and the Concept of Border Security // International Journal of Law and Policy. – 2016. – Т. 7, № 2. – С. 132-148.
5. Hansen, S. J. Border Security and the Changing Face of International Cooperation // Global Policy. – 2016. – Т. 7, № 1. – С. 45-56.
6. Закон Республики Казахстан от 16 января 2013 года № 70-V «О Государственной границе Республики Казахстан» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1300000070>. (дата обращения: 01.11.2024.)
7. Акимов В. А. Общая теория безопасности жизнедеятельности в современной научной картине мира. – Москва: ФГБУ ВНИИ ГОЧС (ФЦ), - 2018. – 136 с.
8. Kostyukov, V.A. Geopolitics of Borders in the Modern World // Journal of International Studies. – 2018. – Т. 11, № 1. – С. 45-62.
9. Wäfler, R. Cultural Borders and Political Borders: An Analysis of the Multidimensional Character of Borders // Regional Studies. – 2015. – Т. 49, № 3. – С. 357-370.

С.Т. Калхоразов, Н.М. Кудро

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын көп аспектілі талдау: кешенді тәсіл

Мақала оның қалыптасуының негізгі заңдылығын анықтау мақсатында Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын көп аспектілі талдауға арналған. Зерттеу Мемлекеттік шекараның табиғаты мен рөлі туралы жан-жақты түсінік алуға мүмкіндік беретін геосаяси, құқықтық, әлеуметтік-экономикалық, мәдени-тарихи және қауіпсіздік тәсілдерін қолданды. Зерттеу шекараның физикалық кедергілерден күрделі саяси-экономикалық және әлеуметтік-мәдени құрылымдарға эволюциясын көрсетеді, сонымен қатар шекараны тиімді қорғау үшін заманауи технологиялар мен халықаралық ынтымақтастықты біріктірудің маңыздылығын көрсетеді. Қорытындыда қазіргі жағдайда Қазақстан шекарасын басқаруды оңтайландыру бойынша ұсыныстар ұсынылады.

Кілт сөздер: мемлекеттік шекара, геосаяси тәсіл, құқықтық тәсіл, әлеуметтік-экономикалық тәсіл, мәдени-тарихи тәсіл, шекара қауіпсіздігі, Ұлттық қауіпсіздік, пәнаралық талдау.

S.T. Kalkhorazov, N.M. Kudro

Multi-aspect analysis of the state border of the Republic of Kazakhstan: an integrated approach

The article is devoted to a multi-aspect analysis of the state border of the Republic of Kazakhstan in order to determine the main legitimacy of its formation. The study used geopolitical, legal, socio-economic, cultural-historical and security approaches that made it possible to get a comprehensive understanding of the nature and role of the state border. The study shows the evolution of the border from physical barriers to complex political, economic and socio-cultural structures, and also highlights the importance of combining modern technologies and international cooperation for effective border protection. In conclusion, proposals are proposed to optimize the management of the border of Kazakhstan in modern conditions.

Keywords: state border, geopolitical approach, legal approach, socio-economic approach, cultural and historical approach, Border Security, National Security, interdisciplinary analysis.

References:

1. Shvab, K., Devis, N. (2018) Tekhnologii chetvertoi promyshlennoi revolyutsii [Technologies of the Fourth Industrial Revolution.]. Akhmetov K.S., redaktor; Akhmetov K., Vrublevskii A., Kapryuk V., Kozlov A., perevodchiki. – M: Bombra. – 320 p.
2. Kolosov, V. A. (2008) Geografiya gosudarstvennykh granits: idei, dostizheniya, praktika [Geography of state borders: ideas, achievements, practice] // Izvestiya Rossiiskoi akademii nauk. Seriya geograficheskaya. – No. 5. – P. 8-20
3. Tsvetkova, O. V. (2014) Fenomen gosudarstvennykh granits [The phenomenon of State borders] // Vlast'. – P. 66-69
4. Meyer, C. (2016) International Law and the Concept of Border Security. International Journal of Law and Policy. 7(2), - P.132-148.
5. Hansen, S. J. (2016). Border Security and the Changing Face of International Cooperation. Global Policy, 7(1), - P.45-56.
6. Zakon Respubliki Kazakhstan ot 16 yanvarya 2013 goda No. 70-V «O Gosudarstvennoi granitse Respubliki Kazakhstan» [The Law of the Republic of Kazakhstan «On the State border of the Republic of Kazakhstan»]. [Electronic resource]. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1300000070>. [In Rus.].
7. Akimov, V. A. (2018) Obshchaya teoriya bezopasnosti zhiznedeyatel'nosti v sovremennoi nauchnoi kartine mira: monografiya. [The general theory of life safety in the modern scientific picture of the world: a monograph.] /M.: FGBU VNII GOChS (FTs), – 136 p.
8. Kostyukov, V.A. (2018) Geopolitics of Borders in the Modern World. Journal of International Studies. 11(1), - P. 45-62.
9. Wäfler, R. (2015) Cultural Borders and Political Borders: An Analysis of the Multidimensional Character of Borders. Regional Studies. 49(3), - P.357-370.

Калхоразов Сабит Темирханович	әскери іс және қауіпсіздік магистрі, Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясының докторанты, Алматы, Қазақстан
Калхоразов Сабит Темирханович	магистр военного дела и безопасности, докторант Пограничной академии КНБ Республики Казахстан, Алматы, Казахстан
Kalkhorazov Sabit	master of Military Affairs and Security, PhD student Border Academy of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan
Кудро Наталья Михайловна	элеуметтану ғылымдарының докторы, Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясының профессоры, Алматы, Қазақстан
Кудро Наталья Михайловна	доктор социологических наук, профессор Пограничной академии КНБ Республики Казахстан, Алматы, Казахстан
Kudro Natalia	doctor of Sociological Sciences, Professor Border Academy of the National Security Committee of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

А.К. Аширов¹, С.Ж. Кинжикеев¹, Т.Б. Карбаев¹

¹ТОО «Astana IT University», Астана, Казахстан
(E-mail: kinzhikeyev.s@gmail.com)*

Особенности применения роботизированных транспортных средств в интересах организации тылового обеспечения войск

В научной статье проведен анализ направлений внедрения беспилотных летательных и наземных транспортных средств для организации тылового обеспечения воинских подразделений. Транспортное обеспечение – это вид организации тылового обеспечения войск и является одной из составляющих боевых действий, которое влияет на боевую эффективность войск. Описываются основные требования к применению БПЛА и беспилотных наземных транспортных средств при организации тылового обеспечения войск. На основе проведенного анализа использования роботизированных транспортных средств сформулированы общие технические требования к перспективным грузовым транспортным средствам.

В современное время использование и возможности беспилотных летательных и роботизированных наземных транспортных средств значительно расширились, это касается как экономики государства, так и армии.

Применение беспилотных аппаратов позволяет свести к минимуму требования, связанные с присутствием солдат при выполнении таких задач, как транспортировка грузов снабжения непосредственно в районы боевых действий.

В статье представлены отдельные результаты исследования в рамках научно-исследовательской работы (ИРН № 0124РКД0125).

Ключевые слова: БПЛА, беспилотные наземные транспортные средства, транспортировка, тыловое обеспечение, боевые действия, грузы снабжения

Введение

Своевременное тыловое обеспечение войск является одной из важнейших стратегических задач Вооруженных Сил РК.

Внедрение беспилотных технологий в организацию тылового обеспечения войск позволит повысить оперативность доставки материально-технических средств войсковым подразделениям ведущим боевые действия, а также значительно снизит стоимость их перевозки.

БПЛА - это летательные транспортные средства работающие в автономном режиме или с использованием дистанционного управления [1].

Анализ применения БПЛА показал, что при организации тылового (транспортного) обеспечения войск возможными вариантами использования их могут быть:

- техническая разведка объектов транспорта и путей сообщения;

- диспетчерский удаленный контроль (мониторинг) за автомобильными колоннами на марше, а также получение сведений о возможных диверсиях и засадах на дорогах;
- снабжение войск находящихся в изолированных районах боевых действий или в окружении;
- материально-техническое обеспечение воинских подразделений ведущих боевые действия труднодоступных районах.

Методы исследования

В ходе данного исследования использовались следующие методы: аналитические, имитационные, а также методы анализ, синтез, системно-логический анализ.

Основная часть

Материально – техническое обеспечение малых групп военнослужащих выполняющие боевые задачи на удалении от основных подразделений тыла, выявило проблему их своевременного и полного обеспечения.

Для решения проблемы материально – техническое обеспечение малых групп необходимо проанализировать современный опыт зарубежных армий при организации тылового обеспечения.

Так, в Вооруженных Силах США, РФ при ведении боевых действий использовались малогабаритные тактические БПЛА (средние) выполняющие полёты до тысячи километров их основные тактико – технические характеристики (ТТХ) показаны на рисунке 1 [2].

Фрегат (РФ)		
Основные характеристики		
Показатель	Ед. изм.	Значение показателя
Тип		самолетный с вертикальным взлетом
Основное предназначение		многоцелевой
Грузоподъемность	кг	600
Дальность полета	км	300
Практический потолок	м	8000
Крейсерская скорость	км/ч	600
Способ размещения груза		в грузовом отсеке

Kaman K-MAX (США)		
Основные характеристики		
Показатель	Ед. изм.	Значение показателя
Тип		вертолетный
Основное предназначение		многоцелевой
Грузоподъемность	кг	2700
Дальность полета	км	400
Практический потолок	м	4500
Крейсерская скорость	км/ч	150
Способ размещения груза		на внешней подвеске

Silent Arrow GD-2000 (одноразовый) (США)		
Основные характеристики		
Показатель	Ед. изм.	Значение показателя
Тип		вертолетный
Основное предназначение		многоцелевой
Грузоподъемность	кг	700
Дальность полета	км	60
Практический потолок	м	7600
Крейсерская скорость	км/ч	170
Способ размещения груза		в грузовом отсеке

Рисунок 1. Основные ТТХ грузовых БПЛА США и РФ

Одним из приоритетных направлений работы по развитию беспилотных транспортных средств является обеспечение логистической поддержки подразделений ведущих боевые действия в урбанизированных районах и на прямых подходах к открытым территориям. В связи с чем максимальная скорость доставки материальных средств подразделениям в этом случае не является приоритетной (более важной является возможность транспортировки груза до боевых позиций).

Наземные беспилотные транспортные средства поддержки пехоты показаны на рисунке 2, они предназначены для перевозки оборудования и боеприпасов для небольшого количества солдат. Таким образом, эти подразделения выполняют команды «следовать» независимо от района, в котором действует солдат. Это требует от наземных роботизированных транспортных средств передвигаться в различных условиях местности: по пересеченной местности, в полевых условиях и труднодоступным участкам (рис. 2).

Рисунок 2. Беспилотное наземное транспортное средство (БНТС) используемое для облегчения перемещения боевой нагрузки военнослужащего при ведении боевых действий [3].

На рисунке 3 показано БНТС для транспортировки крупногабаритных грузов, которое оснащено специальными вилочными системами, что в сочетании с системами фиксации груза позволяет транспортировать грузы массой более тонны, а низкий центр тяжести БНТС позволяет иметь высокую боковую устойчивость и модернизированные шины обеспечивают высокую проходимость (рис. 3).

Рисунок 3. БНТС, используемое для перевозки крупногабаритных грузов [4]

Использование БНТС обеспечивает транспортную поддержку военнослужащих, действующих на удалении от подразделений тыла.

Опыт использования грузовых беспилотных транспортных средств (БТС) в ведущих армиях мира показал, о возрастающей их роли при обеспечении тылового обеспечения войск в современных боевых действиях, исходя из этого можно предъявить следующие требования к БТС:

- БТС должно иметь специальное надежное программное обеспечение;
- БТС должно иметь техническое оборудование и приспособления для доставки раненых;
- БТС должно обеспечиваться спецприспособлениями для крепления контейнеров;
- в комплекте БТС должны быть спецплатформы для крепления и доставки материальных средств в штатной укупорке;
- грузоподъемность БТС, должна позволять доставлять среднетоннажные грузы;
- возможность эксплуатации БТС в сложных метеоусловиях и труднодоступных районах.

Конечно, БТС не может заменить основные виды войскового транспорта, которые в состоянии обеспечить подвоз материальных средств группировкам войск, однако БТС можно использовать для:

- срочной доставки материально - технических средств в небольших количествах в горных условиях;
- транспортировки материальных средств в труднодоступные места, на позиции боевых действий и подразделениям, действующим на значительном удалении от тыловых баз;

Современные вооруженные конфликты показали, что эффективность воздушной разведки автодорог может быть повышена за счет применения БПЛА [5].

В настоящее время для повышения живучести войсковых автомобильных колонн на марше - БПЛА может сыграть важную роль для технической разведки и мониторинга маршрутов движения.

В связи с чем, важным направлением в развитии БПЛА является создание беспилотной авиации транспортной системы с использованием БПЛА, вариант использования БПЛА при организации транспортного обеспечения показан на рисунке 4.

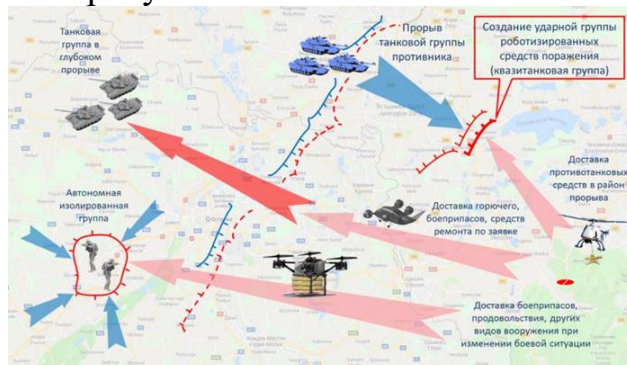

Рисунок 4. Варианты использования БПЛА

Предполагаемое создание БПЛА в интересах транспортного обеспечения обеспечит оперативную и дешевую (особенно с учетом экономии на наземной инфраструктуре, по сравнению с традиционной авиацией) доставку широкой номенклатуры грузов, боеприпасов, эвакуации раненных с поля боя и т.д.

Заключение

Исходя из выше проведенного анализа использования БНТС и БПЛА можно сделать следующий вывод, что применение БНТС и БПЛА при организации тылового обеспечения Вооруженных Сил возможно на начальном этапе их внедрения, при выполнении специальных операций воинскими подразделениями в труднодоступных районах и на значительном удалении от баз материально-технического обеспечения в дальнейшем для обеспечения группировок войск.

Применение БТС значительно увеличит возможности воинских подразделений и повысят качество выполняемых ими боевых задач.

Список литературы:

1. Typiak, A., Typiak, R., Muszyński, T. 2011. Support robots for the polish armed forces, 5th IARP RISE'2011 "Robotics for risky interventions and Environmental Surveillance-Maintenance" Brussels - Leuven, BELGIUM 20 - 22 June. [Electronic resource]. – URL: <http://yadda.icm.edu.pl › element>. (дата обращения: 07.10.2024).
2. Кошкин Р.П. Беспилотные авиационные системы. - М.: Издательство «Стратегические приоритеты». - 2016. - 675 с.
3. Typiak, A., et al. 2011. Sprawozdanie z realizacji projektu rozwojowego pn.: "Bezzałogowy pojazd do wykonywania zadań specjalnych w strefach zagrożenia". Warszawa WAT. [Electronic resource]. – URL: <https://www.semanticscholar.org> › (дата обращения: 15.10.2024).
4. Szopa, E. 2014. Łądowe bezzałogowe platformy rozpoznawcze. Wybrane problemy, Akademia Obrony Narodowej, Obronność. Zeszyty Naukowe 4(12). [Electronic resource]. – URL: <http://cejsh.icm.edu.pl › element>. (дата обращения: 10.10.2024).
5. Тактика дорожных войск. Учебник. – СПб.: ВАМТО, - 2015. -531 с.

А.К. Аширов, С.Ж. Кинжикеев, Т.Б. Карбаев

Роботты қолдану ерекшеліктері көлік құралдарының мүддесі үшін әскерлерді тылдық қамтамасыз етуді ұйымдастыру

Ғылыми мақалада әскерлерді көлікпен қамтамасыз ету міндеттерін шешу үшін ұшқышсыз ұшу және құрлықтағы көлік құралдарын пайдалану ерекшеліктері қарастырылады. Жауынгерлік іс-қимылдарды көлікпен қамтамасыз етуевых қимылдарының құрамдас бөліктерінің бірі болып табылады және Қарулы Күштердің жауынгерлік тиімділігіне әсер етеді. Тылдағы қамтамасыз ету жүйесінде ПҰА мен пилотсыз жерүсті көлік құралдарын қолданудың ықтимал салалары ашылды.

Роботтандырылған Көлік құралдарын пайдалануды талдау негізінде перспективалы жүк көліктеріне қойылатын жалпы техникалық талаптар тұжырымдалған.

Қазіргі уақытта ұшқышсыз ұшу және роботтандырылған жер үсті көліктерінің қолданылуы мен мүмкіндіктері айтарлықтай кеңейді, бұл мемлекет экономикасына да, армияға да қатысты.

Пилотсыз машиналарды қолдану жабдықтау жүктерін тікелей соғыс аймақтарына тасымалдау сияқты тапсырмаларды орындау кезінде сарбаздардың болуына байланысты талаптарды азайтуға мүмкіндік береді.

Мақалада ғылыми-зерттеу жұмысы аясындағы зерттеудің жекелеген нәтижелері келтірілген ((ЖТН № 0124РКД0125).

Кілт сөздер: ҰҰА, пилотсыз жердегі көлік құралдары, тасымалдау, тылдағы қамтамасыз ету, жауынгерлік іс-қимылдар, жабдықтау жүктері

A.K. Ashirov, S.ZH. Kinzhikeev, T.B. Karbaev

Features of the use of robotic vehicles in the interests of organizing the logistics of troops

The scientific article discusses the features of the use of unmanned aerial vehicles and ground vehicles to solve the problems of troop transport support. The transport support of combat operations is one of the components of combat operations and affects the combat effectiveness of the Armed Forces. Possible applications of UAVs and unmanned ground vehicles in the logistics support system are disclosed. Based on the analysis of the use of robotic vehicles, general technical requirements for promising cargo vehicles are formulated.

In modern times, the use and capabilities of unmanned aerial vehicles and robotic ground vehicles have expanded significantly, this applies to both the economy of the state and the army.

The use of unmanned vehicles minimizes the requirements associated with the presence of soldiers when performing tasks such as transporting supplies directly to combat areas.

The article presents the individual results of the research within the framework of the research work (IRN № 0124RKD0125).

Keywords: UAVs, unmanned ground vehicles, transportation, logistics, combat operations, supplies

References:

1. Typiak, A., Typiak, R., Muszyński, T. 2011. Support robots for the polish armed forces, 5th IARP RISE'2011 "Robotics for risky interventions and Environmental Surveillance-Maintenance" Brussels - Leuven, BELGIUM 20 - 22 June. [Electronic resource]. – URL: <http://yadda.icm.edu.pl › element> [in Polish].
2. Koshkin, R.P. (2016). *Bespilotnyye aviatsionnyye sistemy*. [Unmanned aircraft systems]. - M.: Izdatel'stvo «Strategicheskiye prioritety». – 675 p.
3. Typiak, A., et al. 2011. *Sprawozdanie z realizacji projektu rozwojowego pn.: "Bezzałogowy pojazd do wykonywania zadań specjalnych w strefach zagrożenia"*. Warszawa WAT. [Electronic resource]. – URL: [https://www.semanticscholar.org › \[in Polish\]](https://www.semanticscholar.org › [in Polish]).
4. Szopa, E. 2014. *Łądowe bezzałogowe platformy rozpoznawcze. Wybrane problemy*, Akademia Obrony Narodowej, *Obronność. Zeszyty Naukowe* 4(12). [Electronic resource]. – URL: <http://cejsh.icm.edu.pl › element> [in Polish].
5. (2016). *Taktika dorozhnykh voysk*. [Tactics of road troops]. Uchebnik. – SPb.: VAMTO, – 531 p.

Әшіров Александр Кәрімұлы	магистр, генерал-майор, «Астана ІТ университеті» ЖШС әскери кафедрасының бастығы, Астана, Қазақстан
Аширов Александр Каримович	магистр, генерал – майор, начальник военной кафедры ТОО «Astana IT University», Астана, Казахстан
Ashirov Alexander	master, major General, Head of the Military Department of Astana IT University LLP, Astana, Kazakhstan

Кинжикеев Сергей Жулдубайұлы	философия ғылымдарының докторы (PhD), запастағы полковник, «Astana IT University» ЖШС әскери кафедрасының профессоры, Астана, Қазақстан
Кинжикеев Сергей Жулдубаевич	доктор философии (PhD), полковник запаса, профессор военной кафедры ТОО «Astana IT University», Астана, Казахстан
Kinzhikeev Sergey	doctor of Philosophy (PhD), reserve Colonel, Professor of the Military Department of Astana IT University LLP, Astana, Kazakhstan

Карбаев Темиржан Бахытұлы	магистр, запастағы подполковник, Астана, Қазақстан
Карбаев Темиржан Бахытович	магистр, подполковник запаса, Астана, Казахстан
Karbaev Temirzhan	master, reserve Lieutenant Colonel, Astana, Kazakhstan

А.А. Довганюк¹, В.В. Зеленков¹

¹*Национальный университет обороны Республики Казахстан, Астана, Казахстан
(E-mail: zelenkov79@mail.ru)**

Взгляды на создание стратегических резервов в период между мировыми войнами

Необходимость исследования развития военно-теоретических взглядов на создание и использование стратегических резервов в межвоенные годы обусловлена потребностью углубленного исследования опыта развития военной стратегии, в том числе в вопросах создания стратегических резервов в интересах решения современных задач военного строительства Республики Казахстан. В настоящей статье проведен анализ взглядов теоретиков и практиков советской теории военного искусства, которые получили свое развитие в период между мировыми войнами, на процесс заблаговременного создания и использования стратегических резервов в будущих войнах, в которые может быть втянуто государство. На основании данного анализа выявлены некоторые вопросы, на которые необходимо обратить внимание должностных лиц, отвечающих за развитие теории формирования стратегических резервов, на современном этапе.

Ключевые слова: военное строительство, стратегические резервы, создание резервов, развитие взглядов, межвоенные годы.

Введение

Современная военно-политическая обстановка в мире характеризуется сложностью и противоречиями. Основной угрозой стабильности и мира остаются локальные вооруженные конфликты и войны. Риск их возникновения в разных частях мира возрастает. Тем не менее, эксперты в области обороны считают, что эпоха «крупных войн» еще не завершилась.

Вероятность вмешательства Республики Казахстан в масштабные военные действия требует от нашей военной теории детальной проработки вопросов формирования и применения стратегических резервов. Наличие у противников современных образцов вооружения, а также предстоящие появления новых их видов, способных причинить значительный ущерб силам Вооруженных Сил, создают необходимость решения задач по восполнению потерь и организации новых подразделений на основе стратегических резервов в условиях войны.

Цель исследования направлена на изучение взглядов военных теоретиков и практиков советского периода на создание стратегических резервов государства в межвоенные годы и определение недостающих вопросов в теории формирования стратегических резервов на современном этапе.

Методы исследования

Материалами исследования послужила научная литература и информация открытого доступа. В работе были применены логические методы научного исследования, такие как анализ, синтез, обобщение, дедукция, научная интерпретация.

Основная часть

Эффективная подготовка и наличие достаточного объема мобилизационных ресурсов в мирное время являются критически важными для будущего формирования стратегических резервов в условиях войны. Без этого трудно рассчитывать на адекватное развертывание Вооруженных Сил, повышение их мощностей в ходе боевых действий и восполнение понесенных потерь.

Таким образом, заранее накопленные и должным образом подготовленные резервы, а также их грамотное использование играют ключевую роль во влиянии на проведение отдельных операций и на исход войны в целом. Успешное преодоление данной проблемы в современных реалиях требует глубокого анализа и творческого применения как теоретических, так и практических знаний, основанных на историческом опыте создания и применения стратегических резервов в военной практике.

Изучением вопросов теории стратегических резервов в межвоенные годы занимались многие советские военные теоретики, среди которых можно отметить: Вацетис И.И. [1], М.В. Фрунзе [2], Свечин А.А. [3], Шапошников Б.М. [4], Тухачевский М.Н., Берзин Я.К., Никонов А.Н., Жигур Я.М. [5], Белицкий С.М. [6], Вольпе А.М. [7], Тухачевский М.Н. [8], Алкснис Я.Я. [9] и другие. В числе множества задач, которые советская военная теория решала в период между двумя мировыми войнами (1921–1941 гг.), одной из ключевых была проблема формирования и применения стратегических резервов в потенциальной войне. Важнейшими теоретическими аспектами данного вопроса на протяжении всего межвоенного времени стали: уточнение понятия «стратегические резервы»; определение главных компонентов стратегических резервов; разработка и уточнение методологических подходов к расчету численности военнообязанных в стране и потребностей Вооруженных Сил в подготовленных кадрах и материальных ресурсах; выяснение форм и методов создания стратегических резервов, а также основных принципов их использования в условиях боевых действий и других факторов. Военная мысль того времени выработала определенную систему взглядов на создание стратегических резервов как в мирное время, так и во время конфликтов, а также на их применение в ходе военных операций.

В течение всего периода между двумя мировыми войнами формирование и развитие взглядов на создание и использование

стратегических резервов происходило под влиянием множества факторов. К числу основных из них можно отнести:

1. Военно-политическую ситуацию в мировом масштабе.
2. Представления о характере будущих войн.
3. Общее состояние военно-теоретической мысли в стране.
4. Экономические и социально-политические условия в отечественной действительности.
5. Прогресс в области военно-технических технологий.
6. Опыт, накопленный в процессе создания и применения стратегических резервов в предыдущих конфликтах.
7. Степень развития зарубежной теории и практики, касающейся стратегических резервов.

Советские военно-теоретические концепции, касающиеся формирования и использования стратегических резервов, прошли три этапа развития. Каждый из них имел свои уникальные черты в разработке теории резервов. В обобщенном виде основные изменения во взглядах представлены на рисунке 1.

Советская военная мысль сформировала понятие «стратегические резервы», хотя в то время не существовало единого подхода к этому вопросу. Были разработаны методы расчета численности военнообязанных и потребностей Вооруженных Сил в подготовленных кадрах и материальных ресурсах. Обосновывались оптимальные способы создания массовых военно-обученных резервов в мирное время, а также определялись формы и методы формирования стратегических резервов и основные принципы их использования в боевых условиях.

В период технической модернизации Рабоче-Крестьянской Красной армии (1929-1938 гг.) возникла необходимость пересмотра концепций определения потенциальных противников в возможной войне, увеличилась вероятность вооруженного конфликта на два фронта, произошли изменения в вооружении и военной технике. Эти факторы подчеркивали важность уточнения теории стратегических резервов. Советская военная мысль акцентировала внимание на возрастающей значимости стратегических резервов в будущем конфликте, что обусловило переход Вооруженных Сил на кадровую систему для более качественной подготовки военно-обученных резервов. Также была разработана теория создания резервов для новых видов войск Главного командования.

В период с 1939 по 1941 год, в связи с началом второй мировой войны и нарастающей угрозой военных конфликтов, возникла необходимость в разработке эффективных мер для укрепления обороны Советского Союза, в том числе в аспекте подготовки резервов. Военная концепция четко определила понятие «стратегические резервы», которое наиболее точно отражало ожидаемый характер грядущих боевых действий. В категорию стратегических резервов входили резервы военнообязанных, а также материальные запасы и формирования, находившиеся под непосредственным

Развитие советской военной теории стратегических резервов (1921 - 1941 гг.)

Показатели		1921 - 1928 гг.	1929 - 1938 гг.	1939 - 1941 гг.
Содержание понятия «стратегические резервы»		Отсутствие единого понимания, три подхода во взглядах на СР: 1. Весь людской запас страны. 2. Лишь готовые формирования. 3. Резервы военнообязанных, запасы материальных средств и формирований, подчиненных ВГК.		Резервы военнообязанных, запасы материальных средств и формирования видов вооруженных сил и родов войск, находящиеся в подчинении ВГК
ФАКТОРЫ	ВПК в мире, наличие военной отрасли	Вероятные противники - западные «лимитрофы»		Вероятные противники - Германия и Япония
	Взгляды на характер будущей войны	Длительная, с участием многомиллионных армий и значительным расходом людских и материальных ресурсов		
	Состояние отечественной военной теории	Активная разработка теории стратегии		Снижение интенсивности исследования проблем стратегии
	Экономические и социально-политические условия в стране	Экономическая невозможность содержания большой армии	Постепенное улучшение экономических и социально-политических условий строительства РККА	
	Военно-технический прогресс	Влияние незначительное		Существенное влияние на теорию и практику стратегических резервов
	Опыт прошлых войн	Учитывался постоянно, в первую очередь - первой мировой и гражданской войн		Недооцененность опыта начавшейся 2 мировой войны
	Зарубежная теория и практика стратегических резервов	Особое внимание - западным «лимитрофам»		Опыт Германии и других передовых военных держав
Субъективный фактор	Влияние незначительное		Негативное влияние на разработку теории стратегии	
ЭЛЕМЕНТЫ	Резервы военнообязанных	Методики подсчета числ. военнообязанных и потребностей в военнообученных резервах. Обоснование подготовки в территориальных частях		Уточнение методик исчисления ресурсов военнообязанных. Обоснование подготовки в кадровых частях
	Запасы материальных средств	Методики расчета потребностей, норм расхода и потерь		Уточнение норм расхода и потребностей в материальных средствах
	Формирование стратегических резервов	Войсковые соединения и объединения	Количество, формы и способы создания, приемы применения	Уточнение организационных форм создания резервов
	Соединения и части родов войск	- артиллерийской РГК - авиационной РГК (толькоюндез)	Артиллерийской, танковой, авиационной, химической, инженерной РГК	Соединения и части РГК во всех родах войск и специальных войсках

Рисунок 1. Развитие советской военной теории стратегических резервов (1921-1941 гг.).

С принятием нового закона «О всеобщей воинской обязанности» методика подсчета количества военнообязанных в стране была пересмотрена. Кроме этого, военные теоретики обосновали необходимость создания резервов для Главного командования во всех родах войск и специализированных формированиях, а также уточнили методы расчета потребностей в материальных ресурсах.

Советские военные теоретики подчеркивали значимость стратегических резервов в предстоящей войне, оценивая ее как длительное и ожесточенное противостояние, способное испытать все экономические и моральные ресурсы сторон. Указывалось, что сторона с достаточным территориальным пространством и резервами не может быть побеждена одним кратким нападением, а современные армии отличаются высокой выживаемостью и способны быстро восстанавливать свои силы за счет повторных мобилизаций людских и материальных ресурсов. Таким образом, осознание характера будущих конфликтов, предположение о постоянной мобилизации и значительном расходе резервов стали основополагающими для теоретического обоснования роли стратегических резервов [11].

Военные теоретики выделяли три подхода к обучению всего пригодного для военной службы населения: первое - увеличение численности армии, чтобы ежегодно охватывать весь призывной контингент; второе - сокращение срока службы для увеличения пропускной способности армии; третье -

развитие обучения вне военного порядка. Необходимость сбалансированного использования этих методов также подчеркивалась [12].

В 1920-х годах поиск оптимальной структуры Вооруженных Сил привел к появлению смешанной системы с кадровыми и территориально-милиционными формированиями, что дало возможность значительно увеличить количество подготовленных призывников при меньших затратах.

С начала 1930-х угрозы войны и более современная техника потребовали перехода к кадровой системе, сосредоточив внимание на подготовке специалистов для технических войск [13].

Советская военно-теоретическая мысль подвергла пересмотру прежние представления о создании запасов, актуальные до первой мировой войны, когда считалось, что потребности в условиях войны можно восполнить за счет запасов, собранных в мирное время. Военные теоретики, основываясь на точном прогнозировании характера будущих военных конфликтов, пришли к выводу, что необходимо формировать запасы в таком объеме, который бы гарантировал снабжение Вооруженных Сил до момента получения необходимых ресурсов от промышленности, переведенной на военные рельсы.

Следует также подчеркнуть, что в мирное время считалось невозможным накопить боеприпасы и технику на весь срок войны из-за их быстрого морального устаревания. Это утверждение особенно важно в нынешних реалиях, поскольку наблюдается явная тенденция к сокращению цикла обновления образцов вооружения и военной техники.

В процессе разработки и улучшения концепции формирования и использования стратегических резервов, подведомственных Главному Командованию, были установлены следующие ключевые моменты:

- численный состав стратегических резервов (от одной пятой до одной трети от общего количества сил);
- организационные структуры стратегических резервов (дивизия, корпус, армия);
- методы формирования резервов в условиях войны (создание новых подразделений; вывод из действующей армии и их доукомплектация);
- принципы использования формирования стратегических резервов (массированное развертывание резервов на ключевом направлении; своевременный ввод в бой; быстрота маневра с использованием железных и автодорог; скрытность при сосредоточении и перемещении; неожиданное применение стратегических резервов; гарантирование выживаемости формирования резервов; тщательная координация действий с основными силами и прочее);
- мнения о применении стратегических резервов в основных стратегических действиях – наступлении и обороне (при этом в предвоенные годы наблюдалась недооценка стратегической обороны, что привело к отсутствию ясных подходов к использованию резервов в ее рамках).

Заклучение

В целом военно-теоретические представления советских военных по созданию и использованию стратегических резервов в межвоенный период соответствовали как внутреннему уровню развития армии, так и международным тенденциям, а также экономическим и социально-политическим условиям страны.

Тем не менее, некоторые вопросы теории стратегических резервов остались нерешенными в советском военно-теоретическом дискурсе:

- не была детально проработана задача управления подготовкой резервов как в мирное, так и в военное время;

- официально признанные теоретические принципы создания и использования стратегических резервов не нашли отражения в действующих Наставлениях или Руководствах, которые до сих пор отсутствуют.

Актуальность вопросов подготовки и применения резервов свидетельствует о том, что создание и использование человеческих и материальных резервов становится одной из ключевых проблем современного государства. Характер современных вооруженных конфликтов показывает, что для решения даже локальных задач необходимо привлечение подготовленных мобилизационных ресурсов, а исторический опыт говорит о том, что, чем меньше вооруженные силы страны, тем выше должна быть ее мобилизационная готовность и лучшая подготовка резервов.

Список литературы:

1. Вацетис И.И. О военной доктрине будущего. - М.: Госиздат, - 1923. – 146 с.
2. Фрунзе М.В. Избранные произведения / 2 том. – М.: Воениздат. Мин. обороны СССР, -1957. – 501 с.
3. Свечин А.А. Стратегия. – М.: Государственное военное изд., -1926. – 396 с.
4. Шапошников Б.М. Мозг армии. – М.: Военный вестник, -1927. – 259 с.
5. Тухачевский М. Н., Берзин Я. К., Никонов А. Н., Жигур Я. М. Будущая война / IV Упр. штаба РККА (1928 г.). – М.: Воен. акад. Генер. штаба ВС РФ, 1995. – М.: Воен. акад. Генер. штаба ВС РФ, - 1996. – 669 с.
6. Белицкий С. М. Стратегические резервы / Военная акад. РККА им. М. В. Фрунзе. – Москва, Ленинград: Гос. изд-во, Отд. военной лит., 1930. – 289 с.
7. Вольпе А.М. Фронтальный удар: эволюция форм оперативного маневра в позиционный период мировой войны / Краснознамен. Воен. акад. РККА им. М. В. Фрунзе. - М.: Гос. воен. изд-во, 1931. - 389 с.
8. Тухачевский М.Н. Новые вопросы войны / Избранные произведения 2-й т. – М.: Воениздат, 1964. – Т.П (1928–1937 гг.). – 264 с.
9. Алкснис Я.Я. Основы мобилизации РККА. – М., Гос. воен. изд-во, 1937. – 118 с.
10. Земсков В.И. Война и стратегические резервы // Военная мысль, 1976. – № 9. – С.48-75.
11. Макар И.П. Развертывание стратегических резервов: исторический опыт, современные проблемы и некоторые пути их решения // Сборник статей Военно-научного общества. – М.: ВАГШ, 1997. – С. 85–94.
12. Кривошеев Г.Ф. Подготовка военно-обученных резервов для Советской Армии в предвоенные годы и в ходе Великой Отечественной войны // Военно-исторический

журнал, 1988. - № 1. - С. 46–52.

13. Галактионов М. Стратегические резервы // Военно-исторический журнал, 1942. – № 10. – С.13-19.

А.А. Довганюк, В.В. Зеленков

Дүниежүзілік соғыс жылдары аралығында стратегиялық резервтерді құруға көзқарастар

Соғыс жылдары аралығында стратегиялық резервтерді құруға және пайдалануға әскери-теориялық көзқарастың дамуын зерделеу қажеттігі әскери стратегияның даму тәжірибесін тереңдете зерделеу қажеттілігімен, сонымен қатар Қазақстан Республикасы әскери құрылымының қазіргі заманғы міндеттерін шешуде стратегиялық резервтерді құру мәселесімен негізделеді. Осы мақалада болашақта мемлекет тартылуы мүмкін соғыстарда стратегиялық резервтерді алдын ала құру және пайдалану процесіне өз дамуын дүниежүзілік соғыс жылдары арасында алған, әскери өнердің кеңестік теориясының теоретиктері мен практиктерінің көзқарасына талдау жүргізілген. Осы талдаудың негізінде заманауи кезеңде стратегиялық резервтерді қалыптастыру теориясын дамытуға жауап беретін лауазымды адамдардың назарын аударуды қажет ететін кейбір сұрақтар анықталды.

Кілт сөздер: әскери құрылым, стратегиялық резервтер, резервті құру, көзқарасты дамыту, соғыс жылдарының аралығы.

A.A. Dovganyuk, V.V. Zelenkov

Views on the creation of strategic reserves in the period between the World Wars

The need to study the development of military theoretical views on the creation and use of strategic reserves in the interwar years is due to the need for an in-depth study of the experience of developing military strategy, including in the creation of strategic reserves in the interests of solving modern problems of military construction of the Republic of Kazakhstan. This article analyzes the views of theorists and practitioners of the Soviet theory of military art, which were developed in the period between the world wars, on the process of early creation and use of strategic reserves in future wars in which the state may be involved. Based on this analysis, some issues have been identified that need to be addressed by officials responsible for the development of the theory of strategic reserves formation at the present stage.

Keywords: military construction, strategic reserves, creation of reserves, development of views, interwar years.

Список литературы:

1. Vatsetis, I.I. (1923). O voennoi doktrine budushchego.[On the military doctrine of the future] - M.: Gosizdat, – 146 p.
2. Frunze, M.V. (1957). Izbrannye proizvedeniya / 2 tom. [Selected Works / Volume 2] – M.: Voenizdat. Min. oborony SSSR,– 501 p.
3. Svechin, A.A. (1926). Strategiya [Strategy]. – M.: Gosudarstvennoe voennoe izdatel'stvo, – 396 p.
4. Shaposhnikov, B.M. (1927). Mozg armii [The brain of the army]. – M.: Voennyi vestnik,– 259 p.

5. Tukhachevskii, M. N., Berzin, YA. K., Nikonov, A. N., Zhigur ,YA. M. (1996). Budushchaya voina [Future war] / IV Upr. shtaba RKKA (1928 g.). – M.: Voen. akad. Gener. shtaba VS RF, 1995. – M.: Voen. akad. Gener. shtaba VS RF, – 669 p.

6. Belitskii, S. M. (1930). Strategicheskie rezervy [Strategic Reserves] / Voennaya akad. RKKA im. M. V. Frunze. – Moskva, Leningrad: Gos. izd-vo, Otd. voennoi lit.,– 289 p.

7. Vol'pe, A.M. (1931). Frontal'nyi udar: ehvolyutsiya form operativnogo manevra v pozitsionnyi period mirovoi voiny [Evolution of Forms of Operational Maneuver in the Positional Period of World War I] / Krasnoznamen. Voen. akad. RKKA im. M. V. Frunze. - M.: Gos. voen. izd-vo, - 389 p.

8. Tukhachevskii, M.N. (1964). Novye voprosy voiny [New issues of war] / Izbrannye proizvedeniya 2-i t. – M.: Voenizdat,– T.II (1928-1937 gg.). – 264 p.

9. Alksnis, YA.YA. (1937). Osnovy mobilizatsii RKKA [Fundamentals of mobilization of the Red Army]. – M., Gos. voen. izd-vo,– 118 p.

10. Zemskov, V.I. (1976). Voina i strategicheskie rezervy [War and strategic reserves] // Voennaya mysl', – № 9. – P.48-75.

11. Makar, I.P. (1997). Razvertyvanie strategicheskikh rezervov: istoricheskii opyt, sovremennye problemy i nekotorye puti ikh resheniya [Deployment of strategic reserves: historical experience, modern problems and some ways to solve them] // Sbornik statei Voenno-nauchnogo obshchestva. – M.: VAGSH, – P. 85-94.

12. Krivosheev, G.F. (1988). Podgotovka voenno-obuchennykh rezervov dlya Sovetskoi Armii v predvoennye gody i v khode Velikoi Otechestvennoi voiny [Preparation of military-trained reserves for the Soviet Army in the pre-war years and during the Great Patriotic War] // Voенно-istoricheskii zhurnal - - № 1. - P. 46-52.

13. Galaktionov, M. (1942). Strategicheskie rezervy [Strategic reserves] // Voенно-istoricheskii zhurnal. — № 10. – P.13-19.

Довганюк Анатолий Андреевич	полковник, Қазақстан Республикасы Ұлттық Қорғаныс университетінің 2 курс магистранты, Астана, Қазақстан
Довганюк Анатолий Андреевич	полковник, магистрант 2-го курса Национального университета обороны Республики Казахстан, Астана, Казахстан
Dovganyuk Anatoliy	colonel, 2nd year Master's student of the National Defense University of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

Зеленков Валерий Викторович	философия ғылымдарының докторы (PhD), полковник, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университеті Құрлық әскерлері факультетінің әскерлердің күнделікті қызметін басқару кафедрасының бастығы, Астана, Қазақстан
Зеленков Валерий Викторович	доктор философии (PhD), полковник, начальник кафедры управления повседневной деятельностью войск факультета Сухопутных войск Национального университета обороны Республики Казахстан, Астана, Казахстан
Zelenkov Valeriy	doctor of Philosophy (PhD), Colonel, Head of the Department of Management of Everyday Activities of Troops, Faculty of Ground Forces, National Defense University of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

Б.Т. Габдуллин¹, Е.М. Искаков¹

¹ Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: bula-g@mail.ru)*

Әскери оқу орындарындағы болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетінің қалыптастыру моделі

Осы мақалада болашақ офицерлердің әскери жоғары оқу орындарында оларды даярлау шеңберінде кәсіби мәдениетін қалыптастырудың өзектілігі негізделеді. Болашақ кәсіби қызмет үшін қажетті жеке қасиеттерді, сондай-ақ мамандарға қойылатын заманауи талаптар тұрғысынан олардың лауазымдық міндеттерін сапалы орындауын қамтамасыз ететін құзыреттерді дамыта отырып, әскери университетте болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетін қалыптастырудың процессуалдық-дидактикалық моделі ұсынылған. Авторлар әскери университетте болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетін қалыптастыру процесін мақсатты, ұйымдастырушылық, мазмұнды және нәтижелі бағалау модульдерін қамтитын процессуалдық-педагогикалық модель түрінде қарастырады.

Кілт сөздер: әскери білім беру жүйесі, әскери институт, болашақ офицер, қарулы күштер, кәсіби мәдениет, модель.

Кіріспе

Қоғамдағы және оның Қарулы Күштеріндегі заманауи өзгерістер офицерлік кадрларды кәсіби даярлау, олардың кәсіби мәдениетін қалыптастыру мәселелерін жаңаша көтерді. Қазіргі уақытта жүзеге асырылып жатқан әскери құрылыс процесінде әскери саясатты әзірлеумен, әскерлерді материалдық-техникалық жарақтандырумен, оларды жинақтаумен, даярлаудың сапалы параметрлеріне бағдарлаумен қатар қоғам тарапынан Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерін кәсібилендіруге әлеуметтік тапсырыс өзгертіледі. Сондықтан, қазір қазақстандық армияның болашақ офицерінің кәсіби мәдениетін зерделеуге, есепке алуға және қалыптастыруға байланысты проблемалар ерекше маңызға ие.

Офицерлер-әскери-кәсіби қызметтің негізгі субъектілері. Бұл санаттағы әскери қызметшілердің армия ортасында болып жатқан барлық процестерге әсері барлық жағынан шешуші болып табылады. Осыған байланысты болашақ офицердің кәсіби мәдениетін қалыптастырудың теориялық негіздерін зерттеу қазіргі уақытта ерекше қызығушылық тудырады.

Зерттеу әдістері

Дереккөз базасының негізін ғылыми әдебиеттер, сондай-ақ көрнекті отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері құрады. Мақсатқа жету және қойылған міндеттерді шешу үшін зерттеудің келесі әдістері қолданылды: талдау, салыстыру, жалпылау, нақтылау. Зерттеудің әдіснамалық негізі жүйелік, сондай-ақ іс-әрекетке негізделген тәсілдердің кейбір идеялары болып табылады.

Негізгі бөлім

Мемлекеттің жалпы жоғары білім беру жүйесінің көрінісі бола отырып, Қазақстан Республикасының Әскери білім беру жүйесі өзінің реформалануының күрделі және жауапты кезеңін бастан кешуде. Трансформацияның маңызды бағыттарының бірі-жоғары әскери білім беруді ізгілендіру, оған ерекше қарым-қатынас жүйесі қол жеткізеді және қамтамасыз етеді. Мұндай жүйеде әскери іс саласындағы маманды сапалы даярлау үшін кәсіби білімді, дағдыларды игеру жеткіліксіз, оқу процесінде болашақ офицердің кәсіби мәдениетін қалыптастыру және дамыту қажет.

Болашақ офицердің кәсіби мәдениетін қалыптастыру мен дамытудың маңызды бөлігі оның кәсіби даярлығы болып табылады. Бұл қажеттілік қазіргі заманғы еңбек нарығында өзін-өзі жетілдіру, жеке дамуды және тактикалық, жедел, стратегиялық деңгейде басқару үшін талап етілетін білім мен дағдыларды игеруге қабілетті бәсекеге қабілетті мамандарға деген сұраныспен байланысты [1].

Офицердің кәсіби мәдениеті — бұл оның кәсіби және басқарушылық қызметіндегі күнделікті әрекеттерін көрсететін, жеке тұлғаның жалпы мәдениетінің құрамдас бөлігі. Ол маманның теориялық дайындығының бірлігін және оның кәсіби қызметтің міндеттерін сәтті орындауға практикалық қабілетін көрсетеді: бөлімшенің мәселелерін бөліп көрсету, дәл тұжырымдау, тұтас және терең талдау; оларды шешу жолдарын әзірлеу [2].

Әскери институт, офицерлердің жоғары кәсіби білім беру провайдері ретінде, әскери басқару саласында құзыретті мамандарды даярлауды, қазіргі нарық талаптарына сәйкес болашақ офицердің кәсіби мәдениетінің негіздерін қалыптастыруды, мамандарды теориялық және практикалық даярлауға жүйелі көзқарасты қамтамасыз етеді. Бұл өз кезегінде бітірушінің кәсіби мәдениетінің деңгейіне, оқыту процесінің дәстүрден тыс әдістері мен нысандарын қолдануға, сондай-ақ мамандарды даярлау сапасына тікелей әсер етеді [3].

Осылайша, әскери университетте оқу кезеңінде кәсіби мәдениеттің негіздері қалыптасады, бұл офицердің кәсіби қызметте өзін-өзі дамытуы

бойынша одан әрі жүйелі жұмысының негізін қалайтын жоғары оқу орны кезеңі.

Болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетін қалыптастыру және дамыту процесі өте көп қырлы. Сондықтан бұл процесс үшін негізгі талап тұтастық болып табылады, яғни оның құрамдас бөліктері арасындағы тұрақты байланыстардың бар болуы, сондай-ақ жалпы педагогикалық процесс үшін тән мамандандырылған ерекшеліктердің болуы. Бұл талап, ең алдымен, қарастырылып отырған процестің құрылымдық және функционалдық құрамының кешенділігінен туындайды. Кәсіби дайындық процесіне біртұтас сипат беру үшін, ең алдымен, оның құрылымын ретке келтіру керек, яғни, өзіне тән элементтер кешенінің жиынтығы және олардың арасындағы қатынастар. Негізгі жүйе құраушы белгі ретінде әрекет ете отырып, құрылым педагогикалық процестің элементтері арасындағы байланыстар мен өзара әрекеттесу әдістерінің тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Осыған байланысты, курсанттардың кәсіби мәдениетін қалыптастыру процесін жетілдірудің негізгі құралдарының бірі — оның моделін әзірлеу деп шештік.

Педагогикада модель "түпнұсқа жүйенің кейбір маңызды қасиеттерін қайталайтын объектілер немесе белгілер жүйесі" деп түсініледі [4].

Модельді әзірлеу кезінде біз педагогикадағы процестерді модельдеудің әртүрлі тәсілдерін зерттедік: педагогикадағы модельдеудің дидактикалық негіздері (И. я. Лернер, в. Э. Штайнберг), педагогикалық модельдеудің теориялық негіздері мен практикалық іске асырылуы (Е. А. Ямбург), педагогикалық жобалау теориясы (В. М. Монахов), кәсіби қызметте адамның өзін-өзі дамытуын модельдеу (К. я. Вазина) және т. б.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, біз әскери жоғары оқу орындарында курсанттардың кәсіби мәдениетін қалыптастыру моделін әзірледік, ол мынадай компоненттердің жиынтығы болып табылады: кәсіби мәдениетті қалыптастыру процесінің мақсаттары, міндеттері, мазмұны, қызметі мен нәтижелері, сондай-ақ курсанттардың қажетті білім, білік және дағдыларды игеруін ұйымдастырудың нысандары мен әдістері (сурет. 1).

Ғылыми әдебиеттерге жүргізілген талдау [5] болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетін қалыптастыруды екі жолмен ұсынуға болатындығын көрсетеді: процесс схемасы бойынша (кезеңдердің, кезеңдердің, кезеңдердің, кезеңдердің уақытша реттілігі ретінде) және қызмет құрылымы бойынша (олардың бір-біріне еруі уақытша емес, мақсатты детерминацияға ие болатын әдістер мен құралдардың жиынтығы ретінде).

Осыған сүйене отырып, әскери оқу орнында курсанттардың кәсіби мәдениетін қалыптастырудың келесі модульдерін бөліп көрсетуге болады:

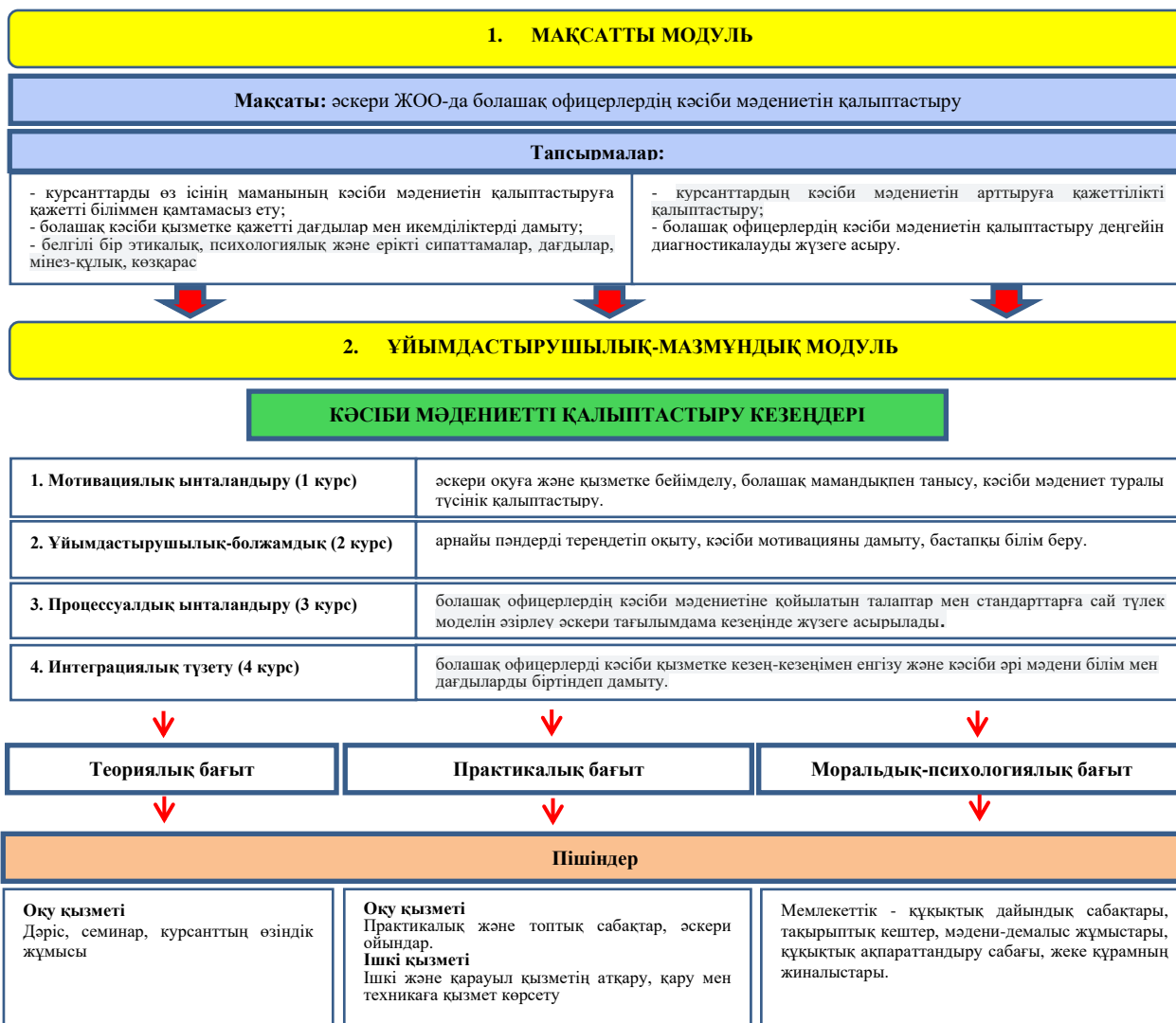
1) нысаналы модуль - болашақ офицерлердің кәсіптік мәдениетін қалыптастыру мақсаттарын айқындау; әскери-оқу орнында курсанттардың

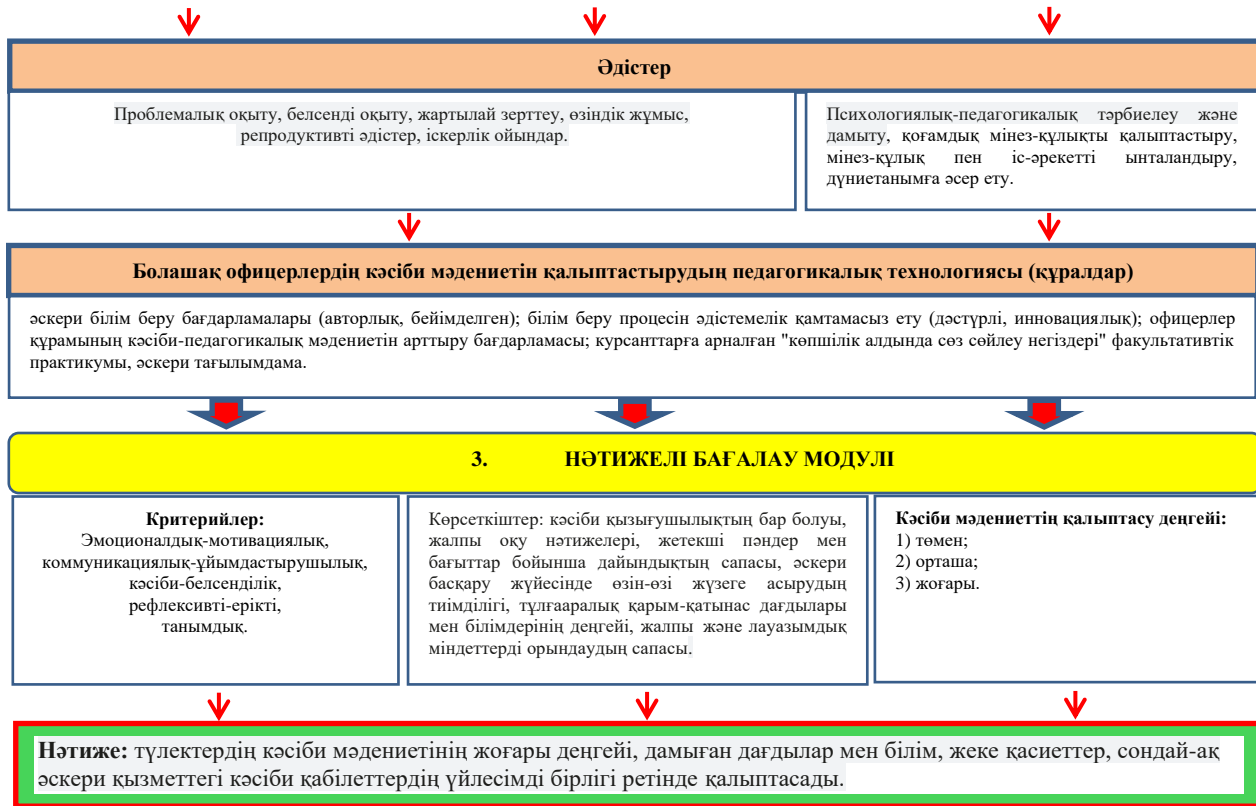

кәсіптік даярлығын жоспарлау; курсанттардың кәсіптік мәдениетін тиімді қалыптастыру үшін қажетті ұйымдық-педагогикалық жағдайлар жасау;

2) ұйымдастырушылық-мазмұндық модуль- таңдалған мақсатқа сәйкес оқу-тәрбие жұмысын жүргізуді ұйымдастыру; тікелей лауазымдық мақсаты бойынша міндеттерді ойдағыдай орындау үшін қажетті әскери-кәсіптік қасиеттерді қалыптастыру және дамыту; кәсіптік мәдениетті зерделеудің неғұрлым қолайлы ұйымдастырушылық нысандарын белгілеу;

3) нәтижелі-бағалау модулі - курсанттардың кәсіби мәдениетін қалыптастыру кезінде мақсат қоюды талдау және нақтылау; кәсіби мәдениеттің барлық құрылымдық элементтерінің сәйкестігін айқындау және түзетулер енгізу; оңтайлы нәтижеге қол жеткізу мақсатында кәсіби мәдениетті қалыптастыру процесінің нәтижелілігін талдау, бағалау және оны түзету; түлектердің лауазымдық міндеттерін орындауға кәсіби жарамдылығын бағалау.

Сурет 1 - Әскери оқу орындарында болашақ офицерлердің кәсіби мәдениеттің қалыптастыру моделі

Біз қарастыратын педагогикалық процесс үшін, кез-келген басқа сияқты, кәсіби дайындықтың түпкілікті нәтижесін алдын ала көру үшін анықталған мақсаттар модулі керек. Іс-әрекетке қатысты көзқарас талаптарын жүзеге асыру маманның кәсіби дайындық мақсаттары мен міндеттерін анықтағанда, кәсіби қызметтің ерекшеліктеріне негізделуді қажет етеді. Мақсатты блоктың негізінде болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетін қалыптастыру бойынша университеттің тұрақты құрамының педагогикалық қызметі болуы мүмкін сияқты.

Бұл мақсат нақты міндеттерді нақтылайды және анықтайды.

Болашақ офицерлерді әскери-кәсіптік даярлау міндеттерін іске асыруға оның ұйымдастырылуын, мазмұны мен әдістемесін анықтайтын бастапқы ережелер ретіндегі принциптер де ықпал етеді. Әскери ЖОО-да болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетін қалыптастыру процесі кезеңдермен өтіп барлық курстарда өткізіледі.

Мотивациялық-ынталандыру кезеңі. Бірінші кезеңнің міндеті-таңдалған мамандықпен танысу процесінде курсанттың кәсіби қызметке деген құндылық қатынасын дамыту, функционалды міндеттермен және оның кәсіби және жеке қасиеттеріне қойылатын талаптармен таныстыру, кәсіби мәдениет,

нормалар, құндылықтар, дәстүрлер, ережелер туралы түсінік қалыптастыру. Бұл кезеңнің ерекшелігі-әскери оқуға және қызметке бейімделу.

Ұйымдастырушылық-болжамдық кезең. Екінші кезеңнің ерекшелігі-арнайы пәндерді терең зерттеу.

Іс жүргізу-ынталандыру кезеңі болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетін қалыптастыруды, білімді, дағдыларды жүйелі түрде игеруді, болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетінің нормаларын, үлгілерін игеруді, өзіндік құндылықтар шкаласын талдауды мақсат етеді. Үшінші кезеңнің ерекшелігі-болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетінің талаптары мен нормаларына сәйкес түлек моделін жобалау.

Интеграциялық-түзету кезеңі. Курсанттарды болашақ кәсіби қызметке біртіндеп енгізудегі төртінші кезеңнің ерекшелігі және кәсіби және мәдени білімдерді, дағдыларды кезең-кезеңімен пысықтау.

Осыған сүйене отырып, әскери университеттің кәсіби мәдениетті қалыптастыру жөніндегі қызметінде үш бағыт болуы керек: теориялық, практикалық және моральдық-психологиялық.

Әскери университет қызметінің теориялық бағыты курсанттарға қызметтік қызметтің әртүрлі аспектілері бойынша қажетті кәсіби және арнайы білім беру болып табылады.

Практикалық бағыт курсанттарды алған әскери мамандығына сәйкес бастапқы офицерлік лауазымдар көлемінде функционалдық міндеттерді орындау кезінде қажетті дағдылар мен дағдылар кешенімен қаруландыруды көздейді.

Моральдық-психологиялық бағыт болашақ офицерлердің әскери-кәсіби бағытын қалыптастыруды, қызметтік қызметтің деструктивті факторларына психологиялық тұрақтылықты қалыптастыруды көздейді.

Болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетін қалыптастыру моделін жасау барысында курсанттардың оқу-танымдық іс-әрекетін қызметтік-кәсіптік салаға кезең-кезеңімен ауыстыруды қамтамасыз ететін процесті ұйымдастырудың әдістері, нысандары мен құралдарын дұрыс таңдау өте маңызды [6; 7].

Болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық моделін құру шеңберінде зерттелетін құбылыстың өлшемдері мен көрсеткіштері туралы мәселе объективті түрде туындайды.

Болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетінің деңгейін бағалау критерийлерін таңдау кезінде біз осы құбылыстың мәніне, сондай-ақ оны қалыптастыру жөніндегі қызметтің мақсаттарына сүйендік. Осыған байланысты біз келесі критерийлер мен оларға сәйкес көрсеткіштерді ұсынамыз: эмоционалдық-мотивациялық, коммуникативтік-ұйымдастырушылық, кәсіби-белсендік, когнитивтік және рефлексивті-еріктік [8].

Кәсіби мәдениеттің құбылысын біз жоғарыда аталған барлық компоненттердің өзара байланысында қарастыратындықтан, олардың барлығының қалыптасу деңгейі интегралды көрсеткіш болып табылады.

Қарастырылып отырған педагогикалық процестің нәтижесі әскери университет түлектерінің қалыптасқан және дамыған дағдылар мен дағдылардың, игерілген білімнің, жеке қасиеттердің, сондай-ақ әскерлердегі кәсіби қызмет қабілеттерінің біртұтас бірлігі ретіндегі кәсіби мәдениетінің жоғары деңгейі болып табылады.

Бұл офицерлік кадрлардың кәсіби мәдениетін қалыптастыру процесінің мәні мен мазмұны, оны әскери университетте жүзеге асыру моделі.

Қорытынды

Осылайша, әскери жоғары оқу орындарында болашақ офицерлердің кәсіби мәдениетін қалыптастыру-бұл мотивациялық-ынталандырушы, ұйымдастырушылық-болжамдық, процестік-ынталандырушы және интеграциялық-түзету кезеңдерінен тұратын дәйекті процесс, оларды іске асыру белгілі бір дидактикалық нысандармен, әдістермен және құралдармен бірге, сайып келгенде, біртұтас бірлік түрінде қажетті нәтижеге қол жеткізуге жағдай жасайды қалыптасқан және дамыған құзыреттіліктер, жеке қасиеттер, сондай-ақ әскерлердегі кәсіби қызмет қабілеттері. Бұл модельді іске асыру кешенді тәсілді және барлық мүдделі тараптардың, соның ішінде оқытушылардың, курсанттардың және әскери жоғары оқу орындарының қолбасшылығының белсенді қатысуын талап етеді.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста: метод. пособие. – М.: Высш. шк., 1990. – 142 с.
- 2 Жексенбинов Б.Н., Жармаханова Г.Е. Педагогическая культура офицера. - Нур-Султан: НУО, 2022. – 134 с.
- 3 Виленский М.Я., Образцов П.И., Уман А.И. Технологии профессионально-ориентированного обучения в высшей школе. – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 192 с.
- 4 Беспалько, В. П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний [Текст] / В. П. Беспалько // Сов. педагогика. — 1968. — №4.-С. 52–69.
- 5 Образцов П. И. Дидактика высшей военной школы [Текст] : учебное пособие / П. И. Образцов, В. М. Косухин. - Орел: Академия Спец- связи России, 2004. - 317 с.
- 6 Маленкова, Л. И. Теория и методика воспитания [Текст] : учебное пособие / Л. И. Маленкова. - М.: Педагогическое общество России, 2002. -480 с.
- 7 Копырин, В. И. Педагогика [Текст] / В. И. Копырин, Е. А. Носов. - СПб.: ВМА, 2004. - 268 с.

8 Искаков Е.М. Подготовка студентов магистратуры военного вуза к развитию профессиональной карьеры: дис. ... канд. пед. наук: 5.8.7. – Омский гос. пед. ун-т. - Омск, 2022. – 288 с.

Б.Т. Габдуллин, Е.М. Искаков

Модель формирования профессиональной культуры будущих офицеров в военном вузе

В данной статье обосновывается актуальность формирования профессиональной культуры будущих офицеров в рамках их подготовки в военных высших учебных заведениях. Предлагается процессуально-дидактическая модель формирования профессиональной культуры будущих офицеров в военном институте, развивающая компетенции, обеспечивающие качественное выполнение должностных обязанностей с учетом современных требований к специалистам, а также необходимых личных качеств для будущей профессиональной деятельности. Авторы рассматривают процесс формирования профессиональной культуры будущих офицеров в военном институте в виде процессуально-педагогической модели, включающей целевые, организационные, содержательные и результативные оценочные модули.

Ключевые слова: вооруженные силы, военный институт, курсант, модель, офицер, профессиональная культура, педагогические условия, система военного образования.

B.T. Gabdullin, E.M. Iskakov

A model for the formation of professional culture for future military university officers

This proverb has no relevance for the culture of entrepreneurship of future officers for their training in military universities. Modern requirements for specialists, as well as individual qualities necessary for future entrepreneurial activity, will ensure high-quality performance of their official duties, provide a procedural and didactic model for the formation of professional culture of future officers in militarism. The authors consider a procedural and pedagogical model for ensuring the purpose, cohesion, integrity and evaluation of the products of future officers in a military university. As a result of the formation of the professional culture of future officers, the activities of the troops will be revealed.

Keywords: Armed Forces, army institute, cadet, model, officer, professional culture, pedagogical conditions, army education system.

References:

- 1 Krilova, N.B. (1990). Formirovanie kulturni buduschego specialista_ metod. posobie. [Formation of the culture of the future specialist]. – М.:_ Vissh. shk._– 142 p.
- 2 Jeksenbinov, B.N._ Jarmahanova, G.E. (2022). Pedagogicheskaya kultura oficera. [Pedagogical culture of an officer]. - Nur_Sultan, NUO. – 134 p.

3 Vilenskii, M.Ya._ Obrazcov, P.I._ Uman, A.I. (2004). Tehnologii professionalno_orientirovannogo obucheniya v vissei shkole. []– М: Pedagogicheskoe obschestvo Rossii_– 192 p.

4 Bepalko,_ V. P. (1968). Opit razrabotki i ispolzovaniya kriteriev kachestva usvoeniya znaniy [Experience in developing and using criteria for the quality of knowledge acquisition] [Tekst] / V. P. Bepalko // Sov. pedagogika. - №4. -P. 52-69.

5 Obrazcov, P. I. (2004). Didaktika vissei voennoi shkoli [Didactics of the Higher Military School] [Tekst]. uchebnoe posobie / P. I. Obrazcov_ V. M. Kosuhin. – Orel: Akademiya Spec- svyazi Rossii, - 317 p.

6 Malenkova,_ L. I. (2002). Teoriya i metodika vospitaniya [Theory and methods of education] [Tekst] _ ucheb- noe posobie / L. I. Malenkova. -M.: - Pedagogicheskoe obschestvo Rossii, - 480 p._

7 Kopirin,_ V. I. (2004). Pedagogika [Pedagogy] [Tekst] / V. I. Kopirin_ E. A. Nosov. - SPb.: VMA, - 268 p.

8 Iskakov, E.M. (2022). Podgotovka studentov magistraturi voennogo vuza k razvitiyu professionalnoi kareri [Preparing military university master's students for professional career development] dis. ... kand. ped. nauk_ 5.8.7. – Omskii gos. ped. un_t. – Omsk: – 288 p.

Габдуллин Булат Тарбағатайұлы	подполковник, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университетінің 2 курс докторанты, Астана, Қазақстан
Габдуллин Булат Тарбағатаевич	подполковник, докторант 2 курса Национального университета обороны Республики Казахстан, Астана, Казахстан
Gabdullin Bulat	lieutenant colonel, 2 nd year doctoral student of the National Defence University of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

Искаков Ернар Мәлсұлы	педагогика ғылымдарының кандидаты, майор, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университеті, әскери ғылыми-зерттеу орталығының әскери тарих пен педагогикалық зерттеулер басқармасының аға ғылыми қызметкері, Астана, Қазақстан
Искаков Ернар Мәлсович	кандидат педагогических наук, майор, старший научный сотрудник управления исследования военной истории и педагогики Военного научно-исследовательского центра Национального университета обороны Республики Казахстан, Астана, Казахстан
Iskakov Ernar	candidate of Pedagogical Sciences, major, Senior Researcher at the Department of Military History and Pedagogy Research at the Military Research Center, National Defense University of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

Б.Қ. Қалыбек

*Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: kalybek@gmail.com)*

Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының жеке құрамын тәрбиелеуге әлемдік және дәстүрлі діндердің әлеуетін пайдалану ерекшеліктері

Мақалада Қазақстан Республикасының 2021 жылғы халық санағын талдау және Ф. Эберт қорының әлеуметтанулық зерттеулері негізінде қазіргі қазақстандық қоғамдағы сенушілердің саны қарастырылады. Ғылыми әдебиеттерді, социологиялық зерттеулерді, нормативтік-құқықтық құжаттарды, әскери тәжірибені талдау негізінде Ұлттық ұланның жеке құрамымен тәрбие жұмысында әлемдік және дәстүрлі діндердің тәрбиелік мүмкіндіктерін пайдалану ұсынылады.

Кілт сөздер: дін, әскери қызметші, тәрбие, Ұлттық ұлан, армия.

Кіріспе

Этнографиялық ұғымдар мен терминдер жиынтығы ұсынғандай: «Дін-бұл қоғамдық сананың, идеологияның бір түрі, оның басты белгісі- табиғаттан тыс күштер әлемді басқаратынына сену және осы күштерге табыну» [1,180 б.]. Мүмкін, қазір алғашқы діни көзқарастардың пайда болу уақытын, адамның түсініксіз нәрсені түсіндіруге, табиғат күштеріне әсер ету әрекеттерін анықтау мүмкін емес шығар.

«2021 жылғы халық санағы бойынша Қазақстан тұрғындарының 69,31 пайызы мұсылмандар, 17,19 пайызы христиандар, 2,25 пайызы ешбір дінді ұстанбайды, 0,1 пайызы буддистер, 0,03 пайызы иудаизмді ұстанады. Фридрих Эберт қорының 2020 жылы жарияланған зерттеуіне сәйкес («Қазақстан қоғамының әлеуметтанулық өлшемдегі құндылықтары», 2020), ғибадаттарға баратын және діни бірлестіктердің өміріне қатысатын діндарлардың үлесі халықтың 7,7% құрайды, ал дін ұстанушылар үлесі елдің оңтүстік бөлігінде жоғары (18%)» [2].

Бұл ретте, «Қазақстандағы мұсылмандар мен христиандардың пайызы азайып келеді, 2009 және 2021 жылдардағы екі халық санағының нәтижелерін салыстыруы көрсетеді. 13 жыл бұрын санаққа қатысушылардың 70,2%-ы ислам дінін ұстанатынын мәлімдеген, ал 2021 жылы – 69,3%-ы.

Алайда абсолютті түрде Қазақстандағы мұсылмандар саны республика халқының өсуімен бірге өсіп келеді және қазір ол 19 миллион адамның 13,3 миллионын құраса, 2009 жылы 16 миллионның 11,2 миллионын құрады.

Христиандардың азаюы пайызбен де, сандық жағынан да байқалады. Егер 2009 жылы Қазақстан Республикасындағы әрбір төртінші санақ қатысушысы (26,2%) өзінің христиан дініне жататынын мәлімдесе, 2021 жылы тіпті әрбір бесінші адам (17,2%) өзін христианбыз деп жариялаған жоқ. Санақ деректеріне сүйенсек, Қазақстандағы христиандар саны 2009 жылдан бері 4,2 миллионнан 3,3 миллионға дейін азайған». [3]. Деректер 1-ші кестеде көрсетілген.

Кесте 1. Халық санағы бойынша қазақ қоғамындағы діндарлар саны

	2009	2021
Мұсылмандар	11237947	13297775
Христиандар	4190128	3297550
Басқа діндер	50006	45897
Сенбейтіндер	450507	432140
Жауап беруден бас тартқандар	81009	2112653

Мәселені қою. Қазіргі қазақстандық қоғамда діндарлардың басым саны Қазақстан армиясы қатарында діндарлардың басым саны туралы айтуға мүмкіндік береді.

Армия әрқашан өз қоғамының айна бейнесі болады, Қарулы Күштер қатарына осы қоғамда туып-өскен жастар келеді. Армияның міндеті-кез-келген уақытта өз Отанын қорғауға дайын саналы азамат пен жауынгер дайындау.

Мақаланың мақсаты. Ғылыми әдебиеттерді, әлеуметтанулық зерттеулерді, әскери тәжірибені талдау негізінде әлемдік және дәстүрлі діндердің тәрбиелік мүмкіндіктерін пайдалану ұсынылады.

Зерттеу әдістері

Осы зерттеу барысында келесі әдістер қолданылды: талдау, синтез, индукция, дедукция, жалпылау.

Негізгі бөлім

Жеке құраммен жұмыс істеу практикасы діни постулаттарға сүйене отырып, шебер құрылған тәрбие жұмысы әрқашан оң нәтиже беретінін көрсетеді. Кез-келген әлемдік және дәстүрлі дінде тәрбие жұмысында қолдануға болатын және қажет ережелер бар.

Біріншіден, адами қатынастардағы адамгершілік, жақсылық пен сүйіспеншіліктің үстемдігі туралы ереже өте маңызды. Әдетте, мұндай ережелер барлық әлемдік діндерде бар. Мұндай ережелерде әрқашан жақсылық пен жамандықтың критерийлері бар. Әрбір сенуші мінез-құлықтың қандай түрі және өмір салты дұрыс екенін түсінеді.

Екіншіден, әрбір әлемдік діннің адам үшін өз өмірінің мақсаты ретінде қызмет етуге арналған идеалы, бейнесі бар (Иисус Христос христиандықта, исламдағы Мұхаммед пайғамбар, буддизмдегі Будда).

Үшіншіден, дінде адамға қойылатын талаптардың орындалу сапасына тұрақты бақылау бар. Әрбір сенуші Құдайдың адамның барлық әрекеттерін ғана емес, оның ойларын да басқарады деп санайды. Бұл адамның мінез-құлқында белгілі бір шектегіштің рөлін атқарады.

Төртіншіден, әр дінде қазірдің өзінде бар және осы өмірдегі әділетсіз мінез-құлық үшін жазалау шаралары анықталған. Мысалы, әрбір мұсылман Алла Тағаланың алдында жауап беруі керек екенін біледі және бәрі үшін жазалануы керек. Кез-келген дін ешқашан қателескен адамға өзінің мінез-құлқын түзетуге мүмкіндік беріп, түзетуге үміттендіріп, қателігін өкінішпен мойындауынан бас тартпайды. Мысалы, Құранда былай делінген: «Алла сізге түсініктеме беріп, Сізді өздеріңіздің ізбасарларыңыздың жолымен ертіп, тәубелеріңізді қабыл алғысы келеді, өйткені Алла – білімді, дана. Алла сенің өкінішіңді қабыл алғысы келеді, ал құмарлықтарыңмен айналысатындар сенің шетке қатты жалтарғаныңды қалайды. Алла сізге жеңілдік тілейді, өйткені адам әлсіз болып жаратылған» [4, 240-241 б.].

Бесіншіден, дін адамды өлімнен қорықпауға үйретеді (камикадзе – «Құдайдың желдері»), арнайы шабуылдардың соққы жасақтары, жапон армиясы Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде қолданған). Мұны берілген сияқты қабылдаңыз. Бұл жауынгер үшін жақсы қасиет. Ал майдан даласынан қашу, мысалы, Исламда, жеті үлкен күнәнің бірі болып саналады.

Сонымен қатар, сенуші әскери қызметшілерде өздерінің лауазымдық міндеттеріне адалдықпен қарауды, жолдастарына сөзбен және іспен көмектесуге дайын болуды, адалдықты және басқа да моральдық-психологиялық қасиеттерді атап өтуге болады.

Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланы 2014 жылғы 21 сәуірде құрылған және Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының бірыңғай жүйесіне кіреді және жеке адамның, қоғамның және мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қылмыстық және өзге де құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғауға арналған [5, 2 б.]. Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының әскери қызметшілерін тәрбиелеуде 30 жылдан астам уақыт ішінде Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде тәрбие және әлеуметтік-құқықтық жұмыс жөніндегі

командирлердің орынбасарлары (бастықтары) институтын құру туралы» Жарлығынан бастап, «Тәрбие және әлеуметтік - құқықтық жұмыс» мамандығын құруға дейін айтарлықтай тәжірибе жинақталды Ұлттық ұлан академиясының базасында (Петропавл қ.).

«Ұлттық ұланның жеке құрамымен тәрбие, әлеуметтік-құқықтық, психологиялық және идеологиялық жұмысты ұйымдастыру жөніндегі нұсқаулыққа» сәйкес «Жеке құраммен тәрбие жұмысы әскери-идеологиялық насихат пен үгіттің, психологиялық, мәдени-демалыс және өзге де іс-шаралардың мақсаттары, міндеттері, орны мен уақыты бойынша келісілген және өзара байланысты іс-шаралар кешені болып табылады, жеке құрамның моральдық-саяси және психологиялық жай-күйінің, құқықтық тәртіп пен әскери тәртіптің жоғары деңгейін қамтамасыз етуге, әскери қызметшілерде моральдық-саяси және психологиялық қасиеттерді, кез келген жағдайда мақсаты бойынша міндеттердің орындалуын қамтамасыз ететін ұйымшыл әскери ұжымдарды қалыптастыруға бағытталған» [7].

Қазіргі қазақстандық қоғамдағы діни ықпалмен Ұлттық ұланның әскери қызметшілері соңғы он жылда тығыз бетпе-бет келуге мәжбүр болды. Полиция қызметкерлеріне, Ұлттық ұланның әскери қызметшілеріне жасалған шабуылдардың жиілеп кетуі осы мәселеге бет бұруға мәжбүр етті (мысалы: 2016 жылғы 5 маусымда Ақтөбе қаласының 6655 әскери бөліміне жасалған шабуыл, онда террористердің мақсаты қару-жарақ, жауынгерлік техниканы басып алу, тұтқындарды жергілікті түзеу мекемесінен босату, 2022 жылғы қаңтардағы оқиғалар және т.б.).

Мемлекет «погондардағы адамдар» неге сенетініне және бұл қоғамның тұрақтылығына қалай әсер ететініне бей-жай қарамайды. 1857-1859 жж. Британдық Үндістандағы сипайлардың көтерілісі (мұсылман сарбаздары қаруды шошқа майымен майлауға мәжбүр болды) [8].

Офицер мен командирді түсіну керек, ол сарбазға қиын сарбаз қолөнерінің барлық даналықтарын үйретіп қана қоймай, сонымен қатар оқу пункті кезінде, әдетте, 40 күн ішінде әскерге шақырылушының бүкіл ішкі мәнін біліп, одан нағыз Отан қорғаушысын тәрбиелеуі керек.

Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының жеке құрамы әскери қызметшілерді тәрбиелеу саласындағы діни бірлестіктердің әлеуетін пайдаланудың бірқатар басым шарттарына ие. Мұндай шарттарға мыналар кіруі керек:

1. Ұлттық ұланның кадрлық құрамын орта жасы 35 жастан аспайтын, орта білімнен төмен емес білімі бар, тілек білдірушілердің едәуір контингенті арасында сапалы іріктеу рәсімінен өткен жастар құрайды. Демек, мұндай әскери қызметшілерді тәрбиелеудің мүмкіндіктері мен тиімділігі едәуір артады.

2. Ұлттық ұланның әскери қызметшілері ұдайы орналастырылған, қызметтестерімен және командирлерімен бірлесіп қызметтік-жауынгерлік міндеттерді орындайды, үнемі бір-бірінің көз алдында болады, сондықтан азғындық пен азғындық әрекеттерді әскери ұжым тоқтата алады.

3. Діни бірлестіктер өздерінің моральдық догмалары мен постулаттарымен бүкіл ұжымда немесе жеке әскери қызметшілерде бірден моральдық көріністерге деген көзқарастардың бірлігін қалыптастыра алады. Қалыптасқан адамгершілік құндылықтардың бірлігі оларды орындау бірлігіне келуге мүмкіндік береді.

4. Ұлттық ұланның бөлімдері мен бөлімшелері өз жұмысын орталықтандырылған, жоспарлы түрде, жалпы бұйрықтар мен директивалар негізінде жүргізетін жеткілікті қуатты тәрбие аппаратына ие. Тәрбие аппаратының қызметіне діни бірлестіктердің бөліктері мен бөлімшелерінің күш-жігерін қосу осы жұмыстың тиімділігін арттыруға ықпал ететін болады.

5. Қазақстан Республикасында қалыптасқан құқықтық өріс Ұлттық ұланның жеке құрамын және дәстүрлі діни бірлестіктерді деструктивті діни ұйымдардың құқыққа қайшы әрекеттерінен қорғайды, оларға қарсы күрестің құқықтық базасын ұсынады.

6. Қазақстан Республикасының ұлттық ерекшеліктеріне бейімделу кезінде адал әскери қызметшілермен (мысалы, Ресей Федерациясының Қарулы Күштерінде) жұмыс істеудің тәжірибесі Ұлттық ұланның жеке құрамын тәрбиелеудің мазмұнын дұрыс ұйымдастыруға және анықтауға ықпал етеді.

Қорытынды

Ұлттық ұланның әскери қызметшілерін тәрбиелеуде діннің әлеуетін тек тәрбие және әлеуметтік-құқықтық жұмыс органдары мен дәстүрлі діни конфессиялардың бірлескен қызметін дұрыс ұйымдастыру, сондай-ақ осы жұмыстың мазмұнына діни ұлттық мәдениеттің элементтерін енгізу арқылы ғана пайдалануға болады. Барлық дәрежелі командирлерді діндар әскери қызметшілермен тәрбие жұмысының ерекшеліктеріне оқыту жеке құрамда адамгершілік сана мен мінез-құлықтың өсуіне ықпал ететін болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Религиозные верования: Свод этнографических понятий и терминов. Вып.5. - М.: Наука, 1993. -180 с.

2. Қазақстан халқы, демографиялық сипаттамалары, Қазақстан Республикасы халқының этникалық және діни құрамы. [Эл. ресурс]. Кіру режимі: - <https://bigenc.ru/c/kazakhstan-naselenie-5c7cd2> (қаралған күні: 19.08.2024 ж.).

3. Қазақстанда сенушілердің саны қалай өзгерді. [Эл. ресурс]. Кіру режимі: - <https://cabar.asia/ru/> (қаралған күні: 19.08.2024 ж.).

4. Священный Коран. Смысловой перевод с комментариями / гл. ред. Д. Мухетдинов. –М.: ИД «Медина», 2015. 4. -С. 26-28.

5. «Қазақстан Республикасының Ұлттық ұланы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 10 қаңтар, Б. 2. - [Эл. ресурс]. Кіру режимі:- <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000274> (қаралған күні: 19.08.2024 ж.).

6. Қазақстан Республикасы Президентінің 1.01.93 ж. № 1084 Жарлығы. [Эл. ресурс]. Кіру режимі:- https://adilet.zan.kz/rus/docs/U930001084_ (қаралған күні: 19.08.2024 ж.).

7. Ұлттық ұланның жеке құрамымен тәрбие, әлеуметтік-құқықтық, психологиялық және идеологиялық жұмысты ұйымдастыру жөніндегі басшылық. Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының Бас қолбасшысы даңғылы, 6.06.15 ж. № 270, 1 тарау, 18.

8. Восстание_сипаев. [Эл. ресурс]. Кіру режимі: - <https://artsandculture.google.com/entity/m03z8w6?hl=ru> (қаралған күні: 19.08.2024 ж.).

Б.К. Калыбек

Особенности использования потенциала мировых и традиционных религий в воспитании личного состава Национальной гвардии Республики Казахстан

В статье на основе анализа переписи населения Республики Казахстан 2021 г. и социологических исследований фонда Ф. Эберта рассматривается количество верующих в современном казахстанском обществе. На основе анализа научной литературы, социологических исследований, руководящих нормативно-правовых документов, войскового опыта, предлагается использовать в воспитательной работе с личным составом Национальной гвардии воспитательные возможности мировых и традиционных религий.

Ключевые слова: религия, военнослужащий, воспитание, Национальная гвардия, армия.

В.К. Kalybek

Features of using the potential of world and traditional religions in the education of the personnel of the national guard of the republic of Kazakhstan

In the article, based on the analysis of the population census of the Republic of Kazakhstan in 2021 and sociological research of the F. Ebert examines the number of believers in modern Kazakh society. Based on the analysis of scientific literature, sociological research, guiding normative legal documents, military experience, it is proposed to use the educational capabilities of world and traditional religions in educational work with the personnel of the National Guard.

Keywords: religion, soldier, education, National Guard, army.

References:

1. (1993). Religioznye verovaniya: Svod etnograficheskikh ponyatii i terminov. [Religious Beliefs: A Collection of Ethnographic Concepts and Terms]. Vyp.5. - М.: Nauka, - 180 p.

2. Qazaqstan xalqınıń sanı, demografiyalıq sıpattaması, Qazaqstan Respwblıkası xalqınıń étnikalıq jáne dinı quramı. [Population of Kazakhstan, demographic characteristics, ethnic and

religious composition of the population of the Republic of Kazakhstan] [Elektron. resourse]. URL : <https://bigenc.ru/c/kazakhstan-naselenie-5c7cd2>. [In Kaz.].

3. Qazaqstandaǵı dindarlar sanı qalay özgerdi? [How has the number of believers in Kazakhstan changed?] [Elektron. resourse]. URL : - <https://cabar.asia/ru/> [In Kaz.].

4. Svyashchennyi Koran. (2015). [The Holy Quran]. Smyslovoi perevod s kommentariyami/ gl. red. D. Mukhetdinov. –M.: ID «MedinA»,. 4. – P. 26-28.

5. «Qazaqstan Respwblikasınıń Ulttıq ulanı twralı» [«On the National Guard of the Republic of Kazakhstan"] Qazaqstan Respwblikasınıń 2015 jılǵı 10 qańtardaǵı Zańı. 2. - [Elektron. resourse]. URL: - <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000274/> [In Kaz.].

6. Qazaqstan Respwblıkası Prezıdentiniń Jarlıǵı [Decree of the President of the Republic of Kazakhstan] 1.01.93 № 1084. [Elektron. resourse]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U930001084> [In Kaz.].

7. Ulttıq ulannıń jeke quramımen tärбие, älewmettik-quııqtıq, psixologiyalıq jáne ideologiyalıq jumıstı uyımdastırwǵa basılıq etw. Qazaqstan Respwblıkası Ulttıq ulanınıń Bas qolbasısı dańǵılı, 6.06.15 No 270, 1, 18-taraw.

8. Vosstanie sipaev. [The Sipahi Uprising]. [Elektron. resourse]. URL: <https://artsandculture.google.com/entity/m03z8w6?hl=ru> [In Rus.].

Қалыбек Болат Қалыбекұлы	философия докторы (PhD), Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университетінің Ұлттық ұлан факультеті кафедрасының профессоры, Астана, Қазақстан
Калыбек Болат Калыбекулы	доктор философии (PhD), профессор факультета Национальной гвардии Национального университета обороны, Астана, Казахстан
Kalybek Bolat	doctor of Philosophy (PhD), professor of the Department of the Faculty of the National Guard of the National Defense University of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

Д.Е. Амиргалиев

Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясы,
Алматы, Қазақстан
(adidar-83@mail.ru)

Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастырудың әдістемесі

Мақалада Ұлы дала батырлар институты дәстүрлерінің негізінде курсанттарға тәрбиелік-идеологиялық заңдылықтар мен ұстанымдарға негізделген патриоттық құндылықтарды қалыптастыру үдерісінің толықтай сипаттамасы ашып көрсетілген. Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастырудың әдістемесінің өзара байланысты ұйымдастырушылық-ақпараттық, мазмұндық және нәтижелік кездерінің мақсаттары мен міндеттері ашылған. Қалыптастыру барсында қолданылған әдістер мен тәсілдердің бағытталғаны айқындалды. Курсанттарды Отанын сүйуге, туған жерін құрметтеуге, ата-бабаның озық дәстүрлерінің құндылығын дәріптеуге, әлемде халықтар арасындағы бейбітшілік үшін достықты нығайтуға бағыт беруде әлеуметтік-мәдени жағдайдың сұранысына бағытталған, автордың зерделеу барысында әзірленген әдістемелік нұсқаулықтың құрылымдылық сипаты берілген.

Кілт сөздер: патриоттық құндылықтар, қалыптастыру әдістемесі, үдерістік модель, кезен, құндылықтар.

Kіpіcne

Қазақстан Республикасының білім беру бағдарламалары, қоғамның бүгінгі күнгі талабы алдағы уақытта әрбір адамды Отанын сүйуге, туған жерін құрметтеуге, ата-бабаның озық дәстүрлерінің құндылығын дәріптеуге, әлемде халықтар арасындағы бейбітшілік үшін достықты нығайтуға бағыт беруде әлеуметтік-мәдени жағдайдың сұранысына сай, әскери білім алушыларының өз ұлтының патриоты, мемлекетіміздің болашағы үшін алған білім мен үйренген тәжірибесін еліміздің әлеуметтік-мәдени деңгейін көтеруге жұмсайтын ар-ожданы мен ерлік рухы биік маман тәрбиелеу, кезек күттірмейтін өзекті мәселелердің біріне айналуға.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Ж. Тоқаевтың еліміздің бас газеті «Егемен Қазақстанға» берген сұхбаты осыған бұлтартпас дәлел. Сұхбатта халықтың көкейіндегі шешімі толық айтылмаған сұрақтарға нақты да анық жауаптар берілген. Айтылған мәселелер курсанттарды озық ойлы ұлт өкілі ретінде дамыту мақсатына бар зияткерлік әлеуетімізді жұмылдырып,

ғылым мен білім саласының элитасын қалыптастыруға күш-жігерімізді аямай ат салысу қажет деп ұғынамыз. Жаңа Қазақстанның жас ұрпағына тәрбие беруде болашақта оның озық ойлы ұлт өкіліне айналу үшін бойында **логикалық ойлау, тарихи сана мен мемлекетшілдік** жүйелі түрде қалыптасуына ықпал ету қажеттілігі туындағаны айтылды [1].

Әскери, арнаулы оқу орындарында (бұдан әрі-ӘАОО) нормативтік-құқықтық актілерге сәйкес курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастыру қатынасын қабылдауда мәселелері алға қойылып, тәрбиелік-идеологиялық заңдылықтар мен ұстанымдарға негізделген әскери жедел-қызметтік іс-қимыл әрекеттерін дамытуда мәдени мекемелер мен көрнекті ақпараттық құралдары мен құнды тарихи деректер, бейнежазба және фото материалдарын, техникалық ақпараттар мен ақпараттық ресурстарын тиімді пайдалану арқылы қазақ елінің тарихи дәстүрі мен мәдениетін тереңінен насихаттап, мемлекеттік және азаматтық ұстанымдар мен өз елі алдындағы жауапкершілікті түсініп, Отанға, оның тарихи-мәдени мұраларына, тілі мен діліне, дәстүрі мен әдет-ғұрпына, мемлекеттік рәміздеріне адалдық пен құрметті қалыптастыру бағыты көзделеді.

Сонымен қатар, 2024 жылғы 15 наурызында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында идеологиялық тұжырымдалар және оның негізгі бағыттарына Тәуелсіздік және Отаншылдық, Бірлік және Ынтымақ, Әділдік және Жауапкершілік, Заң және Тәртіп, Еңбекқорлық және Кәсіби біліктілік, Жасампаздық және Жаңашылдық ұғымдарын жатқызғаны көрініс алды [2].

Зерттеу әдістері

Зерттеудің негізі жалпы ғылыми және теориялық зерттеу әдістері, жүйелік тәсіл, салыстырмалы талдау, тарихи педагогикалық талдау әдістері болып табылады. Зерттелетін мәселе олардың жұмысына тікелей әсер ететін негізгі байланыстар мен қатынастарды ескере отырып, олардың дамуында жан-жақты талдауға ұшырады.

Жүйелік тәсіл зерттеу объектісін жүйе ретінде қарастырады, оның элементтерін анықтайды, олардың арасындағы байланыстарды жіктейді және ұйымдастырады, көптеген байланыстардан жүйе құрушыларды ажыратады, яғни жүйеге әр түрлі элементтердің қосылуын қамтамасыз етеді.

Осылайша, аталған тәсіл мен әдістер осы зерттеу үшін негіз болып табылады.

Негізгі бөлім

Патриоттық тәрбие әр мемлекетте адамгершілік тәрбиенің негізгі бір бағыты болып саналады. Мемлекет пен ұлт жан-жақты даму бағытында заман ағымына сай саналы түрде жастардың патриоттық ой санасын жетілдіру, игілікті іс-әрекеттерге ұмтылу қабілеттерін қалыптастыру міндеті барлық мемлекеттердің алдында тұр. Жастардың ұлттық өзіндік санасы мен өз еліне деген құрмет пен жігерлілікке тәрбиелеудің өзекті проблемалары жалпы патриоттық тәрбиенің қарастыратын ауқымды мәселесін ашып береді.

Біз *патриоттық құндылықтарды қалыптастыруды* оқу заставасының офицерлері мен курсанттардың патриоттық сезімдерін дамытуға, патриоттық сенімдер мен патриоттық тұрақты нормаларды, мінез-құлықтарды қалыптастыруға бағытталған өзара әрекеттесу процесі ретінде қарастырамыз.

Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттарға патриоттық құндылықтарды қалыптастыру проблемасы бойынша әскери, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау қалыптастыру әдістемесін курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастыру жүйесі ретінде теорияны практикамен байланыстыра отырып, ӘАОО-нда курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастыру үдерісінің заңдылықтары мен ұйымдастырылуын ескере отырып, педагогикалық процесті басқару құралдары, әдіс-тәсілдерді құралдық жүйеге келтіруге мүмкіндік беретінін көрсетті және әдістерді реттелген әрекеттер жүйесіне проекциялауға мүмкіндік береді.

Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастырудың әдістемесі Шекара академиясында жүйелік, тарихтық, көп парадигмалық, аксиологиялық әдіснамалық тұғырларына негізделіп отырып, мотивациялық-мазмұндық, жеке-тұлғалық, үдерістік және нәтижелік іс-әрекеттік компоненттерінің логикалық үйлесімінде құрылған.

Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастыруда жетекші рөлі педагогтар мен курсанттардың өзара әрекеттесу процесінде тікелей практикалық іс-әрекетке және оның интеграциясына беріледі.

Қалыптастыру процесі курсанттардың жастық және жеке даму ерекшеліктерін ескере отырып, мотивациясы мен рефлексиясы негізінде жүзеге асырылады [3] және құқықтық, ұйымдастырушылық және курсанттардың патриоттық дамуына, жеке тұлғасын және азаматтық тұлғасын қалыптастыруға бағытталған әдістемелік шаралар және педагогтар (оқу дивизиондарының офицерлері) мен курсанттардың арасындағы субъект-субъектілік өзара әрекеттестік жүйесі ретінде модельденді.

Әдістеме мақсаты: ӘАОО білім беру жүйесінде курсанттар арасында Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде патриоттық құндылықтарды қалыптастыруға педагогикалық қолдау көрсету.

Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастырудың әдістемесі (1-кесте) өзара байланысты үш кезеңнен тұрды: ұйымдастырушылық-ақпараттық, мазмұндық және нәтижелік.

1-Кесте. Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастырудың әдістемесі.

кезең	мақсаты	міндеті	әдістемелік қамтамасыз ету	күтілетін нәтиже
ұйымдастырушылық-ақпараттық	Патриоттық құндылықтар туралы нақты білім жүйесін қалыптастыру, патриоттық құндылықтардың теориялық негіздерін меңгеруге мотивациялық көзқарасты, курсанттардың патриоттық санасын дамыту.	<p>Ұстаным қалыптастыру:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ҚР ҰҚК Әскери қызметшілерінің құқықтары мен міндеттері, мінез-құлық нормалары туралы білімді, Ұлы дала батырлар институты дәстүрлерінің тарихын, ұлттық мәдениетін білуге; - «Қоғамдық қарым-қатынас», «Азаматтық парыз» түсінігін қабылдау мінезі мен қарым-қатынас мәдениетінің дамуы мен психологиялық тұрақтылыққа; - «Отанды сүйю», «Атамекен тарихы», түсінігі туралы ақыл-ойы, дүниетанымы мен көзқарасына; - белгілі бір әскери саласындағы басты ағымдарды бағдарлау түсінігіне; - патриоттық құндылықтар туралы ойшылдар мен ағартушылар еңбектеріне өз бетінше шолу жасауға; - «Мәдени салт-дәстүрлер» туралы өнегелік ілімге; - Ұлы дала батырлар дәстүрлері институты туралы тарихи деректер мен ғылыми еңбектерге ізденістер жүргізуге. 	Сұхбаттар, пікірталастар, ойындар, жарыстар	<p>Қалыптасуы:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ҚР ҰҚК Әскери қызметшілерінің құқықтары мен міндеттері, мінез-құлық нормалары туралы білімді, Ұлы дала батырлар институты дәстүрлерінің тарихын, ұлттық мәдениетін білімі; - «Қоғамдық қарым-қатынас», «Азаматтық парыз» түсінігін қабылдау мінезі мен қарым-қатынас мәдениетінің дамуы мен псих-қ тұрақтылық; - «Отанды сүйю», «Атамекен тарихы», түсінігі туралы ақыл-ойы, дүниетанымы мен көзқарасы; - белгілі бір әскери саласындағы басты ағымдарды бағдарлау түсінігі; - патриоттық құндылықтар туралы ойшылдар мен ағартушылар еңбектеріне өз бетінше шолу жасауы; - «Мәдени салт-дәстүрлер» туралы өнегелік ілімі; - Ұлы дала батырлар дәстүрлері институты туралы тарихи деректер мен ғылыми еңбектерге ізденістер жүргізуге.

мазмұндық	<p>Курсанттардың патриоттық сезімін, жеке көзқарасын дамыту, адамгершілік құндылықтарды анықтау, қоғамдық белсенділікпен қызметтік және күнделікті іс-әрекеттегі жауапкершілігін арттыру.</p>	<p>Дамыту:</p> <ul style="list-style-type: none"> - күнделікті қызметте өз құқықтары мен міндеттерін жүзеге асыру қабілеттері; - Ұлы дала батырлар институты дәстүрлерінің тарихы, ұлттық мәдениеті туралы білімін; - «қоғамдық қарым-қатынас», «Азаматтық парыз» түсінігін қабылдау мінезі мен қарым-қатынас мәдениетіні мен психологиялық тұрақтылығын; - «Отанды сүйю», «Атамекен тарихы», түсінігі туралы ақыл-ойын, дүниетанымын; - белгілі бір әскери саласындағы басты ағымдарды бағдарлау түсінігін; - патриоттық құндылықтар туралы ойшылдар мен ағартушылар еңбектеріне өз бетінше шолу жасау қабілетін; - «Мәдени салт-дәстүрлер» туралы өнегелік ілімін; - Ұлы дала батырлар дәстүрлері институты туралы тарихи деректер мен ғылыми еңбектерге ізденістер жүргізу қабілетін. 	<p>Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясының оқыту және тәрбие беру үдерісінде «Курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастыру» әдістемелік нұсқаулығын жүзеге асыру</p>	<p>Қалыптасуы:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ҚР ҰҚК Әскери қызметшілерінің құқықтары мен міндеттері, мінез-құлық нормалары туралы білімді, Ұлы дала батырлар институты дәстүрлерінің тарихын, ұлттық мәдениетін білімі нақты; - «қоғамдық қарым-қатынас», «Азаматтық парыз» түсінігін қабылдау мінезі мен қарым-қатынас мәдениетінің дамуы мен псих-қ тұрақтылығы жоғары; - «Отанды сүйю», «Атамекен тарихы», түсінігі туралы ақыл-ойы, дүниетанымы мен көзқарасы жоғары деңгейде; - белгілі бір әскери саласындағы басты ағымдарды бағдарлау түсінігі жоғары деңгейде; - патриоттық құндылықтар туралы ойшылдар мен ағартушылар еңбектеріне өз бетінше шолу жасау қабілеті жоғары дамыған; - «Мәдени салт-дәстүрлер» туралы өнегелік ілімі жоғары; - Ұлы дала батырлар дәстүрлері институты туралы тарихи деректер мен ғылыми еңбектерге ізденістер жүргізу қабілеті жоғары.
нәтижелік	<p>Патриоттық құндылықтарды саралау, патриоттық өзін-өзі таныту және патриоттық құндылықтарды қабылдау.</p>	<p>Болашақ офицерлердің күнделікті және кәсіби қызметінде патриоттық құндылықтарды дамытуға және қызметтік міндеттерін тиімді орындауға қажетті жеке қасиеттерді ынталандыру, белсендіру және жетілдіру</p>	<p>Сұхбаттар, пікірталастар, ойындар, оқу-тәжірибелік сабақтар, жарыстар</p>	<p>Курсанттардың бойындағы Ұлы дала батырлар дәстүрлері институты негізінде патриоттық құндылықтардың, мінез-құлықтардың және тұлғалық қалыптасуы</p>

Қалыптастыру әдістеменің әрбір кезеңі нақты тапсырмаларды қоюды, мазмұнын, жұмыс формаларын, әдістерін және күтілетін нәтижелерді жобалауды қамтыды. Кезеңнің соңында қойылған міндеттерді шешудің сәттілігін бағалау үшін курсанттардың патриоттық құндылықтарының қалыптасуына диагностика жүргізілді.

Әдістемелік мақсатқа сәйкес Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастыру үдерісі

осы кезеңдерді өткізу логикасында құрылды және мыналар арқылы жүзеге асырылды:

- Патриоттық құндылықтар туралы нақты білім жүйесін қалыптастыру, патриоттық құндылықтардың теориялық негіздерін меңгеруге мотивациялық көзқарасты, курсанттардың патриоттық санасын дамыту [4];

- Курсанттардың патриоттық сезімін, жеке көзқарасын дамыту, адамгершілік құндылықтарды анықтау, қоғамдық белсенділік пен қызметтік және күнделікті іс-әрекеттегі жауапкершілігін арттыру;

- Патриоттық құндылықтарды саралау, патриоттық өзін-өзі таныту және патриоттық құндылықтарды қабылдау (1-сурет).

1-сурет. Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде Шекара академиясы курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастыру әдістемесінің үдерістік моделі.

Бірінші кезеңнің негізгі міндеттері:

- ҚР ҰҚК Әскери қызметшілерінің құқықтары мен міндеттері, мінез-құлық нормалары туралы білімді, Ұлы дала батырлар институты дәстүрлерінің тарихын, ұлттық мәдениетін білуге;

- «қоғамдық қарым-қатынас», «Азаматтық парыз» түсінігін қабылдау мінезі мен қарым-қатынас мәдениетінің дамуы мен психологиялық тұрақтылыққа;

- «Отанды сүйю», «Атамекен тарихы», түсінігі туралы ақыл-ойы, дүниетанымы мен көзқарасына;

- белгілі бір әскери саласындағы басты ағымдарды бағдарлау түсінігіне;

- патриоттық құндылықтар туралы ойшылдар мен ағартушылар еңбектеріне өз бетінше шолу жасауға;

- «Мәдени салт-дәстүрлер» туралы өнегелік ілімге;
- Ұлы дала батырлар дәстүрлері институты туралы тарихи деректер мен ғылыми еңбектерге ізденістер жүргізуге курсанттардың ұстанымдарын қалыптастыру кірді.

Аталған міндеттер курсанттардың күнделікті іс-әрекеті барысында Шекара академиясының оқу-тәрбиелік үдерісі аясында және Шекара академиясында өткізілген әскери-патриоттық (сұхбаттар, пікірталастар, тақырыптық кештер, дөңгелек үстел, атақты адамдар мен заманауи қаһармандармен кездесуле және т.б.) іс-шаралар барысында жүзеге асырылды.

Екінші кезеңнің негізгі міндеттері:

- күнделікті қызметте өз құқықтары мен міндеттерін жүзеге асыру қабілеттері;
- Ұлы дала батырлар институты дәстүрлерінің тарихы, ұлттық мәдениеті туралы білімін;
- «қоғамдық қарым-қатынас», «Азаматтық парыз» түсінігін қабылдау мінезі мен қарым-қатынас мәдениеті мен психологиялық тұрақтылығын;
- «Отанды сүйю», «Атамекен тарихы», түсінігі туралы ақыл-ойын, дүниетанымын;
- белгілі бір әскери саласындағы басты ағымдарды бағдарлау түсінігін;
- патриоттық құндылықтар туралы ойшылдар мен ағартушылар еңбектеріне өз бетінше шолу жасау қабілетін;
- «Мәдени салт-дәстүрлер» туралы өнегелік ілімін;
- Ұлы дала батырлар дәстүрлері институты туралы тарихи деректер мен ғылыми еңбектерге ізденістер жүргізу қабілеттерін;
- тарихи деректер мен қазақ халқының әдеби мұраларында батырлар бейнесінің сомдалуына талдау жүргізу қабілеттерін дамыту болды.

Аталған міндеттер курсанттардың күнделікті іс-әрекеті барысында Шекара академиясының оқу-тәрбиелік үдерісі аясында жүзеге асырылды.

Бұл кезеңде қолданылатын әдістемелік әдістер толықтай әзірленген Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясының оқыту және тәрбие беру үдерісінде «Курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастыру» әдістемелік нұсқаулығында көрсетілген әдістемелік материалдарды қолданып өткізілді: сұхбат, пікірталас, дөңгелек үстел, ойындар, тренингтер, экскурсиялар, жарыстар және т.б.

Осы кезеңде қолданылған **әдістемелік нұсқаулықты** толығырақ ашып көрсетейік.

«ҚР ҰҚК Шекара Академиясының курсанттарының Ұлы даланың батырлар институты дәстүрлері негізінде патриоттық құндылықтарын қалыптастыру» әдістемелік нұсқаулықтың негізгі міндеттері:

- патриоттық құндылықтар туралы білімін тереңдету;
- Ұлы даланың батырлар институты дәстүрлерінің тарихы мен қалыптасу кезеңдеріне шолу жасау;

- ӘАОО-да курсанттарға патриоттық тәрбие беру жұмысын жаңғырту;
- курсанттардың патриоттық танымын дамыту;
- патриотизм ұғымын кеңінен қарастыру;
- құндылық туралы жалпы түсінік қалыптастыру;
- патриоттық құндылықтарға талдау жасау;
- Ұлы даланың батырлар институтының дәстүрлерінің рөлі мен оларға сипаттама беру;
- бабалар өсиетін дәріптеу;
- ел қорғаған қазақтың батырларының тарихи болмысын ашып көрсету;
- Қазақстан және Ұлы Отан соғысы батырлар ерліктерін дәріптеу.

Аталған міндеттерді шешу барысында курсанттар патриоттық құндылықтар ұғымын жан-жақты талдау жасап, ұсынылған танымдық материалдармен [5] өз білімдерін толықтыруға, Ұлы даланың батырлар институтының дәстүрлері негізінде көне жазбалар мен шығармалар, тың деректер үлгілерімен танысып, батырлардың ержүрек, қаһармандық дәстүрлері туралы жалпы әскери қолбасшы болмысын зерделеуге мүмкіндіктер алады.

Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздік органдарында кадрлық құрамды патриоттық, адамгершілік және рухани тәрбиелеуге және құқық бұзышылықтардың алдын алуға бағытталған жұмысты жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы «Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздік органдары туралы» (20.02.2024) Қазақстан Республикасы Заңының 12-бабы 19-1 тармақшасына сәйкес күшіне енген бұйрық мазмұнында тәрбие және идеологиялық жұмыстарын ұйымдастыру барысында негізге алынатын тәрбие және идеологиялық жұмыстарын ұйымдастыру құралдарын былайша сипаттап береді (2-кесте):

- мәдени-бос уақыт мекемелері (кинотеатрлар, театрлар, концерт залдары, мәдениет үйлері, ведомстволық клубтар, мұражайлар, кітапханалар);
- ақпараттық-тәрбие жұмысының бөлмелері;
- көрнекі ақпарат құралдары (стендтер, баннерлер, билбордтар, плакаттар, баспа басылымдары, бейне-және фотоматериалдар);
- техникалық құралдар (LED-экрандар, теледидарлар, мониторлар, проекторлар, мультимедиялық және басқа да жабдықтар);
- ақпараттық ресурстар, оның ішінде ҰҚО ақпараттық жүйелері.

Келтірілген әдістер қатары курсанттармен тәрбие жұмыстарын ұйымдастыруда өз нәтижесін беріп, берілген ақпараттар негізінде тәрбиелік маңызы бар мағлұматтар алуына, оның мазмұнына талдау жүргізіп, сараптама үлгілерін ұсынуға себеп бола алады.

Осы келтірілген әдістердің тиімділігін саралай келе, біз ұсынылған әдістемені жүзеге асыруда бірнеше бағытта жоспарланған тәрбие іс-

шараларының тиімділігін айқындап беретін төмендегі әдістерді сұрыптап алдық. Олар:

- дәріс, сұхбат, пікірталас, әңгімелесу, білгіштер сайысы, тематикалық кеш, кездесу кештері.

Ұсынылған әдістеменің мазмұнын береміз.

2-кесте. Тақырыптық мазмұны

№ р/с	Іс-шаралардың тақырыбы	Өткізілу түрі	Күтілетін нәтиже
1	Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың Тәуелсіз мемлекетті қастерлеу туралы пайымы	дәріс, сұхбат	Ұлы даланың батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтар туралы білімді игеруге талпынысының көтерілуі
2	Патриотизм - ұлттық рухтың асқақ белгісі, Қазақстандық патриотизм	пікірталас	Ұлы даланың батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтарының қалыптасу маңыздылығын түсінуі
3	Құндылық туралы жалпы түсінік	дәріс, (сұхбат)	Ұлттық құндылықтарды (батырлық ұстанымы, Отаның, елің қорғауға жауынгерлік даярлығы) керек деңгейде білуі
4	Патриоттық құндылық ұғымына пайымдаулар және оны дәріптеу ұрпақ алдындағы міндетіміз	әңгімелесу	Ұлы даланың батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтардың қалыптасу үдерісіндегі білім жиынтығын қалыптастыру
5	Ұлы даланың батырлар институтының рөлі мен орны	пікірталас	Отанға батырлық қызмет етуі, өз елінің және өз халқының болашағы үшін жанқиярлыққа дайын болуы
6	Дәстүр түсінігінің маңызы	Викторина	Дәстүр туралы ережелер мен қалыптасқан түсініктер
7	Батырлар туралы тарихи жырлар	дәріс, (сұхбат)	Мінез-құлықтар мен қатынастарда курсанттардың патриоттық құндылықтар бағдарын меңгеру көрінісі (отансүйгіштік, жауапкершілік, әділдік, адалдық).
8	Эпостық жырлар	Брэйн-ринг	Отан, нам ыс, айбын туралы білім, біліктіліктерінің қалыптасуы
9	Ел қорғаған қазақтың батырлары[б]	білгіштер сайысы	Мінез-құлықтар мен қатынастарда курсанттардың патриоттық құндылықтар бағдарын меңгеру көрінісі (отансүйгіштік, жауапкершілік, әділдік, адалдық).
10	Ұлы отан соғысының батырлары	педагогикалық КТК	Курсанттардың патриоттық құндылықтарының қалыптасуына туған еліне, жеріне адалдық танытуы, өз халқының тарихи жетістіктеріне деген мақтаныш сезімдері, саяси қағидаттары, әлеуметтік сезімін ұстануы
11	Шығыстан шыққан батыр қыздар	тематикалық кеш	Курсанттардың патриоттық құндылықтарының қалыптасуына туған еліне, жеріне адалдық танытуы, өз халқының тарихи жетістіктеріне деген мақтаныш сезімдері, саяси қағидаттары, әлеуметтік сезімін ұстануы
12	Олардың есімімен	атаулы	Курсанттардың Ұлы даланың батырлар

	шекара бөлімшелері аталған	заставалардың офицерлерімен кездесу	институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтар сапаларын әскери кәсіби іс әрекетінде қолдана білу деңгейі
--	----------------------------	-------------------------------------	--

Осылайша, ұсынылған әдістемелік нұсқаулық мазмұны ӘАОО жағдайында курсанттарға патриоттық құндылықтардың білім мен дағдыларын меңгеруде курсанттардың патриоттық құндылықтар туралы өз түсініктерін байытуға, жаңа білімімен қаруландырып, аясында өз елінің алдында әскери парызын орындауға талпынысын арттыруға сенімі мен санасын қалыптастыруға бағытталған. Сонымен қатар, курсанттың Отан, айбын, ар-намыс; әскери парыз, борыш; адалдық, әділеттілік, өнегелік, ар-ұждан, ант беру дәстүрін сақтау; соғыс ісін жүргізу; батырдың ой-санасы хандық билікпен тығыз байланыста болуы, қару-жарак қолдану дәстүрін сақтаудағы үлгілері оның жауынгерлік даярлығының қалыптасуына ықпал ететін батырлар туралы жырлар мен тарихи деректерде сипатталған батырдың кескін-келбеті ісіне сай болуына және мемлекет мүддесін қорғау мақсатын тұтынуына себеп болады.

Үшінші кезеңнің негізгі міндеті болып курсанттардың күнделікті және кәсіби қызметінде патриоттық құндылықтарды дамытуға және қызметтік міндеттерін тиімді орындауға қажетті жеке қасиеттерді ынталандыру, белсендіру және жетілдіру болды.

Осы міндетке қол жеткізу мақсатында курсанттардың күнделікті іс-әрекеті барысында Шекара академиясының оқу-тәрбиелік үдерісі аясында сұхбаттар, пікірталастар әңгімелесу, білгіштер сайысы, тематикалық кеш, кездесу кештері іс-шараларында жүзеге асырылды.

Шекара академиясында курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастыру әдістемесі мазмұнына кіретін әрбір іс-шара курсанттардың іс-әрекетін өзгерту негізінде берілген тапсырмаларды дәйекті жүзеге асыруға құрылды: қабылдау, интериоризациялау, қайта жаңғырту, талдау, жүйелеу.

Тәрбиелік іс-шараларын өткізудегі маңызды аспектісі болып курсанттарға патриоттық құндылықтарды қалыптастыру процесінің белсенді формаларын ұйымдастыру және олардың алдағы іс-әрекеттерінің мотивациясын ынталандыру болып табылады, өйткені патриоттық құндылықтарды қалыптастырудың табыстылығы бірінші кезекте мотивациясына байланысты.

Біздің зерттеуіміз көрсеткендей, ұсынылған Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері негізінде курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптастыру әдістемесі тек патриоттық құндылықтарын қалыптастыруға ғана емес болашақ офицерлік қызметіне дайындыққа ықпал етті.

Қорытынды

Осылайша, Ұлы дала батырлар институты дәстүрлері арқылы курсанттардың патриоттық құндылықтарын қалыптасуының тәрбиелеу үдерісі педагогикалық жағдайлар кешенінде көрініс тапты.

Педагогикалық жағдайлардың кешенділігі әдіснамалық өзара байланысы мақсаттың даму нәтижесі, мазмұны, құрылымы есебінен қамтамасыз етілді және ӘАОО-да курсанттардың жеке тұлғалық қасиеттерін құндылықтар туралы ілімімен қаруландырылды. Курсанттардың қалыптасу үдерісі оның дамуының жоғары деңгейіне дәйекті түрде көшу арқылы жүзеге асырылды. Бұл мәселеге деген курсанттардың өз түсініктерін байыту, патриоттық құндылықтар туралы білімімен қаруландыру, оларда осы тақырып аясында өз елінің алдында әскери парызын орындауға талпынысын арттыруға сенімі мен санасы қалыптасты.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қасым-Жомарт Тоқаев: Біз озық ойлы ұлт ретінде тек алға қарауымыз керек. Egemen Qazagstan. 3.01.2024 [Эл. ресурс]. Кіру режимі:- <https://egemen.kz/article/355466-qasym-zhomart-toqaev> . www.audit-it.ru (қаралған күні 03.11.2023).
2. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Адал адам – Адал еңбек – Адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзі. 2024 жылғы 15 наурыз. [Эл. ресурс]. Кіру режимі: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-ulttyk-kuryltaidyn-adal-adam-adal-enbek-adal-tabys-atty-ushinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1525727www.audit-it.ru> (қаралған күні 01.10.2024).
3. Иманбакаева М.Г. Компетентностный подход в патриотическом воспитании [Текст] / М.Г. Иманбакаева // Вестник ИГУ. – Каракол: 2012. – № 33. – С. 32–36.
4. Зинькевич Р.В. Формирование патриотизма и гражданственности у воспитанников военно-учебных заведений России: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Зинькевич Роман Васильевич. – М.: 2015. - 173 с.
5. Филиппченко С.Н. Формирование патриотической культуры курсантов в процессе обучения в военном вузе. дисс ... докт. пед. наук. 13.00.08. – Саратов: 2006.- 393 с.
6. Есмагамбетов К.Л. Батырлар тарихы – рухани байлығымыз\ \ Қазақ тарихы. – Алматы:, 2007. –№ 4, - Б.15-19.

Д.Е. Амиргалиев

Методика формирования патриотических ценностей курсантов на основе традиций института героев Великой степи

В статье раскрывается подробное описание процесса формирования у курсантов патриотических ценностей, основанных на воспитательно-идеологических закономерностях и позициях, на основе традиций института Батыров Великой степи. Раскрыты цели и задачи взаимосвязанного организационно-информационного, содержательного и результативного этапов методики формирования патриотических ценностей курсантов на основе традиций института Батыров Великой степи. Выявлена

направленность используемых в процессе формирования методов и приемов, любви курсантов к Родине, уважения к родному краю, популяризации ценности передовых традиций предков, укрепления дружбы во имя мира между народами в мире заложен конструктивный характер разработанного автором методического пособия, направленного на востребованность социокультурной ситуации.

Ключевые слова: патриотические ценности, методика формирования, процессная модель, этапы, ценности. Казах

D.E. Amirgaliev

The method of formation of patriotic values of cadets based on the traditions of the Institute of heroes of the Great Steppe

The article reveals a detailed description of the process of forming patriotic values for cadets based on educational and ideological patterns and principles based on the traditions of the Institute of Heroes of the Great Steppe. On the basis of the traditions of the Institute of batyrs of the Great Steppe, the goals and objectives of the interrelated organizational, informational, substantive and productive stage of the methodology for the formation of patriotic values of cadets are revealed. It was determined that the methods and techniques used in the formation process were directed. In directing cadets to love their homeland, respect for their native land, glorify the value of the best traditions of ancestors, strengthen friendship for peace among peoples in the world, the structural nature of the methodological manual developed by the author is given, aimed at the needs of the socio-cultural situation.

Keywords: patriotic values, formation methodology, process model, stage, values.

References:

1. Qasim-Jomart Toqaev: Biz oziq oyli ult retinde tek alğa qaraumız kerek. Egemen Qazagstan. 3.01.2024. [As a forward-thinking nation, we must only look forward. Egemen Qazagstan]. [Elektron. resource]. URL: <https://egemen.kz/article/355466-qasym-zhomart-toqaev>. www.audit-it.ru. [In Kaz.].
2. Memleket bassısı Qasim-Jomart Toqaevtiń Ulttıq qurıltaydıń «Adal adam – Adal eńbek – Adal tabıs» attı üşinşi otrısında söylegen sözi. 2024 jılǵı 15 naurız. [Speech by Head of State Kassym-Jomart Tokayev at the third session of the National Congress entitled "Honest Person - Honest Work - Honest Income"]. [Elektron. resource]. URL : <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-ultyk-kuryltaydyn-adal-adam-adal-enbek-adal-tabys-atty-ushinshi-otyrysynda-soylegen-sozi-1525727>www.audit-it.ru. [In Kaz.].
3. Imanbakayeva, M.G. (2012). Kompetentnostnyy podkhod v patrioticheskom vospitanii [Competency-based approach in patriotic education] [Tekst] / M.G. Imanbakayeva // Vestnik IGU. – Karakol:, – № 33. – P. 32-36.
4. Zinkevich, R.V. (2015). Formirovaniye patriotizma i grazhdanstvennosti u vospitannikov voyenno-uchebnykh zavedeniy Rossii: [Formation of patriotism and citizenship in students of military educational institutions of Russia:] avtoref. ... sakhar. ped. nauk : 13.00.01 Zinkevich Roman Vasil'yevich. – M.:– 173 p.

5. Filipchenko, S.N. (2006). Formirovaniye patrioticheskoy kul'tury kursantov v protsesse obucheniya v voyennom vuze. [Formation of patriotic culture of cadets during the training process at a military universitydis] dok. ped. nauka 13.00.08. -Saratov: - 393 p.

6. Esmagambetov, K.L. (2007). Batırlar tarixı – ruxanı baylıǵımız [The history of heroes is our spiritual wealth]\ - Almaty:, Qazaq tarixı. –№ 4, -P.15-19.

Амиргалиев Дидар Ергалиевич	әскери іс және қауіпсіздік магистрі, Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясы арнайы кафедрасының аға оқытушысы, Алматы, Қазақстан
Амиргалиев Дидар Ергалиевич	магистр военного дела и безопасности, старший преподаватель специальной кафедры Пограничная академия КНБ Республики Казахстан, Алматы, Казахстан
Amirgaliev Didar	master of military affairs and security, senior lecturer of the special department Border Academy of KNB Respublika Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

К.А. Усеналиев

*Военный институт Вооруженных Сил Кыргызской Республики
имени Героя Советского Союза генерал – лейтенанта К.У. Усенбекова,
Бишкек, Кыргызстан
(E-mail: kenzebekusenaliiev14@gmail.com)*

Региональная безопасность Кыргызской Республики и её влияние на пограничную безопасность

В статье на основе исследования Концепции национальной безопасности и Военной доктрины страны как основополагающих нормативно правовых актов, определяющих и регулирующих обеспечение военной безопасности Кыргызской Республики рассмотрен вопрос региональной безопасности и её влияние на пограничную безопасность, в условиях сотрудничества Кыргызстана на двусторонней и многосторонней основе со странами партнерами. Для страны важно сохранять баланс между мощными соседями и эффективно решать свои внутренние проблемы, чтобы минимизировать потенциальные угрозы и стабилизировать обстановку в регионе, как следствие нейтрализовать влияние на собственную пограничную безопасность.

Ключевые слова: пограничная безопасность; пограничная деятельность; терроризм; национальные интересы; координация; взаимодействие; системы мер.

Введение

Кыргызская Республика соседствует с Китаем, Казахстаном, Узбекистаном и Таджикистаном. Географическое положение делает КР уязвимой к региональным рискам и угрозам, что требует рассмотрения её национальной безопасности в системе современного геополитического противоборства, как республику Центрально-Азиатского региона. Оставаясь партнером Российской Федерации, КР также сотрудничает с США, Европейским Союзом, Турцией и Китаем.

Новый формат сложившихся межгосударственных отношений, обусловленный вступлением в действие с 1 января 2015 года Евразийского экономического союза (ЕАЭС), потребовал пересмотра и актуализации вопросов обеспечения пограничной безопасности странами Центрально-Азиатского региона в условиях появления внешних границ. Обсуждению вопросов укрепления пограничной безопасности на внешних границах Содружества, в контексте нарастающих угроз, исходящих с территории Афганистана от исламских фундаменталистов, и было посвящено очередное, 73-е заседание Совета Командующих пограничными войсками (СКПВ), состоявшееся 18 июня 2015 г. в Душанбе [1].

Принципиально был рассмотрен вопрос возможного возникновения и урегулирования кризисных ситуаций, с последующей их ликвидацией, выработан механизм оказания помощи, что подтверждает о нацеленности пограничных ведомств государств участников Содружества на дальнейшее стратегическое партнёрство по развитию и укреплению системы охраны внешних границ.

Подписанные по итогам заседания документы расширили и детализировали направления координации и взаимодействия пограничных ведомств стран Содружества в рамках СКПВ и ориентированы на конкретные, практические мероприятия по достижению реальных результатов. Исходя из изложенного, следует, что динамика развития обстановки на внешних границах государств-участников Содружества требует дальнейшего развития теории и практики пограничной безопасности [1].

Современная политика руководства государств, сотрудничающих с КР направлена так же на усиление своего влияния на вектор внешнеполитического курса стран ЦАР, расширения своего военного присутствия в данном регионе, вовлечение государств ЦАР в международные институты оборонной и экономической направленности.

Методы исследования

Исследование проводилось с использованием общенаучных методов – анализа, сравнения и обобщения, а также специфических методов военной науки – системного анализа, структурно-функциональной методологии, исследования операций, моделирования и др.

Основная часть

В настоящее время КР в вопросах обеспечения национальной безопасности сталкивается с рядом внутренних и внешних угроз, основными из которых можно выделить, следующие [2]:

- с момента обретения независимости в 1991 году, КР пережила несколько революций и смен власти, что создало определенную уязвимость для внутренней безопасности, снижает обороноспособность государства. Решаемая в настоящее время политическая нестабильность способствует снижению радикализации определенных групп, экономических потрясений и социальных волнений;

- существующие экономические трудности также уменьшают возможности государства для финансирования военных и силовых структур;

- межэтнические конфликты среди групп, проживающих на различных территориях страны;

- деятельность международных террористических организаций. Основным источником данной угрозы является радикализация отдельных слоев населения и возвращение боевиков, участвовавших в вооруженных конфликтах за границей;

- территория страны является транзитной зоной для наркотрафика из Афганистана. Будучи частью этого маршрута, КР до настоящего времени сталкивается с организованной преступностью, попытками незаконного провоза наркотических средств.

Для локализации существующих угроз и в целях обеспечения собственной безопасности правительство КР проводит активную международную политику и принимает участие в деятельности Международных организации:

- Организация Договора о коллективной безопасности: КР является членом этой организации, которая призвана обеспечивать коллективную оборону и безопасность в регионе. ОДКБ играет важную роль в стабилизации ситуации на границах и борьбе с терроризмом;

- Шанхайская организация сотрудничества: деятельность ШОС направлена на укрепление сотрудничества в сфере безопасности между странами ЦАР. КР участвует в совместных антитеррористических учениях и обсуждении вопросов региональной стабильности;

- значительное количество государств партнеров КР поддерживает страну военной помощью, экономической и инвестиционной, что также влияет на стабильность ЦАР.

За последний период правительством КР приняты значительные меры по нормативному правовому урегулированию вопросов обороны, обеспечения военной и национальной безопасности, а также военного строительства государства, применения Вооруженных Сил КР и других воинских формирований для защиты суверенитета и территориальной целостности.

Основополагающими в данных вопросах стали следующие нормативные правовые акты [3]:

- «Концепция национальной безопасности КР» утвержденная Указом Президента КР от 20 декабря 2021 года № 570;

- «Военная доктрина КР» утвержденная Указом Президента КР от 6 июля 2023 года № 170.

Само определение национальной безопасности в Концепции сформулировано, как гарантированное состояние защищенности жизненно важных интересов личности, общества и государства от внешних и внутренних угроз. Обеспечение национальной безопасности КР, необходимое для поддержания на должном уровне безопасности и стабильности в ЦАР, выделено важнейшим процессом для защиты государственности, сохранения национальной идентичности граждан КР, задано приоритетным направлением дальнейшего устойчивого, всестороннего и поступательного развития.

Текущее положение КР в современном мире по вопросам обеспечения национальной безопасности, сформулировано на основе четко определённых основных внешних и внутренних угроз национальной безопасности КР:

1) Внешние угрозы:

- расширение сфер геополитических интересов ведущих мировых держав и военно-политических блоков, усиление противостояния между ними;

- действия иностранных боевиков, в том числе выходцев из стран ЦАР;

- продолжающиеся расширение международного терроризма, религиозного экстремизма и сепаратизма, их проявления в странах ЦАР;

- продолжающиеся попытки транзита наркотических средств и их прекурсоров, в том числе тяжелых наркотиков и психотропных средств;

- деятельность организованных преступных групп на трансграничном и транснациональном уровнях;

- противоправная деятельность международных хакерских объединений, потенциальные угрозы гибридных атак;

- существующие проблемы в современных условиях топливно-энергетической зависимости страны;

- климатические и экологические изменения глобального и регионального характера;

- распространение пандемии, эпидемий и других биологических угроз;

- попытки деструктивного воздействия на политический и экономический имидж страны, национальные интересы на международном уровне [4].

2) Внутренние угрозы:

- отдельные коррупционные проявления, попытки вовлечения в коррупционные преступления государственных служащих;

- неурегулированная в полной мере криминогенная ситуация по отдельным видам преступлений;

- проблемы наркомании, алкоголизма, приверженность отдельных групп молодежи идеям криминального мира;

- продолжающаяся деятельность внутреннего террористического и экстремистского подполья, преобладающе в среде осужденных за терроризм и экстремизм;

- правовой нигилизм граждан и недостаточный уровень развития гражданского общества;

- активизация эмиграционных процессов;

- недостаточная техническая оснащенность ВС;

- отсутствие в современных условиях существенного прогресса в области информационно-коммуникационных технологий и защиты информационного пространства;

- изменения климата и ухудшение экологии;

- существующие отдельные проблемы предупреждения и реагирования на чрезвычайные ситуации;

- теневая экономика, нерациональность в использовании природных ресурсов;

- импортозависимость от определенных групп товаров [4].

Концепция была положена в основу для разработки Военной доктрины, предпосылками к созданию которой была оценка правительства КР

меняющейся военно-политической обстановкой в мире и ЦАР, расширением спектра угроз военной безопасности, пересмотр государственных взглядов на обеспечение военной безопасности и обороны, необходимость преобразования системы военного и государственного управления КР.

Согласно Военной доктрины КР сотрудничает на двусторонней и многосторонней основе в сфере военной политики:

- со всеми государствами, политика которых не наносит ущерба национальным интересам и не противоречит Уставу Организации Объединенных Наций;

- с государствами - участниками Содружества Независимых Государств, государствами - членами Организации Договора о коллективной безопасности и Шанхайской организации сотрудничества.

Развитие дружеских и партнерских отношений в целях укрепления региональной и международной безопасности, осуществляется по следующим основным направлениям [3]:

- расширение сотрудничества в военной сфере;
- укрепление мер доверия, участие в контроле над вооружениями;
- участие воинских формирований в международных операциях по поддержанию мира под эгидой ООН;

- подготовка военных кадров.

Все вышеприведенное свидетельствует о глубоком понимании со стороны правительства КР о внешних и внутренних региональных угрозах, стоящих перед КР, необходимости проведения комплекса мер, направленных на обеспечение военной и национальной безопасности.

Неотъемлемой частью системы национальной безопасности является безопасность государственной границы, которая в Концепции имеет общегосударственное значение и основывается на принципах нерушимости государственных границ, территориальной целостности государства, отстаивания суверенитета и национальных интересов.

Обеспечению безопасности и нерушимости государственной границы должно достигаться финансовым и ресурсным обеспечением, повышением уровня социально-экономического развития приграничных территорий, объединением потенциала министерств и ведомств, к компетенции которых относится решение вопросов в пограничной сфере.

При этом эффективность функционирования субъектов, к компетенции которых относится решение вопросов в пограничной сфере, должно достигаться согласованным принятием целого комплекса государственных мер.

Обеспечение и защита национальных интересов в области пограничной безопасности, требует решения ряда задач [4]:

- разработка и последующая реализация государственных программ и стратегий в сфере управления границами;

- планомерное наращивание возможностей и полномочий государственных органов;

- определение тенденции развития рисков с выработкой решений по их нейтрализации;

- всестороннее применение современных цифровых технологий.

Данный аспект в Концепции, нашел своё отражение после проведенного реформирования уполномоченного органа в сфере охраны государственной границы, согласно которого Пограничная служба стала неотъемлемой частью Государственного комитета национальной безопасности КР [5].

Заключение

КР необходимо решать следующие ближайшие вызовы, которые исходят из складывающейся мировой и региональной обстановки:

- развитие собственного внутреннего военного потенциала, что требует проведения модернизации вооруженных сил, силовых ведомств и структур и является важным шагом для укрепления собственной безопасности. Однако для этого требуются значительные финансовые и технические ресурсы, которые в настоящее время ограничены;

- развитие сотрудничества с соседними странами, разрешение пограничных вопросов и усиление экономических связей с остальными странами ЦАР, что будет способствовать улучшению региональной безопасности;

- поддержание сбалансированной внешней политики, не нарушая отношения с ключевыми партнерами, в условиях усиления геополитического соперничества между Россией, Китаем и Западом, что в перспективе может привести к увеличению давления на КР.

Обеспечение региональной безопасности КР зависит от внутренних реформ, укрепления международных союзов и грамотной внешнеполитической стратегии. Для страны важно сохранять баланс между мощными соседями и эффективно решать свои внутренние проблемы, чтобы минимизировать потенциальные угрозы и стабилизировать обстановку в регионе, как следствие нейтрализовать влияние на собственную пограничную безопасность.

Список литературы:

1. 73-е заседание Совета Командующих пограничными войсками (СКПВ) государств-участников СНГ состоялось 18 июня 2015 г. [Электронный ресурс] // Официальный сайт Совета Командующих пограничными войсками СНГ. Режим доступа: <http://www.skpw.ru/>. (дата обращения: 23.10.2024г.)

2. Опыт Кыргызской Республики в управлении кризисными ситуациями: уроки для будущего. Альманах №2 / Под ред. А. Алымбаевой, Т. Тагарева; Женевский центр демократического контроля над вооруженными силами и Центр по менеджменту безопасности и обороны при Институте информационно-коммуникационных технологий Болгарской Академии наук, 2014 г. Женева-Бишкек - Рига-София: 2014. - 260 с.

3. Об утверждении Военной доктрины Кыргызской Республики: Указ Президента КР от 6 июля 2023 года № 170. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://online-toktom-kg.translate.google.com/NewsTopic/6894> (дата обращения: 20.10.2024г.)

4. Об утверждении Концепции национальной безопасности Кыргызской Республики: Указ Президента КР от 20 декабря 2021 года № 570. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cbd.minjust.gov.kg/430810/edition/1118040/ru> (дата обращения: 20.10.2024г.)

5. Об утверждении Положения о Пограничной службе Государственного комитета национальной безопасности Кыргызской Республики: Постановление Правительства КР от 19 января 2021 года № 8. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cbd.minjust.gov.kg/158013/edition/1062462/ru> (дата обращения: 25.10.2024г.)

К.А. Усеналиев

Қырғыз Республикасының аймақтық қауіпсіздігі және оның шекара қауіпсіздігіне әсері

Мақалада Қырғыз Республикасының әскери қауіпсіздігін айқындайтын және реттейтін іргелі құқықтық актілер ретінде ұлттық қауіпсіздік тұжырымдамасы мен елдің Әскери доктринасын зерттеу негізінде аймақтық қауіпсіздік мәселесі және оның шекара қауіпсіздігіне әсері қарастырылған. Қырғызстанның серіктес елдермен екіжақты және көпжақты негіздегі ынтымақтастық шарттары. Ел үшін ықтимал қауіп-қатерлерді барынша азайту және аймақтағы жағдайды тұрақтандыру, соның нәтижесінде өз шекарасының қауіпсіздігіне әсерін бейтараптандыру үшін қуатты көршілері арасындағы тепе-теңдікті сақтау және ішкі мәселелерін тиімді шешу маңызды.

Кілт сөздер: шекара қауіпсіздігі; шекаралық қызмет; терроризм; ұлттық мүдделер; үйлестіру; өзара әрекеттесу; шаралар жүйесі.

К.А. Usenaliiev

Regional security of the Kyrgyz Republic and its impact on border security

The article, based on a study of the Concept of National Security and the Military Doctrine of the country as fundamental legal acts defining and regulating the military security of the Kyrgyz Republic, examines the issue of regional security and its impact on border security, in the conditions of cooperation of Kyrgyzstan on a bilateral and multilateral basis with partner countries. It is important for the country to maintain a balance between powerful neighbors and effectively solve its internal problems in order to minimize potential threats and stabilize the situation in the region, as a result, neutralize the impact on its own border security.

Keywords: border security; border activities; terrorism; national interests; coordination; interaction; systems of measures.

References:

1. 18 iyunya 2015 goda sostoyalos' 73-ye zasedaniye Soveta komanduyushchikh pogranichnymi voyskami gosudarstv-uchastnikov SNG. [On June 18, 2015, the 73rd meeting of the Council of Commanders of the Border Troops of the CIS Member States was held]. [Electronic resource]. – URL: <http://www.skpw.ru/>. [In Rus.].

2. (2014). Opyt KR v antikrizisnom upravlenii: urok na budushcheye. [The Kyrgyz Republic's experience in crisis management: a lesson for the future]. Al'manakh № 2 / Pod red. A. Alimbayeva, T. Tagareva; Tsentr demokraticeskogo kontrolya nad vooruzhennymi silami v Zheneve i Tsentr upravleniya bezopasnost'yu i oboronoy Instituta informatsionnykh i kommunikatsionnykh tekhnologiy Bolgarskoy akademii nauk, 2014. Zheneva-Bishkek-Riga-Sofiya: - 260 p.

3. Ob utverzhdenii Voyennoy doktriny Kyrgyzskoy Respubliki: [On approval of the Military Doctrine of the Kyrgyz Republic]: Ukaz Prezidenta Kyrgyzskoy Respubliki ot 6 iyulya 2023 goda № 170. [Electronic resource]. – URL: <https://online-toktom-kg.translate.google.com/NewsTopic/6894> [In Rus.].

4. Ob utverzhdenii kontseptsii natsional'noy bezopasnosti Kyrgyzskoy Respubliki: [On approval of the concept of national security of the Kyrgyz Republic]: Ukaz Prezidenta Kyrgyzskoy Respubliki ot 20 dekabrya 2021 goda № 570 [Electronic resource]. – URL: <https://cbd.minjust.gov.kg/430810/edition/1118040/ru> [In Rus.].

5. Ob utverzhdenii Polozheniya o Pogranichnoy sluzhbe Gosudarstvennogo komiteta natsional'noy bezopasnosti Kyrgyzskoy Respubliki: [On approval of the Regulation on the Border Service of the State Committee for National Security of the Kyrgyz Republic]: Postanovleniye Pravitel'stva Kyrgyzskoy Respubliki ot 19 yanvarya 2021 goda №8. [Electronic resource]. – URL: <https://cbd.minjust.gov.kg/158013/edition/1062462/ru> [In Rus.].

Усеналиев Кенжебек Ашырбекович	полковник, Кеңес Одағының Батыры генерал – лейтенант К.У. Үсенбеков атындағы Қырғыз Республикасы Қарулы Күштері Әскери институты Шекара қызметі кафедрасының бастығы, Бішкек, Қырғызстан
Усеналиев Кенжебек Ашырбекович	полковник, начальник кафедры пограничной деятельности Военного института Вооруженных Сил Кыргызской Республики имени Героя Советского Союза генерал – лейтенанта Усенбекова., Бишкек, Кыргызстан
Usenaliev Kenzhebek	colonel, Head of the Department of Border Activities of the Military Institute of the Armed Forces of the Kyrgyz Republic named after Hero of the Soviet Union, Lieutenant General K.U. Usenbekov, Bishkek, Kyrgyzstan

Авторларға нұсқаулық

Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері Әскери институтының «Хабаршы» ғылыми-ақпараттық журналында материалдарды жариялау онлайн-беру және сараптамалық бағалау жүйесі Open Journal System пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Тіркелу, қол жеткізу, материалды жіберу бөлімі арқылы жүзеге асады. Автор корреспонденция үшін қолжазбаны беру кезінде ілеспе хат ұсынуы тиіс.

Қолжазба төменде сипатталған талаптарға сәйкес рәсімделуі тиіс.

Мақаланың атауы – мақала мазмұны тақырыбына сәйкес болуы қажет. Мақаланың шрифты (*14 кегль*).

Аннотация – мақаланың қысқаша мазмұнын сипаттайды. Аннотация 100 сөзден құралып қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде рәсімделуі тиіс. (*12 кегль*).

Кілт сөздер – мәтіндік белгі сөздерінің саны бестен кем болмауы керек. Үш тілде жазылады (қазақ, орыс, ағылшын).

Кіріспе – мақаланың өзектілігіне тоқталып, үлес қосқан отандық және шетелдік ғалымдардың жұмыстарын қарастыра отырып ашады.

Зерттеу әдістері – зерттеу жүргізу барысында қолданған әдістерін көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері – теориялық және эксперименттік нәтижелер, жаңа деректер, ғылыми жаңалықтар, ұсыныстар келтіріледі.

Қортындылау – зерттеу барысында мақаланың қортындысын шығару, алынған нәтиженің практикалық маңызын көрсету, өз тарапынан ұсыныс жасау керек.

Әдебиеттер тізімі – мәтіндегі сілтемелер олардың аталу ретімен өсуі бойынша нөмірленеді. Жарияланым туралы библиографиялық мәліметтер МЕМСТ 7.1. – 2003 «Библиографиялық жазба. Құрастырудың жалпы талаптары мен ережелері».

Мақалада электрондық ресурстарды пайдаланса интернеттегі мекен-жайы бар желілік ресурсқа сілтеме келтіріледі. Ресурсқа жүгінсе авторын, тақырыбын, қараған күнін көрсеткені дұрыс. Мақалада транслитирленген дереккөздердің болуы міндетті шарт болып табылады.

Әдебиеттер тізімі орыс тілінде және жалпы қабылданған ағылшын транслитерациясында ұсынылуы тиіс. Мұны <http://translit.ru/> немесе <https://transliteration.pro/> сайтында көрсетілген бағдарламаның көмегімен жасауға болады.

Төменгі жағында авторлар туралы мәлімет үш тілде беріледі. Аты – жөні, лауазымы, ғылыми атағы, ғылыми дәрежесі жұмыс жасайтын мекемесі, қаласын, мемлекетін және электронды почтасын жазу керек. Көп автор болса мақалаға жауапты бір ғана автордың электронды почтасын көрсетеді.

Техникалық талаптар:

- Мәтіндік редактор MicrosoftWord
- Шрифты - Times New Roman – 14 кегль
- жоларалық интервал – 1,0
- шеті: жоғары, төмен, оңжағы, солжағы – 2 см
- абзацтық алу – 1 см
- Мақаланың көлемі 7 беттен аспау қажет

Руководство для авторов

Публикация материалов в научно-информационном журнале «Вестник» Военного института Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова осуществляется с использованием Open Journal System, системы онлайн-подачи и экспертной оценки. Регистрация и доступ в разделе отправка материалов. Автор для корреспонденции обязан предоставить сопроводительное письмо при подаче рукописи.

Рукопись должна быть оформлена в соответствии с требованиями, описанными ниже.

Название статьи – должно соответствовать содержанию статьи, теме исследования. Шрифт статьи (14 кегль).

Аннотация – краткое изложение содержания научной статьи. Объем аннотации составляет 100 слов, оформляется на 3-х языках. (12 кегль).

Ключевые слова – текстовые метки, количество ключевых слов от 5, оформляется на 3-х языках (казахском, русском, английском).

Введение – изложение актуальности темы исследования с обязательным рассмотрением отечественных и зарубежных работ.

Методы исследования – описываются методы, использованные в ходе исследования.

Результаты исследования – приводятся основные теоретические и экспериментальные результаты, фактические данные, обнаруженные взаимосвязи и закономерности.

Заключение – подведение итогов работы, обоснование новизны и актуальности исследования.

Список литературы – ссылка в тексте нумеруются по возрастанию в порядке их упоминания. Список литературы оформляется строго по ГОСТ 7.1. – 2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

При использовании в статье источников из электронных ресурсов в списке литературы необходимо указать на сетевой ресурс с полным адресом в интернете. Желательно указывать дату обращения к ресурсу.

Список литературы должен быть представлен на русском языке и в общепринятой английской транслитерации. Это можно сделать с помощью программы, указанной на сайте <http://translit.ru/>, либо <https://transliteration.pro/bsi/> <https://transliteration.pro/bsi/>.

Ниже даются сведения об авторах на трех языке. ФИО автора(-ов), данные авторов: должность, ученое звание, ученая степень наименование учреждения, города, государства. При наличии нескольких соавторов, рекомендуется указать адрес электронной почты одного соавтора.

Технические требования

Текстовые файлы следует представлять в формате Word

- Шрифт – Times New Roman, размер – 14pt
- Междустрочный интервал – 1.0
- Поля: со всех сторон – по 2 см
- Абзац – 1 см
- Объем статьи – не должен превышать 7 страниц

Guidelines for Authors

The publication of materials in the scientific journal Bulletin of the Sagadat Nurmagambetov Military Institute of Land Forces is carried out using the Open Journal System, an online submission system and peer review. Registration and access are in the section submission of materials. The corresponding author shall be obliged to provide a cover letter when submitting a manuscript.

The manuscript must be formatted in accordance with the requirements described below.

The research paper title should correspond to its content and research topic. It is indicated in capital letters in the center of the page (*MS Word in size 14 Times New Roman*).

Abstract is a summary of the research paper content. The abstract should contain 100 words, and be written in 3 languages – kazakh, russian and english (*MS Word in size 12 Times New Roman*).

Key words. The number of key words must be at least 5, and be written in 3 languages (kazakh, russian, english).

Introduction should include consideration of domestic and foreign research and actuality of research topic.

Research methods are the research methods used during the subject consideration.

Research results reveals main theoretical and experimental results, new facts, suggestions and recommendations.

Conclusions are the summing up study results, presenting practical recommendations, as well as own proposals.

Bibliography and Transliteration. The list of literature is drawn up strictly in accordance with GOST 7.1.-2003 (<http://docs.cntd.ru/document/1200034383>) «Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules for compilation», Adopted by the Interstate Council for Standardization, Metrology and Certification (Minutes No. 12 dated July 2, 2003). Transliteration: a romanized list of used (bibliographic) literature, if there is a Cyrillic list in the list of references, transliteration must be made. You can do transliteration through the website: [and /https://transliteration.pro/bsi/](http://pro/bsi/).

After an interval Information about the Authors.

The research paper design requirements: The ICSTI code, the research paper title, the full name of the author(s), the authors data: position, academic title, academic degree, name of institution, city, state, e-mail.

Technical requirements

- Electronic files should be submitted in Microsoft Word
- Font-Times New Roman, size – 14pt
- Line spacing – 1.0
- Fields: on all sides – 2 cm
- Paragraph – 1 cm
- The volume of the article should not exceed 7 pages

«Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері
Әскери институтының хабаршысы» ғылыми-ақпараттық журналы
Редакциялық-баспа бөлімшесінде басып шығарылды
Ғылыми редактор: Н.А. Егимбаев
Техникалық редактор: М.Б. Римова

Басуға 2024.15.12. қол қойылды
Пішімі 20x30. Көлемі – баспа табақ.
Таралымы 250 дана.
050053, Алматы қ., Красногорская, 4.

Научно-информационный журнал
«Вестник Военного института Сухопутных войск имени Сагадата Нурмагамбетова»
Издано в типографии редакционно-издательского отделения
Научный редактор: Н.А. Егимбаев
Технический редактор: М.Б. Римова

Издание подписано 2024.15.12
Формат 20x30. Размер – печатная пластина.
Тираж 250 экз.
050053, г. Алматы, Красногорская, 4.

Scientific and informational journal «Bulletin of the Sagadat Nurmagambetov
Military Institute of Land Forces»
Published in the printing house of the editorial and publishing department
Scientific editor: N.A. Egimbaev
Technical editor: M.B. Rimova

Signed to press in 2024.15.12
Format 20x30. The size of the printing plate.
Circulation is 250 pieces.
050053, Almaty, Krasnogorskaya, 4